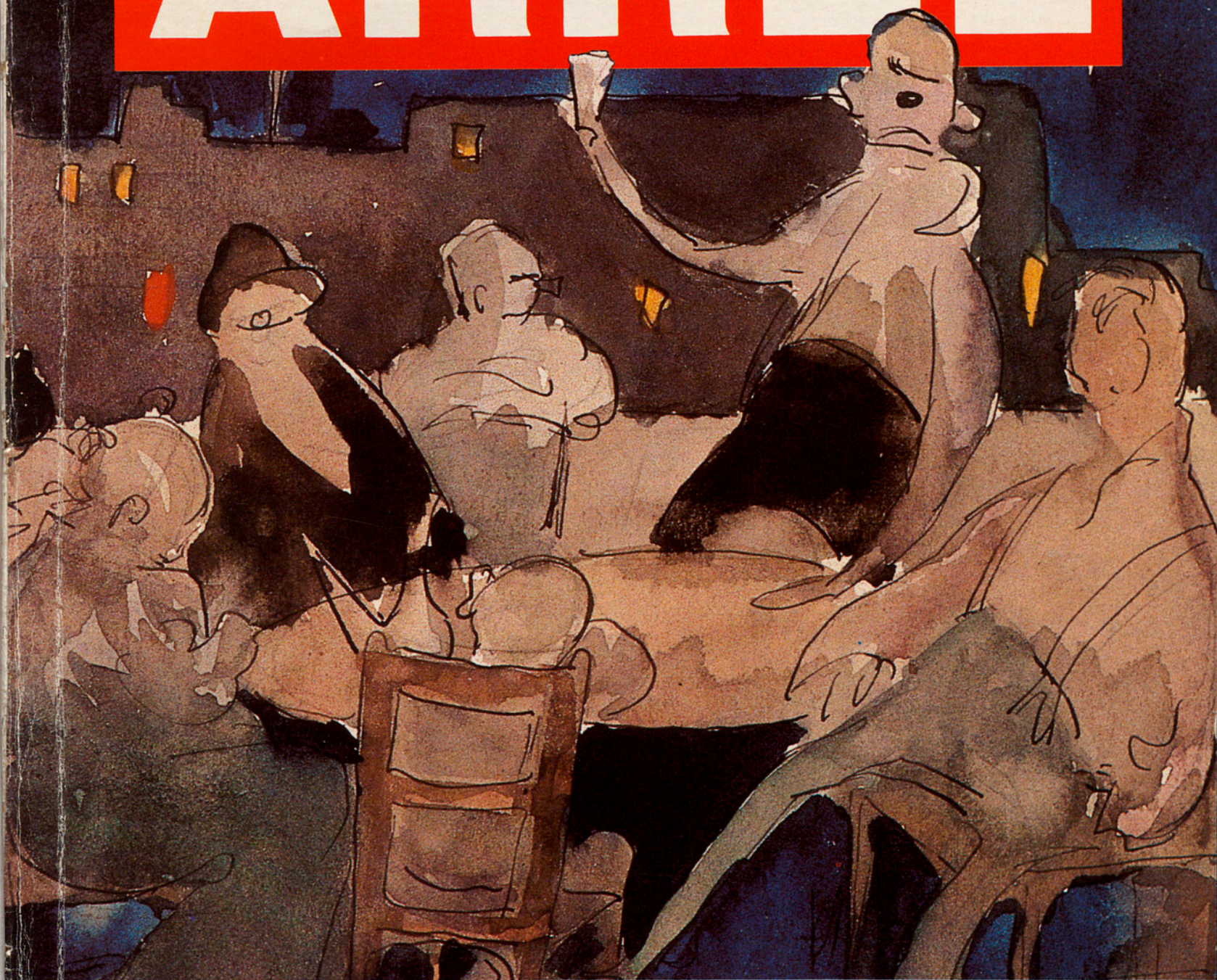

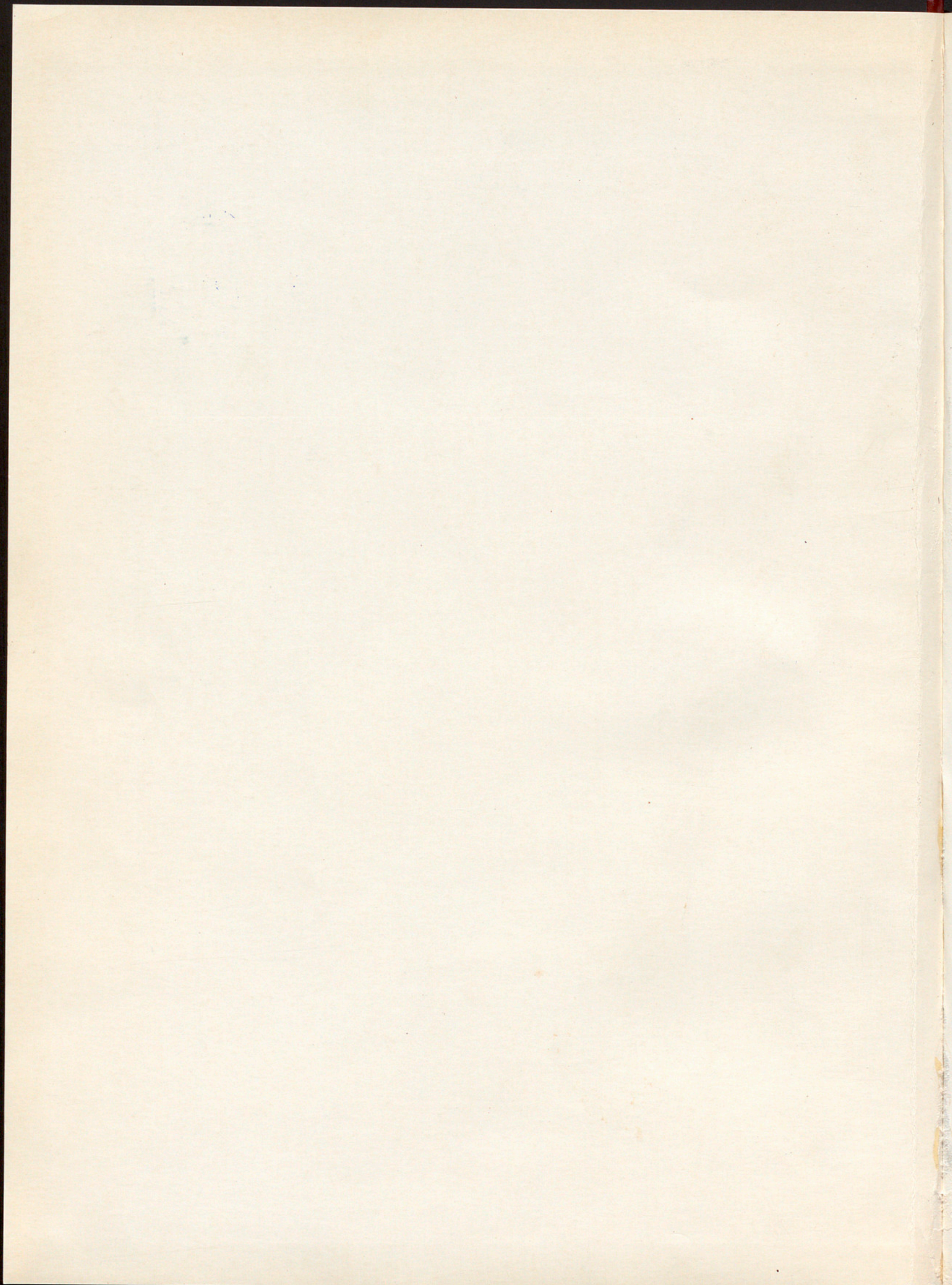

Diputació de Barcelona

ARREL

DESEMBRE DEL 1984 - NÚMERO 9 - PREU, 200 PTES ● APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA, LA CULTURA I L'ECONOMIA DEL MARESME. - FRANCESC MACIÀ LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA EN RECUPERA LA SEVA MEMÒRIA HISTÒRICA A TRAVÉS D'UNA EXPOSICIÓ I DE LA TROBALLA DE LES «capses verdes» - LOLA ANGLADA: EVOCACIÓ D'UNA DE LES DARRERES IL·LUSTRADORES DE L'ESCOLA CATALANA - SANTA CÀNDIA D'ORPÍ (Anoia) i SANT VICENÇ DE MALLA (Osona): DOS EXEMPLES DE CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DEL PATRIMONI ARTÍSTIC DE LES COMARQUES BARCELONINES.

DETALL PORTADA: reproducció d'una aquarel·la de Lola Anglada datada l'any 1921.

EDICIÓ:
Diputació de Barcelona. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona.

REDACCIÓ:
Gabinet de Premsa. Plaça de Sant Jaume, 1.
08002 Barcelona. Telèfons 301.38.40 i 301.36.90.

PRODUCCIÓ:
Gabinet de Publicacions. Sant Honorat, 7, 3er.
08002 Barcelona. Telèfon 302.21.28.

DIRECTOR:
Joan Brunet i Mauri.

CONSELL DE REDACCIÓ:
Francesc Borda, Joan Brunet i Mauri, Josep-
Miquel Servià i Marc Soler.

FOTOGRAFIA:
Oriol Clavell, Jaume Soler, Pilar Viladegut
i Arxiu.

DOCUMENTACIÓ:
Grup de Documentació del Gabinet de Premsa
de la Diputació de Barcelona.

ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC:
Oficina de Català de la Diputació de Barcelona.

DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ:
Ricard Badia.

**COL·LABORADORS
EN AQUEST NÚMERO:**
Manuel Mas i Estel, Gemma Sendra, Joaquim
Llovet, Xavier Sáez, Ricard Frigola, Josep M.
Miralles, Josep Montasell, Centre d'Estudis de
Planificació, Pere M. Ibern i Regàs, Imma Cabal-
llé i Martín, Francesc Costa, Ferran de Pol i En-
ric Ucelay da Cal.
Pere M. Ibern i Regàs i Ramon Manent
(fotografia).

COMPOSICIÓ:
Fotocomposició Llovet, S.A.

FOTOLITS:
Cromoarte.

IMPRESSIÓ:
Printcolor.
Sabadell

DIPÒSIT LEGAL:
B-16.299-1981.
ISSN 0211-562 X.

Aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta,
no pot ésser reproduïda, emmagatzemada o transmesa
—ni totalment ni parcial— de cap manera ni per cap mitjà,
tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de grava-
ció o bé de fotocòpia, sense la prèvia autorització de la
Diputació de Barcelona.

PRESENTACIÓ 4

EL MARESME

Teoria del Maresme
Manuel Mas i Estela. Alcalde de Mataró 6

El marc físic
Gemma Sendra 8

Síntesi històrica
Joaquim Llovet 10

Una comarca litoral
Xavier Sáez 14

Estructura comarcal i ordenació del territori
Ricard Frigola 20

La situació econòmica
Josep M. Miralles 25

Una agricultura oberta a la innovació
Josep Montasell 30

Perspectives de creixement i equilibri territorial
Centre d'Estudis de Planificació 36

El costumari festiu a la costa de Llevant
Pere M. Ibern i Regàs, Imma Caballé i Martín 38

La recepció de les estètiques literàries
Francesc Costa 42

La gent de la cultura
Ferran de Pol 44

FRANCESC MACIÀ

«1984»: l'any Macià
Marc Soler 49

«Prats de Molló» entre la imatge i la realitat
Enric Ucelay da Cal 56

LOLA ANGLADA

Evocació de Lola Anglada
Antoni Dalmau i Ribalta. President de la Diputació de Barcelona 59

Itinerari a través de la vida i de l'obra
Alexandre Cirici 61

Les relacions de l'artista amb la Diputació de Barcelona 69

PATRIMONI ARTÍSTIC

Església de Santa Càndia d'Orpí (Anoia) 70

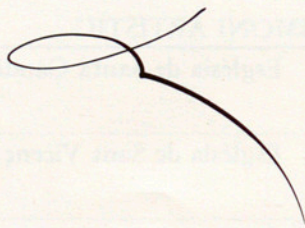
Església de Sant Vicenç de Malla (Osona) 72

Una vegada més, el lector pacient té a les mans un número de la revista ARREL. A les pàgines d'aquest número, que és el novè des de l'aparició de la revista, trobareu un parell d'intents d'apropar al lector dues figures cabdals, en els àmbits d'actuació respectius, de la història de Catalunya: Francesc Macià i Lola Anglada o Lola Anglada i Francesc Macià; «al vostre gust», que diria Shakespeare.

Curiosament el destí, no direm pas que fatal, ha fet coincidir els dos personatges de bell nou, tal com ja s'esdevingué en vida de tots dos. En el cas de Francesc Macià, hem assistit a la celebració del cinquantè aniversari de la seva mort amb tota una sèrie d'esdeveniments: des d'exposicions que ens han recordat la seva figura i el seu temps fins a la descoberta de fonts documentals fins ara perdudes i que ajudaran, en el futur, a esclarir alguns punts foscos de la seva trajectòria personal i política. Pel que fa a Lola Anglada, tots tenim el record, prou fresc encara, del seu traspàs tan plàcid i tranquil com ho va ser la seva vida i l'ideal que el seu art traspua. A l'un i a l'altra dediquem, doncs, aquestes pàgines humils però sentides.

Pel que fa a la resta del número, a la primera part el lector trobarà una secció monogràfica. En aquest cas, hem volgut acostar-nos a la realitat i a la problemàtica d'una comarca litoral com és el Maresme. Com diu l'alcalde de Mataró, Manuel Mas i Estela, en l'article que encapçala aquest dossier sobre la comarca: «El Maresme avui dia és una estranya melange de zones cada cop més diferenciades i amb interessos diversos». El Maresme, ara com ara, no sembla pas constituir cap mena d'unitat socio-econòmica i Mataró, el seu nucli urbà més important, mai no ha exercit la seva hipotètica capitalitat enfront de la pressió que han exercit ciutats com Barcelona o Granollers. De tota manera, el cas és que al llarg de tots aquests articles s'intenta d'escatir la problemàtica social, econòmica i cultural del Maresme i de veure al besllum quines han estat les raons que han portat el Maresme en aquesta absència total d'unitat.

Finalment, el present número d'ARREL es clou amb la presentació d'un parell d'intervencions del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments: les de les esglésies de Santa Càndia d'Orpí (Anoia) i de Sant Vicenç de Malla (Osona).

Teoria del Maresme

Si des d'una certa distància mirem un mapa topogràfic de Catalunya ens adonarem de l'existència d'una zona arran de la Mediterrània, delimitada a banda i banda per les desembocadures del Besòs i la Tordera i contigua a la depressió prelitoral.

Aquesta zona, des de la carena de la serralada litoral fins al mar, és coneguda com el Maresme i constitueix una comarca comunament acceptada per tothom. Acceptada des del punt de vista geogràfic i àdhuc polític —vegeu, si no, els treballs de la ponència redactora de la Divisió Territorial de Catalunya dels anys trenta—, però ¿és igualment acceptada des d'un punt de vista socio-econòmic? És a dir, ¿té existència real per ella mateixa? ¿Existeix en la vida quotidiana dels habitants dels pobles del Maresme una realitat comarcal?

Al meu entendre i des de la meua perspectiva, rotundament, no. El Maresme no existeix com a realitat comarcal. Segurament aquesta afirmació tan taxativa ferirà més d'un voluntarista que confon desitjos amb realitats i provocarà l'interrogant següent: ¿com és possible que un polític avui a Catalunya pugui fer-la? Una altra cosa és la necessitat de la seva existència, fet que tractaré més endavant.

El Maresme avui —i també quan es redactà la divisió territorial de la Generalitat republicana— és una realitat social fantasmal i desdibuixada.

MANUEL MAS i ESTELA
ALCALDE DE MATARÓ

Sols cal donar una ullada al mapa dels anys trenta, que exposa els centres d'atracció mercantil, per veure que, al contrari d'altres zones de Catalunya, al Maresme no existeix cap centre urbà aglutinador d'una realitat comarcal. I si repassem mentalment les circumstàncies actuals ens adonarem que la situació no ha canviat gaire. Es pot objectar a aquestes afirmacions que són fetes des d'una òptica purament economicista, tal com es pot pensar que correspon a les característiques de qui les escriu, economista de professió, però el cert és que, admetent l'existència d'altres visions, no arribo a veure-ho d'una forma diferent.

El Maresme avui dia és una estranya *melange* de zones cada cop més diferenciades i amb interessos diversos. Continua vigent la discussió dels anys 30 sobre els extrems de la comarca: pel sud-oest, l'hinterland barceloní, cada cop més accentuat i penetrant i que ara podem afirmar sense errar que arriba fins a Premià i, quasi quasi, a Vilassar. D'altra banda, la zona turística i pagesa del nord-est que pràcticament comença a Arenys de Mar; i, al mig, Mataró, ciutat mil·lenària, laboriosa i industrial, d'una indústria cada cop més amagada però no per això menys existent.

¿Com s'ha perpetuat aquesta situació? ¿Existeixen possibilitats de trencar-la? ¿O s'ha d'assumir inexorablement *in aeternum*?

L'afirmació d'una comarca pot estar en la seva

unitat econòmica, fet que al Maresme, ja ho hem vist, no es dóna; però també, bàsicament es pot justificar en la centralitat que exerceix una de les seves poblacions, que n'esdevé capital. Mataró ha estat sempre la població principal, en nombre d'habitants, del Maresme, però no crec que mai n'hagi exercit una veritable capitalitat. Abans, en una economia fonamentalment agrària, Granollers exercia més atracció sobre els pobles del Maresme que no pas Mataró.

Avui, amb els avantatges de comunicació és clar que, posats a anar a Mataró, deixant de banda la pretesa capitalitat comarcal, Barcelona és tan accessible o més.

La causa, a la meua manera de veure, d'aquesta mancança de Mataró per esdevenir capital radica en la composició de la seva estructura econòmica i en les característiques dels seus nuclis dirigits al llarg del temps, especialment això darrer.

La coneguda base econòmica mataronina –l'agricultura d'exportació, el tèxtil i molt especialment el gènere de punt– no ha produït uns nuclis socials cohesionats que actuïn com a tals en el conjunt ciutadà. A diferència d'altres ciutats catalanes de característiques sòcio-econòmiques semblants, a Mataró no existeixen entitats i organismes que expressin amb força la seva visió social i el seu desig de presència cívica, tot deixant ben clar el respecte que han de merèixer actuacions puntuals i/o personals remarcables. I aquesta manca d'aglutinadors socials impedeix que Mataró s'hagi projectat cap a la seva comarca natural, capitalitzant-la, ja que no li ha pogut oferir res prou atractiu en cap àmbit perquè els maresmencs es reconeguessin a la seva capital.

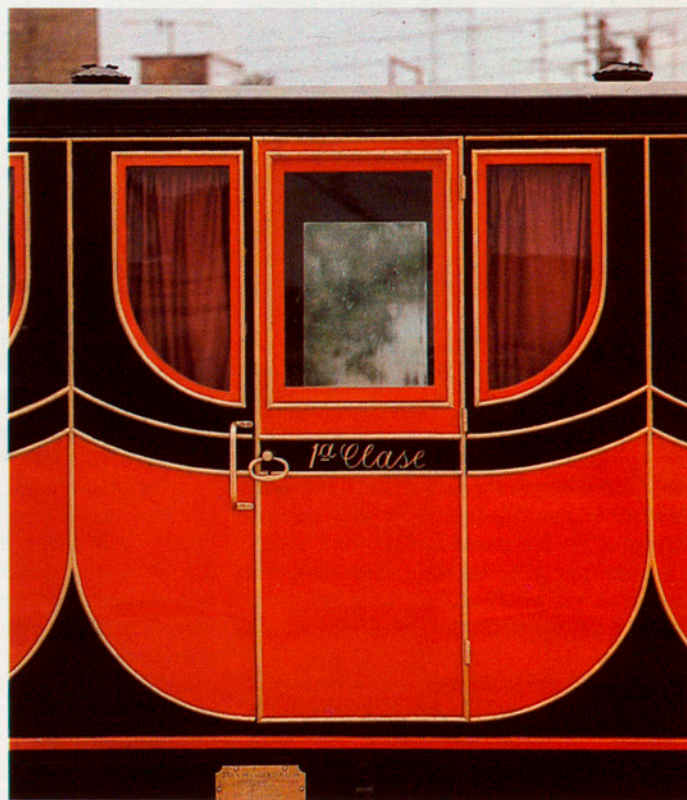
De cara al futur no s'albiren grans expectatives de canvi en la situació suara descrita. D'una banda, cal remarcar l'afermament de les bases econòmiques diferenciades en les diverses zones del Maresme. La zona que s'ha denominat Maresme-nord ha encarrilat el futur assolint èxits remarcables que poden concretar-se en l'activitat hotelera i en la producció maduixaire. A Mataró la crisi econòmica ha comportat l'estancament demogràfic quasi complet i l'extensió a nivells inaudits de l'economia amagada; al Maresme-sud comencen a donar-se perillosos fenòmens d'invertebració social tal com correspon al desenvolupament urbanístic suburbial d'una gran metròpoli.

D'altra banda, persisteix d'una manera angoniant –almenys vist des de la meua posició tant des del càrrec polític com des de la meua manera de pensar– la inexistència d'això que ara és moda d'anomenar societat civil. La feblesa, quan no es tracta de la simple vegetació d'entitats, organitzacions i col·lectius, és patent i palpable.

Enfront d'aquest panorama hi ha la possibilitat de l'actuació dels poders públics –especialment els locals i, més endavant i en la mesura de la seva afirmació i desenvolupament, els autonòmics– i opino que no fóra gaire bo que l'afirmació comarcal no fos possible més que per la via d'aquesta actuació pública. Sobretot, perquè podria passar que aquesta actuació no reeixís –res no hi ha que ho asseguri– i fins i tot pot ser que ni pugui plantejar-s'ho, donat que encara restarà uns quants anys bolcada sobre els propis problemes pendents de resoldre i li costarà de trobar forces per dedicar-se a l'exterior.

Malgrat tot, contra el pessimisme de la realitat, l'optimisme del desig i l'esperança d'una realitat comarcal. I aquest raig de llum i d'esperança rau en les característiques de la ciutat de Mataró, l'única població del Maresme que per la seva dimensió demogràfica, la seva acumulació cultural-històrica, les seves potencialitats econòmiques, pot esdevenir realment capital comarcal, centralitzant així l'activitat, les inquietuds, els anhels i els treballs dels maresmencs. I tenim indicis que això és possible en un conjunt de camps massa centrats encara en el sector públic, d'ensenyament, culturals i festius, de serveis públics, de seguretat local, de potència administrativa, etc.

I això és possible per la il·lusió que hi posen –que hi posem– uns quants, amb l'acceptació i col·laboració de molts més que arrossegarem, amb el treball continuat, cap aquesta empresa de concreció de la nostra realitat comarcal. ☺

Detall del primer tren d'Espanya: Barcelona-Mataró.

GEMMA SENDRA

El marc físic

El Maresme és una franja costanera que s'estén des de la carena de la serralada litoral fins al mar i del turó de Mongat fins a la desembocadura del riu Tordera.

És una comarca relativament homogènia, si bé, morfològicament s'observen dues parts molt diferenciades: el vessant oriental de la serralada i la plana que s'estén fins al mar.

En general la comarca ha estat modelada sobre una massa enorme de granit, travessada per dics de pòrfirs. El conjunt forma un horst, limitat per falles i elevat entre la depressió tectònica del Vallès i la vessant mediterrània. Les falles, mal cicatritzades, tenen encara moviment i es creen alguns focus sísmics generalitzats a la costa del llevant. El granit, ric en quars, feldespatos alcalins i miques, es descompon molt fàcilment i produeix el sauló, que les aigües transporten exercint una doble acció anivelladora en gastar les roques i omplir els pendents de granit erosionat.

Les sorres del Maresme originen un bon nombre de cursos d'aigua però són rieres de poca llargada, seques durant tot l'any si bé a vegades es desborden impetuosament i arrossequen grans quantitats de sorra que obstrueixen els camins i les carreteres del pla. L'únic riu de la comarca és la Tordera, amb un cabdal irregular. Desemboca a l'est de Malgrat i rega dins de la comarca els termes de les poblacions de Tordera, Palafolls i Malgrat.

Aquests sòls tenen poca capacitat de retenció d'aigua, afavoreixen, en canvi, l'existència de dipòsits d'aigua freàtica, sobretot en les parts baixes on l'aigua s'escola per efectes del pendent i pot penetrar en profunditat, la qual cosa permet el regadiu de gairebé tota la plana.

El clima de la comarca és molt agradable, més aviat humit especialment a l'hivern, donada la situació marítima del Maresme, tot i que les pluges són relativament escasses i la nebulositat no és abundant; les temperatures solen

ésser suaus tant a l'hivern com a l'estiu sense que es coneguïn a la comarca ni fortes gelades ni secades.

La vegetació natural de la contrada és el bosc mediterrani, però al Maresme la vegetació espontània ha estat molt modificada per l'home. Només al Montnegre i a algunes contrades de la serralada litoral el bosc conserva una gran frondositat: hi ha un predomini dels vegetals de fulla persistent, d'arbustos i plantes enfiladisses, els arbres estan poc desenvolupats i el tapís vegetal en general és de poca densitat. L'alzina és la comunitat forestal natural d'aquesta zona si bé l'acció de l'home ha provocat fortes transformacions i ha afavorit el desenvolupament d'altres espècies arbòries —com el pi blanc i el pi pinyer— de creixement més ràpid que progressivament van envaint el terreny dels alzinars. A la part de solell trobem també sureres i garrofers, arbres característics de la vegetació mediterrània, així com les palmeres, les figues de moro i els canyars, propers als torrents i a les rieres; a les parts més obagues i per tant més humides del territori trobem roures, algunes alzines, castanyers i freixes.

Sota els arbres, un intrincat estrat arbustiu de diferents alçades recobreix el sòl; dins l'estrat arbustiu superior les espècies més corrents són el llentiscle, el bruc, l'arboç i el marfull; mentre que a l'estrat inferior trobem galzeran, estepa, caps d'ase, argelaga, gatosa i algunes plantes aromàtiques com el romaní i la farigola.

El sotabosc, en general, és molt atapeït i embrossat per una gran barreja d'herbes que, combinades amb les matres d'heura i els esbarzers, donen un aire selvàtic al paisatge. A la resta de la comarca la vegetació és molt escassa. A ponent, a causa de la proximitat de Barcelona, dels incendis i dels terraplens que es fan a les falles dels turons per tal de guanyar nous terrenys per al cultiu, la vegetació ha estat molt destruïda. El mateix s'observa al litoral, on el

turisme i la creixent densificació urbanística i humana redueixen cada vegada més l'espai de la natura.

Cal tenir present que les favorables condicions climàtiques i locatives de què gaudeix el Maresme, l'han convertit històricament en una comarca densament poblada. Encara avui dia obté unes taxes de creixement demogràfic elevades, sobretot als municipis costaners i propers a Barcelona, alguns dels quals s'han convertit en zones residencials per raó del poder d'absorció i de la proximitat de Barcelona, i d'altres han filtrat els nombrosos immigrants atrets per la dinàmica industrial de Mataró. No s'observa el mateix, però, als pobles de l'interior, de caràcter bàsicament d'estiueig, ni al Maresme nord, on el creixement de la població ha estat més moderat, malgrat la importància de la indústria i del fort desenvolupament del turisme que l'apropen en certa manera a algunes poblacions de la Selva.

El Maresme ha estat de sempre una comarca molt activa. Les bones comunicacions i la importància de Barcelona i la seva Àrea Metropolitana com a centres de mercat i de consum, així com l'esperit comercial i la capacitat dels seus homes per adaptar-se a les noves necessitats del mercat, han convertit el Maresme en una de les comarques més importants pel que fa al cultiu de l'horta i de la flor, a la indústria del gènere de punt i a l'activitat turística. Com deia Josep Pla en una de les seves descripcions de la comarca «...al costat del Maresme industrial hi ha l'esplendor d'una gran comarca agrària. El Maresme és el jardí de Barcelona, el gran proveïdor del Mercat Central, el plat de llegums assegurat».

Malauradament però, aquest ràpid creixement no ha estat acompanyat d'una bona planificació. La infraestructura de serveis ha esdevingut molt deficient enfront de les necessitats i, massa sovint, al costat de la caseta i l'hortet tradicional han estat bastits edificis mastodòntics i urbanitzacions, i un

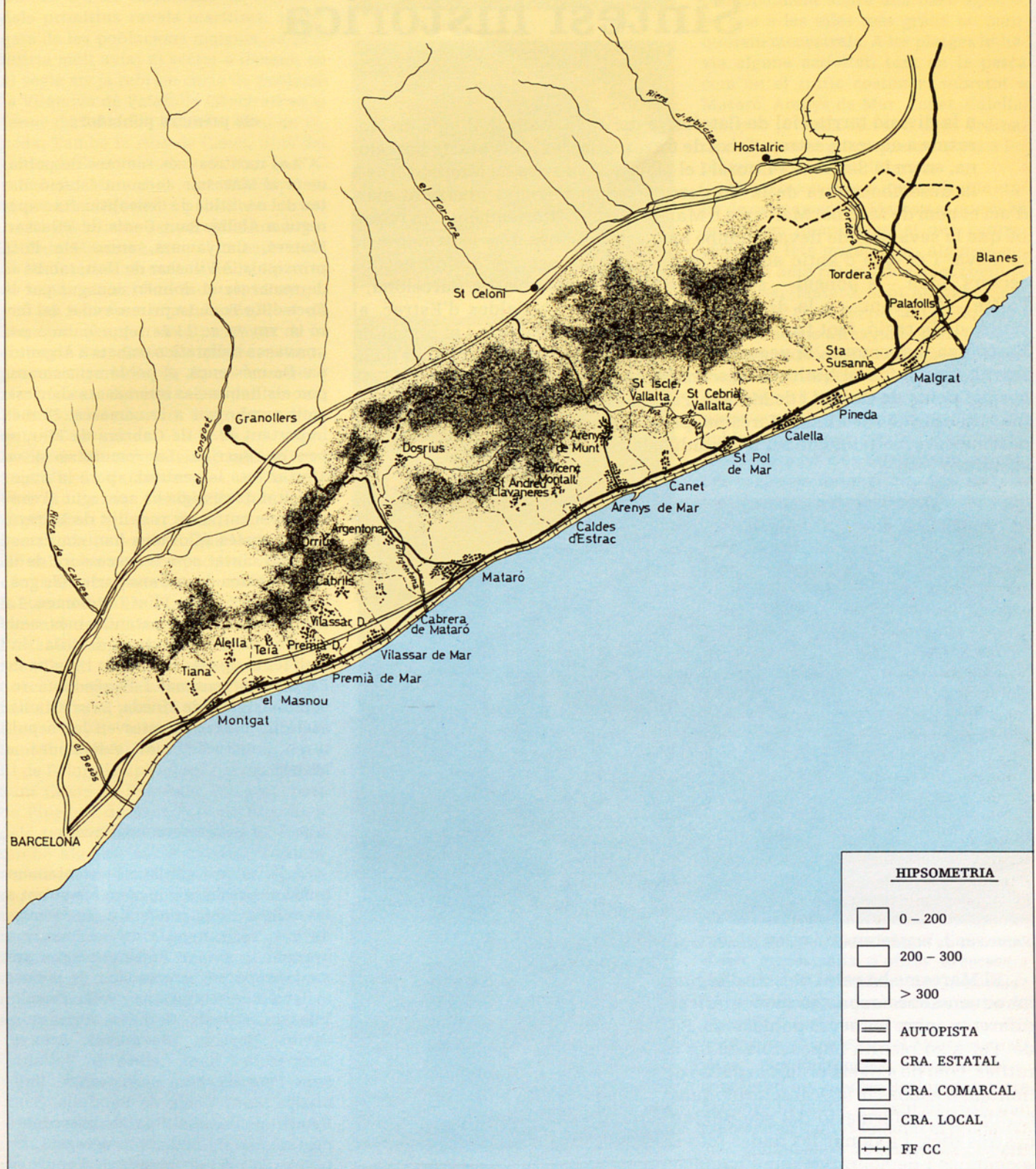
gran nombre d'hortes de la riba marítima han estat transformades en camps, la qual cosa produeix, quan són buits, un efecte deplorable.

La intensitat d'aquest procés d'ocupació humana del Maresme ha ge-

nerat, en una comarca geogràfica tan petita i molt condicionada pel fet de ser una sortida natural del nucli industrial de Barcelona, un seguit de conflictes quan a usos alternatius del sòl i de les activitats econòmiques

concentrades a la comarca. La base geogràfica del Maresme és, per tant, el marc fonamental en el qual s'haurà d'encabir qualsevol procés de desenvolupament de la comarca en els propers anys.

Gemma Sendra. Geògrafa.

JOAQUIM LLOVET

Síntesi històrica

En la divisió territorial de Catalunya del 1936 es donà el nom de Maresme a aquesta estreta faixa de terres situades a llevant de Barcelona, entre la Serralada Litoral i el mar, que van des de Montgat fins a la desembocadura de la Tordera. Són uns terrenys oberts al mar; d'ací el nom de Marina, Maresma o Maresme que històricament han rebut, bé que la seva part de llevant també hagi estat inclosa dins la comarca de la Selva. I és que d'antic aquest territori resultà sempre dividit en dos sectors. L'un —a ponent— sotmès a l'àrea d'influència de Barcelona, i l'altre —a llevant— a la de Girona. La partió era a Caldes d'Estrac, al centre de la regió, fent frontera entre el comtat, la vegueria i el bisbat de Barcelona, i el comtat, la vegueria i el bisbat de Girona (ardiaconat de la Selva); també fou el límit del vescomtat de Cabrera i separà després els corregiments de Girona i de Mataró. Per tot això hi ha també qui l'acostuma a dividir en Alt i Baix Maresme, però és una cosa que es fa més aviat com a recurs metodològic per a l'estudi dels trets diferencials entre els dos sectors.

Fragment de mosaic romà de Torre Llande a Mataró.

El Maresme ha estat objecte d'alguns estudis de síntesi, i tampoc no en manquen sobre aspectes monogràfics diversos; també n'hi ha hagut de diferents sobre les seves poblacions. És, doncs, una comarca molt coneguda. Per això resulta impossible de fer ací una síntesi històrica en poques ratlles, com ho exigeix el curt espai de què disposem. Per aquest motiu, ens limitem a esbossar les característiques més sobresortints del mecanisme històric de la formació del seu poblament i de la seva evolució fins als nostres dies, i a donar les dades més imprescindibles sobre els aspectes econòmics i demogràfics que l'han acompanyada.

els primers pobladors

Les mostres més remotes de poblament al Maresme, formant estació, daten del neolític i de l'eneolític. Han aparegut a Alella, Sant Genís de Vilassar, Mataró, Canyamars, entre els llocs principals. A Vilassar de Dalt, també és de remarcar el dolmen conegut per la Roca d'En Toni. La primera edat del ferro (s. VIII-VII a. C.) és representada per uns vasos hallstàtics trobats a Argenton. De més ençà, el poblament correspon als habitatges anomenats «bèrics», molt nombrosos a la comarca. El més important és el de Cabrera de Mar, al peu de Burriac. La romanització va afectar tota la contrada, però la major densitat de vestigis ha aparegut al cantó de ponent, a les rodalies de Mataró, on les restes aflorades han confirmat aquesta ciutat com a successora de la Iluro romana de què ens parlen els geògrafs antics Mela, Plini i Ptolomeu. La trama romana es fa patent, a més, amb el miliari de Sant Joan de Vilassar, amb les restes de la calçada romana de Parpers (Argenton) i l'aqüeducte romano-visigòtic de Pineda. La cristianització ha deixat mostres en les sepultures paleo-cristianes exhumades a Mataró.

el poblament medieval

A l'alta edat mitjana l'assentament humà es presenta a la comarca situat a les valls del mig pendent de la serralada, com si hi hagués un cert temor a apropar-se al mar. Entre els segles XI i XIII ja trobarem esmentades, de ponent a llevant, Alella, Tiana, Teià, Premià, Vilassar, Cabrils, Cabrera, Argenton, Òrrius, Dosrius, Llavaneres, Arenys, Sant Iscle i Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pere de Riu, Hortsavinyà, Vallmanya, Sant Genís de Palafolls, Sant Esteve de Tordera. Són els precedents dels municipis actuals, o agregats, situats a la part de «munt» de l'androna

litoral. A la banda més baixa només hi havia Alarona o Ciutatfreta (*Civitas fracta*, Mataró) i Pineda, però amb llurs masies apartades del mar. També es trobaven en aquesta part inferior algunes ermites i esglésioles, com el monestir de Sant Pol de Mar, però la gran majoria d'aquestes construccions, des de la capella de Sant Romà (Tiana), a ponent, fins al monestir de Roca-rossa (Tordera), a llevant, eren situades cap a «munt» o a les serralades. La formació dels primitius ravals marítims, segregats de les poblacions matrius, es produiria molt aviat al sector a llevant, on al segle XIV ja rebrien carta de població la Vilanova de Palafolls (Malgrat) en el terme de Palafolls i Calella en el de Pineda. També la riba de Canet, dins del terme de Sant Iscle de Vallalta, i la d'Arenys de Mar, dins del d'Arenys de Munt, començarien a poblar-se.

El feudalisme senyorejà la comarca. Al Baix Maresme hom té coneixement de l'existència de vuit castells. Deixant de banda els del Far, Montalt i Premià, per no saber-ne a penes res, i el de Montgat, simple talaia propietat de la ciutat de Barcelona, els quatre restants posseïren jurisdicció, en un moment o altre, sobre determinades poblacions. El de Dosrius, damunt d'aquesta parròquia i Canyamars; el de Mataró, sobre la vila de Mataró mateix i Sant Andreu i Sant Vicenç de Llavaneres; el de Sant Vicenç o Burriac i el de Vilassar, sobre Argentona i Vilassar. Les *domus* de Cabrera i Alella també tingueren jurisdicció sobre les seves respectives viles. En canvi, Òrrius pertanyé al castell veí de la Roca del Vallès i Caldes d'Estrac fou baronia de la ciutat de Barcelona. A l'Alt Maresme aquesta trama és més senzilla. El castell de Montpalau (Pineda) comprengué els termes d'Arenys, Pineda, Calella, part de Sant Pere de Riu, Hortsavinyà, Vallmanya, Sant Cebrià i Sant Iscle de Vallalta, Sant Pol i Canet. El de Palafolls aplegà les parròquies de Sant Genís de Palafolls, Malgrat, part de Pineda i de Sant Pere de Riu. Dins dels termes dels dos castells hi havia també algunes cases aloeres. Tordera constituïa en canvi una batllia separada, però en l'ordre jurisdiccional era integrada amb els dos castells abans esmentats dins del vescomtat de Cabrera. El domini feudal es féu sentir, doncs, damunt la contrada, al costat dels senyors dominicals, laics o clericals, que es repartien la propietat de les terres.

els temps moderns

Les poblacions de la banda de ponent, des d'Alella o Mataró, s'alliberaren aviat de la jurisdicció feudal. Al fi-

Excavacions a les termes romanes de Mataró.

Església pre-romànica de Cabrils.

nal del segle XV ja havien passat, per compra o redempció, a la corona reial i fins algunes havien esdevingut «carrers de Barcelona» per a major empara. En canvi, al sector de llevant, és a dir, el que és comprès dins del vescomtat de Cabrera, aquest moviment no es registra en absolut. Segons el fogatge de 1497 la població del Maresme no era pas gaire important. Hom la calcula en un miler de «focs» o llars, constituïda principalment sobre una base agrària, bé que a les viles més grans no manquessin menestrals. A les platges hi havia alguna activitat, tant en la pesca com en el tràfic costaner, sobretot a Mataró, Arenys de Mar, Canet, Calella. Malgrat ja tenia el 1401 unes ordinations de pesca pròpies, extensives a les platges de Savanell (Blanes).

El segle XVI marca una veritable etapa de creixement al Maresme, que si bé no podem quantificar, sí que l'entreviem en fets manifestos. Algunes poblacions amb règim municipal comú se separaren (Mataró, Sant Andreu i Sant Vicenç de Llavaneres), altres ho feren de les matrius (Arenys de Mar, Canet) i algunes parròquies sufragànies esdevingueren independents (Sant Pol, Calella, Malgrat). La mateixa construcció de noves esglésies parroquials a totes les poblacions —o si més no, l'engrandiment— també n'és una mostra palesa. Les esglésies foren alhora lloc de protecció contra les incursions de la pirateria barbaresca —veritable plaga de l'època— i també aleshores s'aixecaren al llarg de la costa les nombroses torres de defensa —torres de moros o de mar, com encara hom les anomena—, mentre que als nuclis urbans més oberts es fortificaven les cases (Arenys de Mar, Calella). El record de l'atac pirata de 1545 contra Pineda ha quedat perpetuat en una inscripció a la seva església parroquial. En canvi, Mataró s'encerclà dins d'una muralla i mantingué el seu nucli urbà protegit i separat del mar. La immigració francesa en aquest segle fou un factor de creixement favorable per a la comarca, pel fet que la costa esdevingué un dels llocs més afectats pel pas d'aquests nouvinguts. Al camp, la vinya continuà com a riquesa principal, mentre que a les viles més grans, ran la costa, hi prosseguí l'augment d'una menestralia d'oficis diversos i una activitat marítima, en particular cap a llevant de la comarca, a partir de Mataró.

Posats al segle XVII el Maresme patí unes circumstàncies desfavorables, com foren les guerres declarades entre Espanya i França, a partir de 1635, que plantejaren moltes vegades el problema dels allotjaments de les tropes contendents, la pressió fiscal i els tropells de

tota mena. A tot això s'afegí el flagell de la pesta en distints llocs, com Alella, Teià, Mataró, Calella, Malgrat. Però al final de la centúria la costa es convertí en un centre de tràfic marítim, independent del de Barcelona. I no solament amb connexió amb els trajectes clàssics mediterranis, sinó també amb els mercats americans, via Cadis i Lisboa, per a l'exportació dels vins i aiguardents de la contrada. Aquest fenomen es féu vistent sobretot a Mataró, que rebé l'emigració de molts menestrals barcelonins i assolí un augment demogràfic que l'obligà a la construcció de raval a fora de la muralla, fins a la platja mateixa. Aquesta vila, amb les seves mil famílies al final del segle, s'arreglerà entre les primeres poblacions de Catalunya en ordre demogràfic. L'any 1702 compraria a Felip V el títol de ciutat.

Les primeres estadístiques del segle XVIII assenyalen que al Maresme hi havia uns 20.000 habitants (1718). Havien quedat enrera els dies de la guerra de Successió, intensament viscuda a la contrada; el caient del temps havia estat desfavorable a la causa carolina, i ja és sabut que la comarca hagué de tornar a l'obediència de Felip V l'any 1713. No cal dir que, com arreu de Catalunya, les poblacions del Maresme, ultra la repressió de què foren objecte, perderen les institucions tradicionals de govern. En el nou ordre que el primer Borbó imposà al Principat, Mataró fou designada cap del corregiment del seu nom, que abraçava la part del Maresme des de Montgat fins a Caldes d'Estrac, i el Vallès. En canvi, la banda de llevant de la comarca s'integrà al corregiment de Girona. Cal remarcar que l'aplicació de la nova ordenació local (nomenament de les autoritats municipals) es plantejà d'una manera diferencial a la comarca, pel fet que les poblacions de ponent eren de jurisdicció reial, mentre que les de llevant continuarien amb la jurisdicció baronial, com a pertanyents al vescomtat de Cabrera.

Els cens de 1787 indiquen que el Maresme tenia un total de 40.000 habitants. Havia doblat, per tant, la població des del principi del segle. A ponent, Vilassar de Mar era l'única població que s'havia independitzat de la seva matriu de «dalt» (1785), però ja eren crescuts els raval marítims de Premià, Tiana, Teià i Alella. Com en etapes precedents el conreu principal era la vinya i els cereals, als quals s'afegí el desenvolupament dels regatges. Però també augmentaren —a Mataró, Arenys de Mar, Canet i Calella— la fabricació de teixits de seda, de vels, de mitges, de puntes de coixí, de blondes, d'indianes, i el comerç en general, tenint factors a

Cadis mateix per al tràfic americà, mentre no es pogués efectuar directament des de Barcelona. La pesca i la salao es relitzava amb campanyes a l'Atlàntic andalús, on els pescadors de la contrada fundaren la població de La Higuera (avui, Isla Cristina); també anaven a pescar a les costes de la Provença i de la Toscana. El 1752 totes les poblacions de la costa del Maresme, amb Blanes, Lloret i Tossa, passaren a formar la província de marina de Mataró, la més important de Catalunya pel nombre de matriculats. Poc després de 1765, en alliberar-se el comerç amb Amèrica, la comarca donà a la marina catalana un gran nombre de patrons i capitans per al tràfic amb el Nou Món, ensems que l'escola de nàutica d'Arenys de Mar —i a menor escala, la de Mataró— formaven les promocions de pilots. Igualment es feia el tràfic costaner, amb ramificacions a Marsella i Gènova, mentre que a les platges, des de Mataró cap al llevant, hi proliferava la construcció naviliera. Dissortadament, la guerra contra els anglesos del 1796 promogué una aguda crisi general a la contrada.

el segle passat

La pau d'Amiens (1802) permeté reprendre el comerç i la navegació atlàntica i sortir del marasme, però fou cosa momentània perquè el conflicte amb els anglesos (1804) tornà a rebrotar. A continuació, la guerra napoleònica (1808-1814) vingué a frenar de nou les activitats. Una vegada acabada s'encetà una recuperació lenta al Maresme. Totes les localitats començaren a un nivell primari (agricultura i pesca) a excepció de Mataró, Arenys de Mar, Canet i Calella, que ja comptaven amb artesanat. A Mataró la filatura i el teixit a la plana foren potenciats cap al 1840 amb la introducció de «vapors» com a nous mitjans de propulsió mecànica. Això fou possible gràcies a la seva posició ran el mar, que feia fàcil la importació dels carbons estrangers per moure aquests enginyers tecnològics. Els teixits de cotó també eren implantats a moltes altres poblacions de la comarca.

Pel mateix temps s'instal·lava la ferrovia de Barcelona a Mataró, la primera d'inaugurar-se a la península (1848), promoguda precisament per un matornó, Miquel Biada i Bunyol. La línia fèrria fou perllongada el 1857 fins a Arenys de Mar i poc després enllaçaria amb tota la contrada. Igualment florí a la costa la construcció naviliera. De les mestrances del Masnou, Vilassar, Mataró, Arenys de Mar, Canet, Calella i Malgrat sortiren molts dels vaixells que

Caixes marineres al Museu d'Arenys de Mar. De fet, aquests baguls eren les maletes dels mariners que ells mateixos decoraven amb les pintures que podem contemplar.

Retaules de l'església d'Arenys de Mar.

El cementiri de Sinera immortalitzat per Salvador Espriu.

Diferents escuts del Portal de Barcelona a Mataró.

havien de caracteritzar l'anomenat segle d'or de la marina velera catalana (1790-1870). Ara, en aquesta nova etapa, la marina havia de florir al Masnou i a Vilassar, on també es crearien escoles de pilots. Amb tot això el Maresme assoliria els 70.000 habitants el 1860. S'havia format el nou terme municipal del Masnou, que absorbí una part dels termes de Teià (1812) i d'Alella (1846); el de Cabrils, separant-se de Vilassar de Dalt (1833); el de Premià de Mar, que se separà de Premià de Dalt (1836), i el de Santa Susanna en separar-se de Malgrat (1860).

Els finals del segle no foren pas gaire favorables al Maresme. D'una banda, la construcció naval emmudí a causa de l'adopció del vapor per a la propulsió de les naus en lloc de la vela. Al camp, la fil·loxera arruïnà les vinyes (1888) mentre que la glaçada històrica del 1891 ho féu amb els tarongers, que eren també una font d'ingressos. La mateixa indústria que, a causa del tancament de filatures i fàbriques de teixits a la plana, s'havia orientat cap a la fabricació de gèneres de punt i mitgeria, visqué dies de crisi amb la pèrdua dels mercats d'ultramar (1895, guerra de Cuba; 1896, insurrecció de Filipines). No és gens estrany que el cens de la població del Maresme enregistrés en acabar el segle el mateix nombre d'habitants de vint-i-cinc anys enrera.

el maresme actual

La comarca acabaria superant els temps desfavorables del canvi del segle. Les vinyes foren en part repoblades; al cantó de ponent, els vins hi agafarien renom sota la denominació d'origen «Alella» (1906). El desenrotllament de l'horticultura intensiva mobilitzaria moltes hectàrees de conreu a les planes del litoral. L'exportació de la patata primerenca esdevindria una especialitat de la comarca i tindria bon acolliment als mercats britànics on acabaria essent coneguda sota la denominació d'origen «Mataró's potatoes» (1932). La fabricació de gèneres de punt pengué un augment considerable a Mataró i a altres localitats de llevant, mentre que la filatura i el teixit a la plana quedaren més aviat com a cosa pròpia del sector sud de la comarca. Paral·lelament, i a menor escala hi creixé la indústria metal·lúrgica, química, alimentària, etc. Per a totes aquestes empreses la guerra del 1914-18 comportà una bona etapa d'expansió, fins als anys subsegüents a la crisi econòmica mundial de 1929. La comarca arribaria a comptar el 1936 amb 100.000 habitants. Montgat fou el darrer raval marítim a in-

dependitzar-se, en separar-se aquell any de Tiana.

Una vegada superades les dificultats de la guerra civil espanyola (1936-39) i de la seva post-guerra, el Maresme encetà una nova etapa de desenrotllament econòmic i demogràfic, que fou una estirada per a la indústria tèxtil i donà peu a la implantació, a més, d'empreses de rams molt diversos fins a Tordera. En canvi, la pesca només fou potenciada a Arenys de Mar, a redós del seu port. L'agricultura, mancada dels seus mercats tradicionals, acabà orientant-se cap a la floricultura, amb seu a Vilassar de Mar, i al conreu del maduixot a les poblacions de llevant. La construcció experimental d'un creixement excepcional, com a conseqüència de l'aixecament de tants blocs d'habitatges, naus industrials i urbanitzacions que es féu arreu.

Un altre factor decisiu fou la implantació de la indústria hotelera, a cavall del boom turístic, que té el centre principal a Calella i s'estén a altres poblacions de la costa. També la proliferació d'habitatges de residència secundària, en apartaments i urbanitzacions, esperonada per la facilitat de comunicacions des de Barcelona —entre les quals destaquem l'autopista d'aquesta capital a Mataró (1969)— donà molta mobilitat a la contrada i contribuï a promoure els ports esportius d'Arenys de Mar, el Balís, Premià de Mar i el Masnou.

Tot plegat donà origen a un corrent de nouvinguts a la contrada, procedents de fora de Catalunya, immigrants ací sota els estímuls de tots aquests sectors de la producció i els serveis. El Maresme enregistrà els darrers temps un augment demogràfic que el féu passar als 125.000 habitants el 1960, als 190.000 el 1970 i a quelcom més dels 250.000 el 1981. ☞

Joaquim Llovet. Historiador; ha publicat diversos treballs sobre la ciutat de Mataró, la seva antiga província de Marino i el Baix Maresme.

XAVIER SÁEZ

Una comarca litoral

La condició de comarca costanera ha estat un dels factors fonamentals al llarg del desenvolupament històric del Maresme i un element condicionant de la seva situació actual. Geogràficament, es presenta com una plana a la vessant de mar de la serralada litoral, amb unes dimensions d'uns 45 km de llargada i entre 4 i 9 km d'amplada.

Aquesta configuració geogràfica, d'espai tombat al mar, determina una clara vocació marítima. Així, la pesca, el transport per mar i altres activitats, com són les drassanes, han estat una part important de l'activitat econòmica de la comarca al llarg de la seva història.

Un altre aspecte que ha tingut una incidència important en l'evolució de la comarca ha estat la seva proximitat física a l'aglomeració urbana barcelonina. A principis del segle XVIII encara hi havia una certa rivalitat entre Barcelona i Mataró, que era la segona població de Catalunya, però l'empenta que durant aquest segle registra Barcelona situa de forma definitiva Mataró en una posició més secundària.

Posteriorment l'aglomeració de població a l'entorn de Barcelona i l'augment dels nivells de renda originen, sobretot durant aquest segle, una apetència d'espais lliures que, juntament amb la valoració de les platges i de l'espai litoral, converteix aquesta comarca en un indret especialment idoni per al lleure i les vacances.

L'aparició del Maresme com a unitat administrativa data de la divisió comarcal del 1937 realitzada per la Generalitat. Malgrat això, en un dels primers mapes comarcals moderns, del 1906, ja s'anomena aquesta comarca La Marina.

Les vinculacions de la comarca no són, malgrat tot, homogènies amb Barcelona, per tal com el sector nord —des d'Arenys fins a la Tordera— manté un cert lligam amb la zona sud de la Selva, encara que s'ha anat debilitant progressivament amb la millora dels mitjans i les vies de comunicació.

el paper estructurant de la carretera i el ferrocarril

La conformació geogràfica del Maresme converteix l'espai planer entre la serralada litoral i el mar en zona de pas obligat de les principals vies de comunicació.

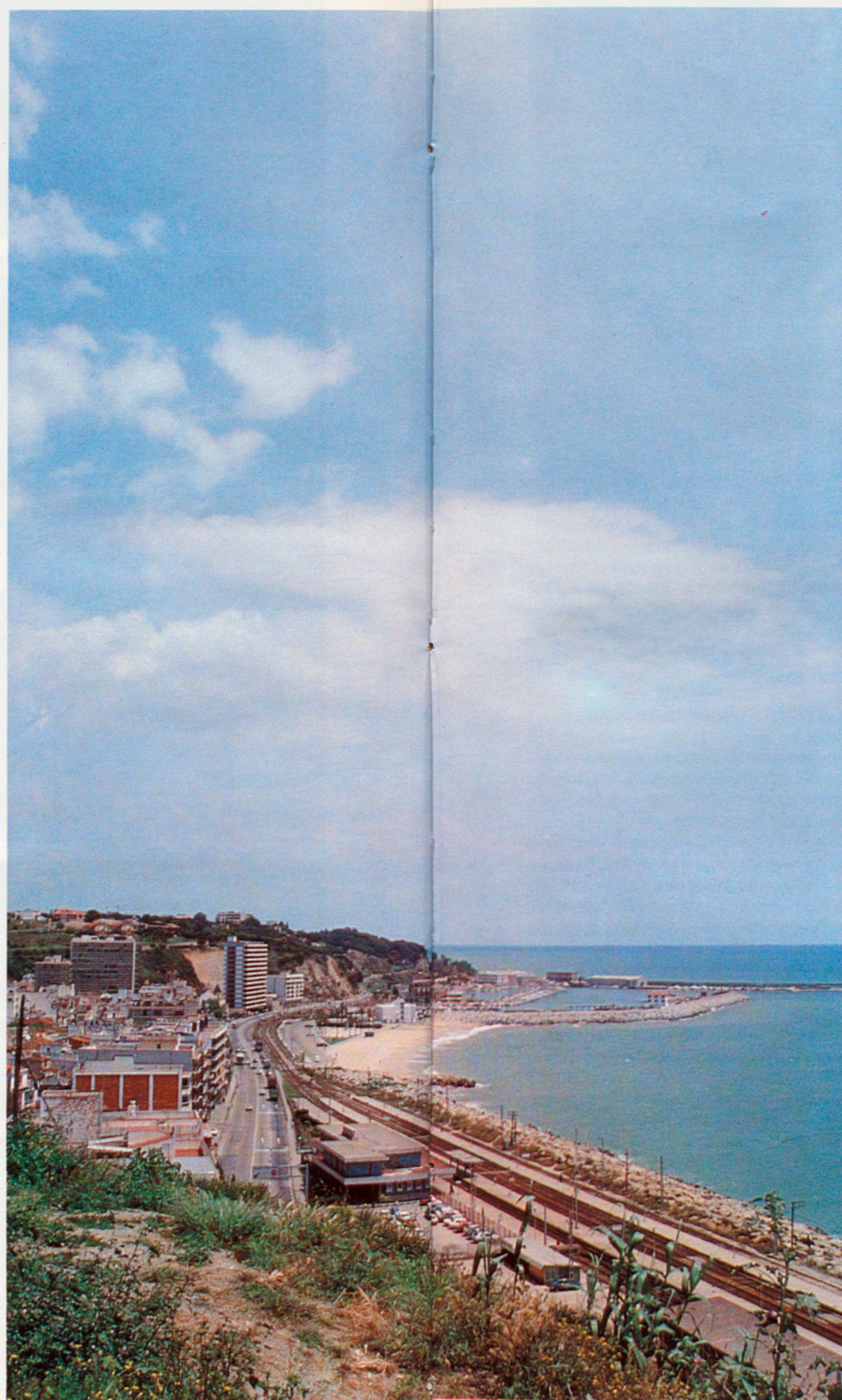
Ja en temps de la colonització romana, la via Augusta travessava la comarca des de la Tordera fins a Montgat, amb un traçat pròxim i relativament semblant a l'actual carretera. El Camí Reial, que anava des de Barcelona fins al Rosselló al començament de l'Edat Moderna, va ser l'origen de l'actual Nacional II.

La inauguració de l'autopista a Mataró, feta el 1969, completa la xarxa viària bàsica actual.

També, pel que fa al ferrocarril, el Maresme va ser la zona pionera de l'Estat espanyol. El 1848 fou inaugurada la línia Barcelona-Mataró, primer traçat ferroviari existent a Espanya; a principis de gener del 1857 el tren arribà fins a Arenys de Mar i el 1861 fins a Maçanet.

L'impacte que la carretera i el ferrocarril han tingut sobre la comarca i, més específicament, sobre la línia litoral ha estat fortíssim.

D'una banda l'existència d'una comunicació fàcil i fluida amb la conur-

La costa a l'alçada d'Arenys.

bació barcelonina ha suposat la base per al desenvolupament econòmic de la comarca, perquè disposa d'una vinculació estreta amb el mercat principal i el centre de serveis de Catalunya. A més, l'accessibilitat des de Barcelona ha implicat un creixement important de la segona residència i del turisme de platja, amb el favorable impacte econòmic que això suposa.

Però aquests efectes positius que les vies de comunicació han suposat no permet d'obviar els problemes que han comportat en contrapartida, els quals s'han anat agreujant a mesura que el trànsit es torna progressivament més dens.

Fins a l'obertura de les autopistes A-19 i A-17 tot el trànsit existent entre Barcelona, Girona i França es canalitzava per la N-II, amb tots els problemes consegüents de perillositat, sorolls, fum, tràfic pesat, etc. Malgrat la descàrrega que implica el funcionament de les autopistes, la densitat actual del trànsit és encara molt forta, sobretot en èpoques de vacances i caps de setmana.

El traçat del ferrocarril, sensiblement paral·lel a la carretera i normalment molt pròxim a ella, incrementa aquests problemes. La conjunció d'ambdues vies de transport determina, a més, una autèntica barrera entre els nuclis urbans i les zones de platja, extremament difícil de franquejar i amb escassos punts habilitats per al pas.

Carretera i ferrocarril són, doncs, un element vital en l'evolució de la comarca i han configurat una estructura territorial lineal amb els nuclis de població localitzats sobre el seu traçat al llarg de la costa. Les poblacions interiors es connecten amb aquest eix bàsic per branques secundàries perpendiculars.

L'impacte negatiu radica en l'efecte de barrera que aquestes vies suposen entre el litoral i els nuclis urbans. En la mesura que ha anat augmentant la valoració de les platges i els espais litorals, l'existència d'aquestes vies ha entrat en conflicte amb la utilització d'aquests espais i els problemes d'accés han pres importància.

Els problemes estètics són, en aquest cas, relativament poc importants, encara que el ferrocarril també suposa en ocasions una barrera visual.

La solució d'aquests problemes encara sembla difícil. Pel que fa a la xarxa viària, el Pla General de Carreteres de la Generalitat contempla l'ampliació de la carretera N-II a doble via en tota la seva extensió, com també l'enllaç de l'autopista de Mataró amb l'A-17 de Barcelona a la Junquera.

Amb dues qüestions han estat contestades pels ajuntaments afectats i

pels pagesos, que consideren que afecten greument una quantitat important de terres de cultiu d'elevada qualitat.

Com a alternativa a l'ampliació de la carretera, es planteja la possibilitat d'establir l'autopista a Mataró (A-19) com de pas gratuït, ampliar-la a tres vies i potenciar el traçat de les antigues vies de comunicació de la comarca. Es considera que l'enllaç de Mataró per autopista amb l'A-17 aporta pocs avantatges —encara que sigui positiva per descongestionar el tràfic— i que, a més, no justifica els greus perjudicis a l'agricultura.

L'ampliació i la potenciació de les connexions transversals, Mataró-Granollers, Arenys de Mar-Sant Celoni i Hostalric-Blanes i Malgrat, suposa, en canvi, un element positiu, no tan sols per la descongestió de tràfics, sinó també per facilitar els vincles més tradicionals existents entre aquestes poblacions i les seves àrees d'influència.

Quant al ferrocarril, es projecta igualment la construcció de doble via al tram Mataró-Maçanet, que encara és d'una sola via. La primera fase d'aquest projecte, que comprèn el tram de 8,1 km Mataró-Arenys de Mar ha estat adjudicada el mes de febrer d'aquest any i es preveu que acabarà a la primavera del 1987.

La tendència és, per tant, també en aquest cas, consolidar i, fins i tot, reforçar l'obstacle existent. Igualment s'ha produït una oposició decidida a aquestes obres en les poblacions afectades, entre les quals és destacable el cas de Calella, on el projecte implicaria una transformació i disminució del passeig marítim.

En la mesura que aquestes actuacions estan en procés d'execució, les possibilitats d'adoptar una solució alternativa no es presenten molt favorables.

En tot cas, cal fer esment de la negativa política seguida per RENFE en aquest sentit: vol reforçar les línies d'exploració beneficiosa, sense prendre en consideració els impactes negatius i els costos socials i, en canvi, pretén suprimir-ne d'altres, com ara les de la Pobla de Segur o Puigcerdà pel fet de ser deficitàries, per més que siguin un servei bàsic i una infraestructura fonamental per al desenvolupament econòmic d'aquestes zones.

Evidentment, aquests plantejaments no responen de cap manera al concepte de servei públic compensador dels desequilibris territorials.

Quant al problema de la nostra línia, l'opció de desviar la via del tren cap a l'interior és la més beneficiosa socialment. Hi ha un estudi de traçat alternatiu realitzat per la Direcció Ge-

El treball i el lleure. Els pescadors i els iots s'apleguen al port d'Arenys de Mar.

neral de Transports de la Generalitat.

Obviament, la construcció d'una altra línia interior s'ha de considerar com una solució a llarg termini, però les actuacions més immediates haurien de tendir a centrar les inversions en aquesta alternativa a fi de suprimir progressivament el traçat actual, en comptes de les actuacions actuals, que consoliden la situació i els problemes existents.

els ports, el transport marítim i la pesca

La condició d'espai costaner ha vinculat sempre el Maresme amb l'activitat marítima. Així, el paper portuari d'Iluro (Mataró) és descrit en temps dels romans per Pomponi Mela.

A l'Edat Mitjana, a Mataró i a Arenys es realitzava un tràfic marítim de certa importància. Posteriorment, als segles XVIII i XIX, en què s'estableix el comerç amb Amèrica, aquestes dues poblacions i Malgrat, Canet, Premià i El Masnou tenien un tràfic comercial d'un cert volum i també disposaven de drassanes.

El transport de cabotatge realitzat per les «barques de mitjana» que treballen a les platges té una gran importància per a la comarca fins ben avançat aquest segle, per tal com no es disposa de cap port en tota la zona.

El port d'Arenys, primera infraestructura portuària de la zona, es començà a construir l'any 1921. Aquest port va tenir un impacte important, so-

bretot perquè l'activitat pesquera s'hi va concentrar progressivament.

El tràfic comercial desapareix progressivament del Maresme, condicionat pels avenços i els nous requeriments dels vaixells mercants, que es concentren en els sis ports comercials del litoral català que reuneixen les infraestructures i les condicions adients.

Contràriament, l'activitat pesquera, dispersa al llarg de tota la comarca, continua existint fins ara en diferents punts de la costa. Malgrat tot, la tendència ha estat la concentració al port d'Arenys, per tal com la flota pesquera necessita d'instal·lacions i condicions adequades i de facilitats per a la comercialització, en la mesura que perd el caràcter artesanal i segueix un procés d'industrialització.

Així, el port d'Arenys replega gradualment l'activitat pesquera, mentre que les poblacions que anteriorment eren centres de pesca perden importància.

Actualment, el port pesquer d'Arenys és el primer port de Catalunya per la quantitat de captures i el segon quant a recaptacions per vendes, després del de Sant Carles de la Ràpita (llevat dels ports de Barcelona i Tarragona, les condicions dels quals no permeten fer comparacions significatives).

La flota amb base en aquest port està composta per 96 vaixells (23 són d'arrossegament, 15 de cercol i 58 d'arts diverses). L'activitat pesquera proporciona ocupació a un total de 468 treballadors, dels quals 416 són pescadors.

A més d'Arenys hi ha confraries de

pescadors a Mataró, Pineda, Calella, Sant Pol i Montgat, poblacions que mantenen una activitat pesquera artesanal de reduïda importància.

l'extensió de l'esport nàutic

La nàutica esportiva, després dels anys 60, adquireix una gran importància al litoral català i, per tant, lògicament, en aquesta comarca.

El port d'Arenys disposa d'una dàrsena esportiva amb 294 amarradors, a més de la zona pesquera. Hi ha també tres ports esportius construïts durant la dècada dels setanta, que són els d'El Balís, al municipi de Sant Andreu de Llavaneres, l'embarcador de Premià de Mar i el port del Masnou.

Aquests ports tenen un total de 1.157 amarradors, dels quals 483 corresponen al Masnou, 400 al Balís i 274 a Premià.

La disponibilitat comarcal de llocs d'amarradors és, per tant, de 1.451, quantitat que suposa prop del 14 % del total català i que únicament a l'Alt i al Baix Empordà és més elevada. És significatiu el fet que el Maresme té el percentatge més elevat d'embarcacions superiors a 10 m de totes les comarques catalanes, que arriben a ser un 28,2 % de les existents al litoral català, mentre que els percentatges que segueixen són clarament inferiors (Alt Empordà: 18,4 %; Baix Empordà: 11,8 %, etc.).

La pràctica de l'esport nàutic, però, no implica només les embarcacions amarrades als ports esportius, sinó

també un nombre important que resten a les platges, en bases nàutiques o en zones de varada. En aquest sentit, convé concretar que es consideren zones de varada les superfícies de platja delimitades per estacionar embarcacions i que són regulades pels plans d'Usos de Platges. Es considera base nàutica l'equipament compost per un espai a terra per mantenir les embarcacions, amb alguns serveis per a les embarcacions i per als usuaris i que disposa d'una sortida al mar delimitada. El nombre d'embarcacions que utilitzen les bases nàutiques i les zones de varada és, en la comarca, d'un total de 1.576, xifra que ultrapassa la quantitat d'amarradors.

L'esport nàutic és, per tant, una activitat amb una gran difusió i importància al Maresme. Al quadre núm. 1 apareixen les embarcacions esportives comptabilitzades tenint en compte el tipus d'instal·lacions nàutiques i les localitats de la comarca.

El total de 3.366 embarcacions fan del Maresme una de les comarques amb el parc d'embarcacions més elevat del litoral català que quasi suposa el 15 % del total d'embarcacions a Catalunya. Únicament l'Alt Empordà (30,6 % del total) i el Baix Empordà (19,8 %) superen aquest percentatge.

Encara que es pot observar una certa concentració a les localitats en què hi ha port, la pràctica de l'esport nàutic s'estén en volums importants a la quasi-totalitat de poblacions del litoral (vegeu quadre 1, gràfic 1) i hi ha llocs que, malgrat no disposar de ports, disposen de quantitats importants d'embarcacions, com és el cas de Pineda de Mar, Calella, Mataró o Premià de Mar.

Evidentment, la proximitat a la zona metropolitana de Barcelona influeix d'una manera essencial en aquesta difusió de la nàutica esportiva i en la dotació d'instal·lacions. El fet que quasi el 98 % dels propietaris d'amarradors siguin catalans (percentatge inusual en altres comarques) confirma aquesta apreciació. L'índex d'activitat que mantenen les instal·lacions nàutiques permanents és també molt elevat durant tot l'any amb una utilització mínima superior al 60 %, la qual cosa demostra igualment la concurrència d'aficionats domiciliats en zones properes als ports.

Malgrat la importància quantitativa de les xifres d'amarradors, la dotació de 2,23 embarcacions/amarrador, és més baixa que la mitjana de Catalunya.

Les expectatives d'una difusió més gran de la nàutica esportiva fan que la construcció de nous ports esportius sigui una opció atractiva en algunes localitats.

Embarcacions esportives existents a les localitats costaneres					
	Ports	Instal·lacions menors	Bases nàutiques	Varades	TOTAL
Malgrat	—	—	—	50	50
Santa Susanna	—	—	—	5	5
Pineda	—	—	169	100	269
Calella	—	—	119	70	189
Sant Pol de Mar	—	—	100	60	160
Canet de Mar	—	—	123	20	143
Arenys de Mar	690	—	—	10	700
Caldetes	—	10	20	10	40
Sant Vicenç de Montalt	—	—	—	—	—
Sant Andreu de Llavaneres	400	—	—	40	440
Mataró	—	—	145	40	185
Cabrera de Mataró	—	—	100	10	110
Vilassar de Mar	—	—	160	45	205
Premià de Mar	240	—	—	—	240
El Masnou	450	—	60	100	610
Montgat	—	—	—	20	20
Total comarcal	1.780	10	996	580	3.366

Font: «Estudi del Pla de Ports Esportius». Generalitat de Catalunya. Departament

GRÀFIC 1

Actualment, hi ha quatre ports projectats a la comarca, dels quals només el de Mataró, esportiu i pesquer, és autoritzat i la construcció està pendent de la decisió definitiva de la seva localització. Els projectes de Montgat i Calella estan en tràmit i pel que fa al de Malgrat, la Direcció General de Ports i Costes ha denegat el permís de construcció.

Encara que els ports esportius són una dotació important i un factor d'atracció interessant per a les localitats costaneres, s'ha de considerar la preservació de la costa com un factor essencial, en la mesura que el litoral és un bé públic escàs i fràgil.

En aquest sentit, a l'Estudi del Pla de Ports Esportius es defineixen diferents graus de protecció de la costa. Les platges del Maresme es qualifiquen amb un grau de protecció 3, que suposa subordinar la construcció de ports a

l'estudi de la dinàmica litoral, amb la finalitat de salvaguardar les platges. L'àrea corresponent al terme municipal de Malgrat mereix un grau més alt de protecció per la importància de l'aportació de sediments de la Tordera.

La construcció de noves infraestructures portuàries ha d'estar, doncs, condicionada per un coneixement previ i en profunditat dels impactes d'aquestes actuacions sobre el conjunt del litoral.

el problema de la regressió de les platges

L'extensió de platja existent en aquesta comarca és de les més importants de Catalunya, amb una longitud de costa de 47,8 km, dels quals 31,4 corresponen a platja. Únicament les co-

marques del Baix Ebre i el Montsià tenen llargades de platja més elevades, pel fet de comptar amb àmplies superfícies deltoïdals.

La platja, que s'estén per gran part de la costa, és, per tant, un patrimoni important per a tots els municipis costaners i actualment presenta greus problemes. En efecte, factors diferents han contribuït que la superfície de platja sigui avui al voltant de 120 ha en tota la comarca, mentre que abans de la construcció del port d'Arenys s'estima que hi havia una superfície de platja superior a les 300 ha.

Els municipis immediatament al sud de l'esmentat port -Arenys, Caldetes i Sant Vicenç- que en el moment de la seva construcció sumaven 20 ha de platja, actualment compten únicament amb 6 ha aproximadament. A aquesta dramàtica pèrdua d'espai de platja hi ha col·laborat més d'un factor.

La construcció dels ports d'Arenys, El Balís, Premià i El Masnou ha estat, segons el criteri més comú, el factor més important que ha trencat el fràgil equilibri de la franja litoral.

En efecte, la direcció dels corrents, bàsicament paral·lela a la costa, amb una orientació NE-SO, arrossega els sediments i els components sòlids que, procedents de la Tordera i de les diverses rieres existents, són el factor essencial per al manteniment i l'estabilitat de les platges.

Amb la construcció d'aquests ports, es crea un obstacle a aquests corrents i a les aportacions consegüents i provoca una acumulació excessiva a l'espai a recer de l'obra realitzada, mentre que, en un sector important de la zona posterior, la platja minva fins que els corrents tornen a establir un equilibri d'aportacions sòlides. En definitiva, s'observa un cert creixement en la zona anterior a la construcció realitzada (NE), mentre que les platges de la zona posterior (SO) entren en regressió en un ampli espai com a conseqüència de l'acció erosiva del moviment marí.

Un altre factor que també ha tingut un considerable impacte negatiu és l'extracció excessiva d'àrids del llit de la Tordera, que ha implicat una indubtable i significativa pèrdua de sediments.

L'efecte que aquesta pèrdua ha suposat per a les zones més properes de Malgrat i Santa Susanna, ha estat, sens dubte, considerable. De fet, en el cas de Santa Susanna els temporals haguts en els primers mesos de l'any 1983 van produir una regressió molt important a les platges, cosa que va fer necessària la realització d'obres urgents de defensa i regeneració de les platges.

Evidentment aquesta minva en l'ar-

rossegament de sediments també ha de tenir un impacte negatiu en els ports més allunyats de la desembocadura del riu, per més que no sigui possible quantificar els efectes en les diferents zones de la costa.

La protecció de la via fèrria en terminades zones amb obra d'escullera també ha comportat incidències negatives sobre la línia del litoral, per més que la seva importància sigui òbviament molt més reduïda que la dels aspectes ja comentats.

Efectivament, la construcció de proteccions d'escullera als llocs en què el ferrocarril s'apropa molt al mar i en què l'espai de platja és pràcticament inexistent deteriora, de manera lenta però continuada, el perfil costaner, perquè la inèrcia de retrocés dels cops d'onades arrossega els materials cap a l'interior del mar i provoca l'ensorrament de les obres realitzades, al mateix temps que la regressió de les zones de platges més contigües.

La conjunció de tots aquests components ha tingut com a conseqüència final la destrucció d'un recurs de tanta importància per a aquesta zona, com són les platges, i el trencament d'una situació d'equilibri tan inestable com és el de l'espai litoral.

La defensa i regeneració de les platges ha de constituir un objectiu bàsic per al conjunt de la comarca en el moment present. En aquest sentit s'ha de valorar positivament l'actuació de la Direcció General de Ports i Costes de la Generalitat que ha iniciat actuacions tendents no tan sols a regenerar les platges, sinó també a l'ordenació d'usos dels trams litorals amb la creació de passos inferiors, creació d'àrees de ser-

veis, àrees de varada, zones de parc i passeig marítim, etc.

Les superfícies de platja existents actualment a les diferents localitats i la seva capacitat es recullen al quadre 2. Aquestes xifres proporcionen una aproximació de la importància que l'ús de les platges té per a la comarca, complementada per la dada del fet que els usuaris diaris a l'època d'estiu superen els 219.000 en el total d'aquest espai litoral, mentre que els usuaris en hora punta arriben a 112.380.

el turisme de platja

La proximitat a l'aglomeració metropolitana barcelonina, l'accessibilitat i valoració de la zona litoral i els espais lliures han estat els factors fonamentals que han incidit en l'important grau d'urbanització que es registra al Maresme.

L'ocupació del sòl en zones urbanitzades contigües al mar ha passat en la comarca de 1.462 ha de terreny urbanitzat el 1955 a 3.531 ha el 1980, que suposen un percentatge del 79 % d'espai costaner urbanitzat, proporció únicament superada entre les comarques costaneres per la Corporació Metropolitana de Barcelona amb un 84 %.

És significatiu que del total esmentat de 3.531 ha de franja costanera urbanitzada, 2.037 ha corresponen a urbanització dispersa, la qual cosa evidencia el caràcter de segona residència d'aquests habitatges.

Les xifres de segona residència (que es presenten al quadre 3) són les més elevades del conjunt de les comarques

Quadre núm. 2

Característiques de les platges				
	Superfície	Capacitat		Dinàmica dominant
		òptima	màxima	
Montgat	3,20	3.200	12.800	R
El Masnou	6,20	5.950	18.600	E
Premià de Mar	0,80	750	2.750	E
Vilassar	3,50	4.200	7.675	R
Cabrera de Mar	14,70	16.900	29.400	E
Mataró	16,80	18.900	46.400	E
Sant Andreu de Llavaneres	1,90	2.200	6.850	E-R
Sant Vicenç de Montalt	0,45	500	1.600	R
Caldetes	0,45	450	1.350	R
Arenys de Mar	5,00	6.800	10.800	I-R
Canet de Mar	8,25	10.900	17.000	E
Sant Pol	8,40	10.350	23.625	E
Calella	13,10	15.700	27.100	E
Pineda	15,10	18.900	30.200	E
Santa Susanna	12,40	14.250	29.000	E-R
Malgrat	15,30	19.450	40.500	R
Total comarca	118,55	149.400	304.850	

Font: «El Maresme» P. Lleonart, P. Macías, R. Ardévol. Banca Catalana, Barcelona 1981.

R - Regressió

E - Estable

I - Inestable en forma però mantenint l'extensió.

E-R o I-R - Estable o inestable, però amb zones importants en regressió.

L'habitatge secundari a la comarca				
Conceptes	Habitatges secundaris 1-3-1981	Increment d'habitatges secundaris 1970-1981	% Increment d'habitatges secundaris 1970-1981	Taxa Nre. habitants sec. 100 habitatges prim.
Municipis (30)				
Alella	400	-21	—	39
Arenys de Mar	1.650	1.041	61	56
Arenys de Munt	623	374	60	48
Argentona	879	460	52	48
Cabrera de Mar	839	257	30	181
Cabrils	1.018	537	52	243
Caldes d'Estrac	832	514	61	221
Calella	1.230	210	17	38
Canet de Mar	1.724	1.243	72	72
Dosrius	548	310	56	251
Malgrat	1.149	468	40	37
El Masnou	1.724	374	21	41
Mataró	634	371	58	2
Montgat	70	-25	—	3
Òrrius	125	52	41	152
Palafolls	276	268	97	43
Pineda de Mar	5.234	3.956	75	161
Premià de Dalt	945	187	19	69
Premià de Mar	2.743	784	28	49
Sant Andreu de Llavaneres	1.266	715	56	158
Sant Cebrià de Vallalta	647	528	81	376
Sant Iscle de Vallalta	239	179	74	162
Sant Pol de Mar	1.237	806	65	192
Sant Vicenç de M.	1.242	894	71	350
Santa Susanna	823	660	80	548
Teià	390	193	49	59
Tiana	404	22	5	46
Tordera	1.298	1.126	86	65
Vilassar de Dalt	350	151	43	23
Vilassar de Mar	2.953	2.038	69	107
TOTAL	33.492	18.672	55	46

Font: «La Segona residència a Catalunya». I. Argany. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona 1984.

catalanes, amb un increment notable en els darrers deu anys.

Les quantitats, tant de segona residència, com de places hoteleres i de càmping, demostren una atracció molt superior de la zona nord de la comarca —des d'Arenys fins la Tordera—, que agrupa més del 80 % de l'oferta hotelera i de càmping, i prop del 50 % de la segona residència.

Evidentment, les quantitats més elevades corresponen als municipis costaners, destaquen el pes de Calella en les places hoteleres (un 47 % del total comarcal) i de Pineda de Mar en les residències secundàries.

El costat nord presenta, per tant, una especialització turística molt més clara, d'acord amb les superfícies molt més externes de platges i major abundància d'espais lliures. La tendència actual consisteix en un augment tant de les residències principals com de les secundàries en les zones nord i centre de la comarca, amb un increment relativament més elevat de les secundàries, la qual tendència és més acusada al nord.

Contràriament la zona sud —fins a Vilassar de Mar— registra un increment més important d'habitatges principals, mentre que l'augment de residències secundàries és més reduït i fins i tot negatiu en els casos d'Alella i Montgat.

És a dir, que la tendència existent consisteix en un reforçament de l'especialització turística a les zones nord i centre, mentre que els municipis més propers a l'aglomeració urbana barcelonina registren un procés de conversió d'habitatges secundaris en principals, i una utilització de platges pels visitants urbans.

a títol de síntesi

El seu caràcter de territori costaner i la proximitat al nucli de Barcelona han condicionat fortament el desenvolupament i les condicions actuals del Maresme.

La condició de zona de pas ha implicat els avantatges de disposar de vies de comunicació fluïdes i eficaces, però ha arribat a crear una forta barrera entre les zones urbanes i els espais de platja.

La vida de la comarca ha anat històricament molt lligada al mar, en primer lloc per la pesca, el tràfic marítim i la construcció naval. Amb la generalització del turisme, aquest i la segona residència tenen un pes essencial.

El fràgil equilibri de l'espai litoral ha estat trencat per diferents factors, dels quals s'ha de destacar l'impacte de la construcció de ports, que ha afectat

greument les platges, en situació de regressió en àmplies zones de la costa.

Malgrat això, la potenciació i millora qualitativa del turisme passa per una més completa dotació de serveis i factors d'atracció, com també per la qualitat dels espais litorals. En aquest sentit és important l'eliminació de la barrera que suposen carretera i via fèrria, o alternativament aconseguir la màxima permeabilitat, dotar les platges de serveis, crear o millorar els passeigs marítims i zones ajardinades, etc.

D'altra banda, també és d'interès la creació de noves instal·lacions nàutiques lleugeres. L'accessibilitat des de Barcelona explica l'interès per disposar de dotacions més elevades d'amarradors, per la qual cosa la possibilitat de crear nous ports hauria, en tot cas, de valorar l'amenaça que suposen per a les platges i contrarrestar-la amb els emplaçaments més adequats i amb obres complementàries de protecció que minimitzin els efectes negatius en i consolidin els positius.

En tot cas, és evident que la regeneració i defensa de les platges i la qualitat del medi ambient són objectius bàsics, per contrapesar les fortes pressions a què, per part de diferents agents, està sotmès el litoral.

Xavier Sáez. Economista.

RICARD FRIGOLA

Estructura comarcal i ordenació del territori

El Maresme és actualment una comarca desequilibrada territorialment; i ho és perquè ha rebut directament els efectes d'un model de creixement econòmic com el català, fortament concentrat al voltant del dinamisme d'un nucli central. L'expansió de Barcelona dels darrers vint anys troba al Maresme les condicions idònies per descongestionar-se, amb el que això representa d'industrialització accelerada de la comarca i d'engorgada d'un procés intens d'urbanització i d'augment demogràfic.

La primera conseqüència sobre el territori d'aquest procés ha estat l'aparició d'un conflicte quant a possibles usos alternatius del sòl comarcal. Així, els usos industrials, turístics, residencials i de consolidació d'una xarxa de comunicacions s'afegeixen als ja tradicionals del sòl agrícola.

El desgavell urbanístic i la industrialització han comportat una despersonalització del territori.

La segona manifestació del desequilibri territorial ha estat la definició d'unes noves àrees funcionals internes al Maresme com a conseqüència de la diferent influència exercida per Barcelona al llarg dels municipis de la comarca. En aquest sentit, l'anàlisi dels tres components que han vist transformada la seva coherència (estructura de relacions, base econòmica i territori) permet d'obtenir un nou esquema territorial per al Maresme que manté en certs aspectes, i trenca en d'altres, la seva estructura actual, però que en qualsevol cas reconeix el nou paper assolit per la Barcelona metropolitana.

territori i usos del sòl

El Maresme és una comarca petita en extensió i limitada orogràficament; malgrat això, concentra en el seu territori un conjunt d'activitats importants i diverses: un sector agrari amb un pes superior a la mitjana catalana, una xarxa industrial forta i estructurada, un sector constructor desenvolupat i basat en l'auge de la segona residència i del turisme, a més d'una xarxa de comunicacions intensament utilitzada. La conjunció d'aquests factors provoca la sobreutilització del sòl i en conseqüència augment dels preus dels terrenys fins al 15 % per sobre del creixement de l'índex general de preus durant el període 1970-1980 (1).

La intensitat d'ocupació del sòl dins la comarca varia segons es tracti de municipis costaners o bé interiors, tal com pot observar-se al quadre 1. Segons aquest quadre, el sòl no urbà ocupat representa en el cas dels pobles amb façana litoral un 43 % del conjunt de la superfície, mentre que en el cas dels municipis de dalt aquest percentatge és només del 22 %. El fenomen és especialment greu a Vilassar de Mar (50,8 %), Pineda (56,7 %), Cabrera de Mar (57,4 %), Malgrat (60,2 %) o El Masnou (64,5 %). A més, si s'inclouen dins d'aquests càlculs les hectàrees ocupades pels respectius recintes urbans s'observa com el sòl lliure i disponible als municipis de baix és pràcticament inexistent.

Les causes de la concentració a la zona litoral dels problemes d'ocupació del territori són bàsicament la menor dimensió dels termes municipals tocant a mar i les característiques específiques quant a tipus d'usos predominants en cada cas. En aquest sentit, si bé les poblacions costaneres només sumen la quarta part de la superfície comarcal, els usos agraris i en xarxa de comunicacions concentren a l'entorn del 50 %. A més, les hectàrees ocupades per les zones de platja els corresponen íntegrament. Per tant, veiem com tres dels aspectes més característics del Maresme (comarca agrícola, comarca eix na-

tural de comunicació i comarca litoral) es localitzen als petits termes dels municipis de baix. La problemàtica d'ordenació del territori que se'n dedueix està en el fonament de qualsevol política urbanística que es pretengui adoptar.

El quadre 1 permet diferenciar també dos tipus d'assentament sobre el territori en el cas de les urbanitzacions de segona residència. D'una banda, es produeix una ocupació de tipus extensiu del sòl als municipis més grans, generalment interiors; aquest és el cas d'Arenys de Munt (225 Ha), Sant Cebrià de Vallalta (250 Ha), Santa Susanna (325 Ha), Alella (350 Ha) i Tordera (825 Ha). L'establiment intensiu (per damunt del 25 % de la superfície municipal) s'ha produït en canvi a les següents poblacions: Alella, Cabrils, El Masnou, Montgat i Premià de Dalt. Tots aquests municipis pertanyen a la meitat sud de la comarca, fet que palesa la importància de la demanda d'habitatge de segona residència a aquesta zona.

El sòl industrial és important en el cas de Mataró i la seva zona d'influència (Argentona i Dosrius) i en els municipis compresos dins l'àrea de la Torredra (Malgrat, Palafolls, Pineda i Torredra). La major participació dels altres usos a la resta de la comarca, i en particular al Maresme sud, impedeix una dotació suficient d'estructura industrial.

El Maresme és, doncs, una comarca amb una aprofitament intens del sòl en tot el seu territori, tot i que s'han de diferenciar diverses zones segons el grau d'utilització observat. Com s'ha vist, l'àrea corresponent als municipis costaners és, sens dubte, la de major presència d'usos concurrents (agricultura, comunicacions, turisme i urbanitzacions). Les poblacions de muntanya o de dalt constitueixen l'àrea de menor conflictivitat a causa de les majors dimensions dels termes municipals. L'ús predominant dels terrenys en aquest cas són les urbanitzacions, encara que sense assolir la intensitat observada als municipis de baix.

En aquest context, la solució del conflicte plantejat sobre usos del sòl demana, en primer lloc, l'articulació de

les zones més denses amb aquelles que no ho són tant dins d'un espai conjunt de planejament; més endavant debatem els problemes efectius que això comporta. Tanmateix, l'anàlisi global de zones litorals i de muntanya s'ha de configurar d'acord amb un criteri de proximitat geogràfica. En conseqüència, es defineixen tres gran àrees de planejament coincidents, a més, amb la classificació tradicional interna de la comarca (sud, entorn mataroní i nord), a partir de les quals es redueix en termes generals el grau de conflictivitat entre usos. Malgrat tot, i en particular per a la subcomarca del Maresme sud els problemes d'elevada utilització del sòl es mantenen en bona part, car el percentatge de sòl no urbà amb un ús determinat és encara del 41 % respecte a la superfície total de la zona.

definició d'àrees funcionals al maresme

L'augment del protagonisme de la ciutat de Barcelona i dels municipis de la seva àrea d'influència immediata (Entitat Municipal Metropolitana) dins l'estructura socio-econòmica de Catalunya ha anat transformant els equilibris tradicionals entre les comarques al llarg dels dos decennis darrers. Aquest fet ha tingut una especial singularitat en el cas del Maresme tant per la seva proximitat al nucli barceloní i les bones condicions naturals de comunicació amb ell, com per la base econòmica integrada de la comarca que facilitava l'establiment industrial nou i el proveïment alimentari de la població metropolitana.

Esbrinar l'abast d'aquestes transformacions internes i delimitar les noves àrees funcionals existents a la comarca és un aspecte fonamental per a la posterior definició d'uns àmbits d'ordenació territorial operatius, en els quals s'hauran d'integrar també les qüestions de concurrència d'usos del sòl ja analitzades.

Els dos indicadors bàsics de l'anàlisi de les zones funcionals internes són:

Quadre núm. 1: Usos del sòl al Maresme (hectàrees)

Usos del sòl no urbà														
	Agrícola		Industrial		Urbanitzacions (1)		Comunicacions		Platges		TOTAL		SUPERFÍCIE TOTAL	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Municipis costaners	2.383,0	23,5	115,0	1,1	1.455,0	14,1	270,0	2,6	107,3	1,1	4.330,3	42,7	10.152,7	100
Municipis interiors	2.127,0	7,8	558,0	2,1	3.150,0	11,6	196,5	0,7	—	—	6.031,5	22,2	27.191,0	100
Mataró	425,0	18,8	143,5	6,3	175,0	7,8	75,0	3,3	12,3	0,6	831,2	36,8	2.257,0	100
TOTAL MARESME	4.935,0	12,5	816,5	2,1	4.760,0	12,0	541,5	1,3	120,0	0,3	11.193,0	28,3	39.600,7	100

(1) S'han considerat les urbanitzacions com a sòl no urbà.

Font: Elaboració pròpia.

EL MARESME

- a) Les relacions funcionals
- b) Homogeneïtat d'estructura econòmica

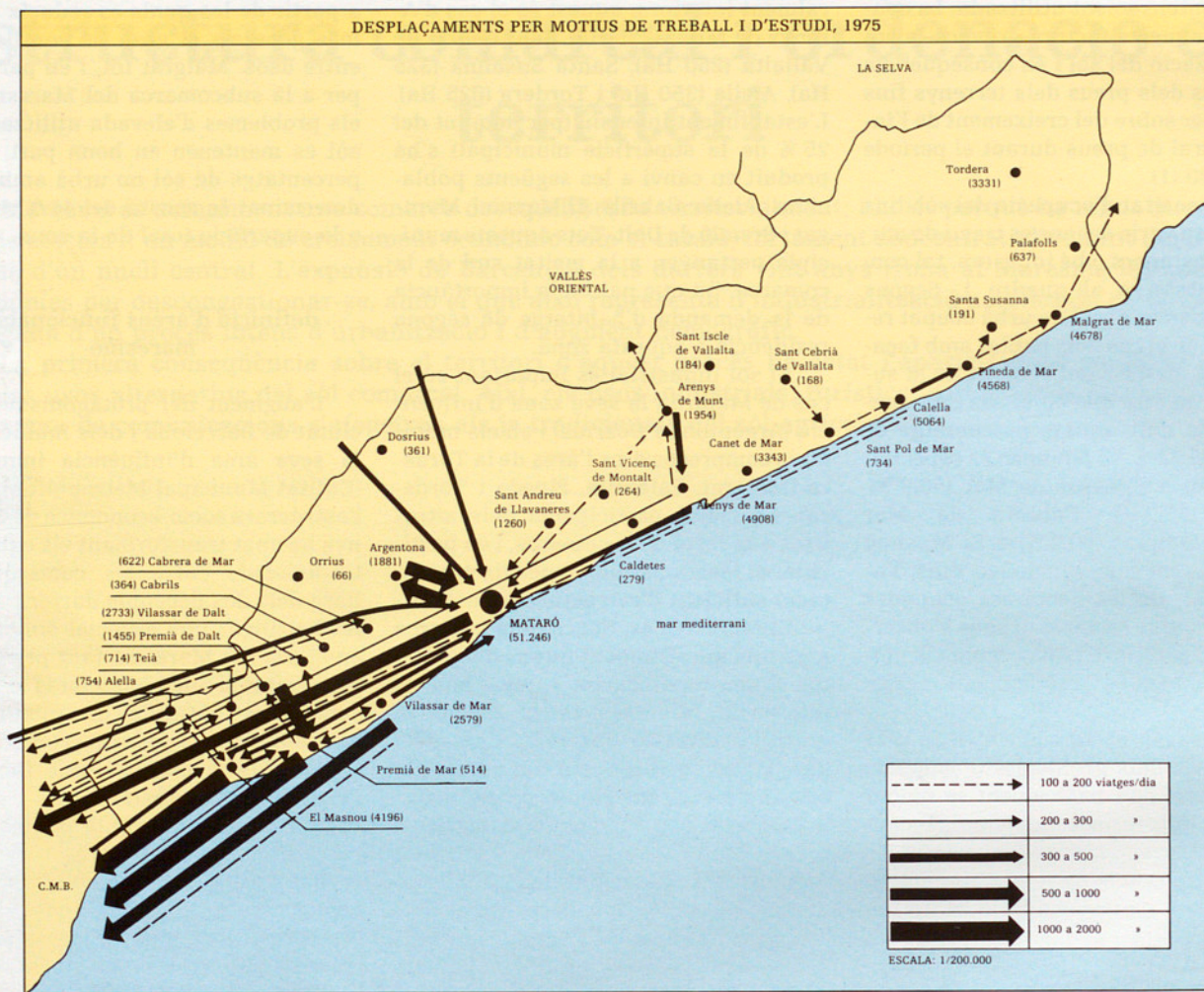
a) Les *relacions funcionals* d'una zona amb d'altres o bé amb ella mateixa, les estableixen els fluxos d'activitat econòmica existents i les forces d'atracció generades per la dotació d'equipament als diferents municipis.

Quant a les relacions d'activitat econòmica a la comarca es mesuren mit-

tot just de la mateixa intensitat que l'existent amb els municipis litorals de la Selva (Blanes, Lloret) (2).

Pel que fa als nivells d'atracció generats per la dotació existent d'equipaments a la comarca (sanitaris, escolars, administratius, centres de comunicacions, comercials i mercantils), els resultats d'un recent treball (3) confirmen l'existència al Maresme de tres clares unitats subcomarcals: la part sud forta-

Quant al sector agrari, l'alt nivell d'especialització del conjunt comarcal (vegeu quadre 2) i l'existència d'uns marges de rendibilitat semblants fan recomanable un tractament homogeni per a tot el Maresme. Malgrat tot, s'ha de tenir sempre present la clara distribució geogràfica dels conreus: flor i vinya al Maresme sud, horta a l'entorn mataroní (riera d'Argentona) i maduixot al Maresme nord.

jançant els desplaçaments per raó de treball o d'estudi presentats al gràfic 1. La seva observació mostra ben clarament l'alta relació dels municipis del Maresme sud i l'entorn mataroní amb el conjunt de l'àrea de Barcelona. A més d'aquesta zona, una altra estructura de relacions clara és la que s'estableix entre Mataró i les poblacions del seu voltant, tot allargant-se aquest efecte d'atracció fins a Arenys de Mar. Malgrat això, la connexió amb Barcelona d'aquesta zona continua essent forta. Una tercera zona funcional interna queda definida pels municipis del Maresme nord (a partir, sobretot, de Canet de Mar) on les relacions més importants s'estableixen entre ells, mentre que la vinculació amb Mataró i Barcelona és

ment connectada amb l'àrea de Barcelona, la zona central vinculada amb Mataró i la zona nord relacionada entre si i, en part, amb el centre d'equipaments de Blanes.

b) L'estudi del grau d'homogeneïtat en l'estructura econòmica constitueix el segon element d'anàlisi que ha de permetre determinar les àrees funcionals del Maresme. Aquest indicador és especialment significatiu a l'hora d'establir una política d'ordenació territorial coordinada amb uns objectius de desenvolupament econòmic adequats a cada zona. És important, per tant, valorar per a cada sector d'activitat el grau d'homogeneïtat de la comarca, ja sigui globalment o bé per les possibles àrees internes que s'hi defineixen.

En el cas de la indústria destaquen l'elevada concentració tèxtil a Mataró i l'existència de la zona industrial de la Tordera, de recent aparició i amb un pes relatiu important del sector químic a més del tèxtil. En conseqüència, la indústria al Maresme defineix tres zones: d'expansió barcelonina, integrada ja dins l'Entitat Municipal de Barcelona, de Mataró i la seva àrea i de la Tordera (Malgrat, Pineda, Palafoles i Tordera).

El sector de la construcció és el de més clara especialització de la comarca per raó dels efectes dinamitzadors que representà l'auge constructiu dels anys setanta i darrers seixanta. Actualment el sector té major pes a la zona nord atesa la saturació urbanística dels municipis més meridionals de la comarca.

No obstant això, la necessitat d'una política de desenvolupament sectorial que tendeixi, entre altres objectius, cap a un increment de la dimensió empresarial, fa recomanable un àmbit d'ordenació únic en aquest sector.

Pel que fa al turisme, el Maresme nord es diferencia de la resta de la comarca per la importància que hi associa el turisme de tipus estacional. Una prova d'això és la concentració a la zo-

nes d'ordenació d'acord amb aquest indicador.

En definitiva, l'aparició de noves àrees funcionals internes al Maresme es produeix paral·lelament al procés de transformació de la base econòmica de la comarca i amb major intensitat en aquelles activitats més dinàmiques durant aquests anys (industrialització i turisme) o bé més relacionades amb la influència creixent exercida per la ciu-

gènies dins la comarca complementàriament a l'adopció dels criteris i prioritats de desenvolupament econòmic del Maresme. D'aquí la importància de l'anàlisi de les diferents possibilitats d'actuació urbanística.

A nivell municipal la política urbanística s'ha de fonamentar en els instruments d'intervenció indirecta, els quals es divideixen en instruments d'inspecció i control (licències urbanístiques, exigència de garanties) i de tipus fiscal (discriminació impositiva via ordenances fiscals). Tanmateix, l'instrument indirecte més important és, sens dubte, el planejament i en particular el Pla General d'Ordenació Urbana, atès el seu caràcter integral en la definició espacial del destí urbanístic (usos i edificacions) de tot el territori municipal; és, per tant, l'eina adequada per al tractament dels conflictes entre usos alternatius per al sòl. Tanmateix, la dimensió del problema al Maresme ha sobrepassat l'abast efectiu del planejament municipal i ha exigint una política urbanística d'àmbit superior. La insuficiència del municipi es manifesta també en la debilitat financera dels ajuntaments per fer front als creixents requeriments d'inversió derivats de l'intens procés urbanitzador produït a la comarca tant en la seva vessant residencial com turística.

En conseqüència, la significació d'un nivell supramunicipal d'actuació urbanística (5) sorgeix, en primer lloc, de les limitacions del municipi com a base de planejament (aproximació des de baix) i, en segon lloc, de la necessitat d'establir unes àrees de descentralització de la Generalitat (aproximació des de dalt). La conjunció d'aquests dos criteris permetrà la definició d'uns àmbits territorials operatius classificats bàsicament en tres nivells funcionals:

a) Àrees de desconcentració administrativa per a aquells serveis corresponents a la Generalitat que poden donar lloc a òrgans perifèrics d'aquesta institució.

b) Àrees de referència per al planejament econòmic i territorial de la Generalitat.

c) Àmbits base de cooperació intermunicipal i dels municipis amb la Generalitat definits com a entitats locals.

La importància d'aquest darrer nivell c) al Maresme s'ha concretat en els darrers anys en l'engegada d'una sèrie de Plans Plurimunicipals (Maresme sud, Llavaneres-St.-Vicenç-Caldetes, Arenys de Mar-Arenys de Munt-Canet, Todera-Fogars-Palafolls i Calella-Pineda-Santa Susanna-Malgrat) a partir dels quals es reconduirà el creixement

Quadre núm. 2

Coeficients de localització de la població activa per sectors (1975)					
	Agricultura	Indústria	Construcció	Comerç i hoteleria	Resta de serveis
Maresme sud	1,20	1,14	1,20	0,67	0,8
Entorn mataroní	2,95	1,04	0,92	0,56	0,7
Mataró	0,66	1,26	1,28	0,59	0,8
Maresme nord	1,84	1,00	1,45	0,81	0,7
TOTAL MARESME	1,24	1,13	1,37	0,67	0,8

Font: GENERALITAT DE CATALUNYA. Reconeixement Territorial de Catalunya CEP. 1983.

GRÀFIC: DEFINICIÓ D'ÀREES FUNCIONALS AL MARESME.

GRÀFIC 2

DEFINICIÓ D'ÀREES FUNCIONALS						
		ÀREES FUNCIONALS				
		MARESME SUD	MARESME SUD I ENTORN DE MATARÓ	ENTORN DE MATARÓ	MARESME NORD	MARESME
RELACIONS FUNCIONALS	Mobilitat obligada (motius: treball i estudi)					
	Dotació d'equipaments					
HOMOGENEÏTAT ESTRUCTURAL ECONÒMICA	Sector agrari					
	Sector industrial					
	Sector de la construcció					
	Sector turístic					
	Sector serveis					

na de més del 90 % de les places hoteleres i de càmpings de tot el Maresme.

El sector terciari és l'únic dins la comarca subespecialitzat respecte a Catalunya. La creixent importància de Barcelona com a centre de serveis, a més de les facilitats de comunicació del Maresme, són la base de la pèrdua de pes del sector i de Mataró com a capital comarcal. Un recent estudi ha mostrat la intensitat del fenomen a les zones del Maresme sud i a l'entorn mataroní (4), respecte de les quals Barcelona ciutat és el focus principal de subministrament per a una tercera part (32,5 %) dels comerços minoristes i, juntament amb les poblacions del Barcelonès nord, el centre d'atracció majoritari (82 %) del consum quotidià alimentari de la zona. La situació de dependència del Maresme nord respecte a Barcelona és més reduïda, tot i que també ho és respecte a Mataró. Es defineixen, per tant, dues

tat de Barcelona sobre la comarca (relacions funcionals, sector serveis i segona residència). Contràriament, el Maresme continua essent la base geogràfica de les àrees funcionals agrària, d'assentament tradicional a la comarca, i del sector de la construcció, de fort i recent creixement però equilibrat a tot el territori. El gràfic 2 mostra els resultats de l'anàlisi precedent per a cadascun dels criteris emprats.

necessitat d'una política urbanística i d'ordenació territorial

La solució dels problemes econòmics derivats de la crisi industrial a Catalunya no pot diferenciar-se en el cas del Maresme d'una política d'ordenació del territori. En aquest sentit, és necessari ordenar el conflicte d'usos del sòl i reconèixer l'existència de zones hetero-

dels municipis dins un marc adequat a una política urbanística integrada. Ara bé, la impossibilitat de coordinar l'administració dels recursos i la seva inversió en els diferents municipis per tal d'aprofitar les actuacions d'interès comú, ha limitat considerablement l'abast real del planejament proposat. En aquest sentit, la superació definitiva d'un urbanisme massa individualitzat i alhora poc idoni per a la solució dels greus conflictes d'usos del sòl al Maresme, requereix l'establiment d'un àmbit de cooperació financera entre els municipis per augmentar la flexibilitat de la hisenda local. La inexistència d'una nova Llei de Règim Local i d'una Llei de Finançament de les Corporacions Locals és, per tant, el principal condicionant per a l'articulació d'una política d'ordenació ajustada a l'elevada densitat d'ocupació del territori del Maresme.

L'exigència d'un marc d'ordenació supramunicipal des dels dos primers nivells funcionals abans detallats, planteja un seguit de qüestions a l'entorn de la delimitació d'uns àmbits d'actuació ajustats a l'actual coherència territorial del Maresme.

alternatives d'estructuració territorial del maresme

L'aparició, analitzada més amunt, d'unes àrees funcionals internes diferenciades dels límits de la comarca dona relleu a les propostes d'organització territorial del Maresme. L'adequació d'aquestes àrees homogènies amb els nivells funcionals de planejament, abans definits, és l'aspecte central a valorar en qualsevol aproximació crítica dels models territorials proposats.

— El primer model d'estructura territorial per al Maresme integra la comarca dins la regió I de la divisió de 1936 (6). L'adequació amb el nivell funcional de desconcentració administrativa és escassa, atès l'elevat volum demogràfic que es concentra dins aquesta àrea. Pel que fa al planejament econòmic i territorial, la regió proposada permet equilibrar el creixement de l'hinterland de Barcelona, però sempre en funció directa del dinamisme de la capital. Quant al tercer nivell, aquest model no reconeix l'existència de relacions intermunicipals i fa, per tant, necessària la creació d'un àmbit de planejament intermedi que les reconegui.

A més, la consolidació de la dependència del Maresme respecte a Barcelona que resulta de l'aplicació d'aquest model agreuja encara més la subespecialització de la comarca en el sector terciari.

— L'alternativa al model anterior ha estat presentada per Manuel Ribas i Piera (7) en donar a Mataró la capitalitat d'una regió pròpia, independent de l'àrea d'influència directa de Barcelona (Entitat Municipal Metropolitana). Aquest model, a més, divideix l'actual Maresme en dues noves comarques, Maresme (sud i entorn mataroní) i Tordera, reconeixent en certs aspectes l'actual estructura de les àrees funcionals existents. Fent referència explícita a la coherència d'una nova comarca sobre l'eix de la Tordera, els criteris emprats anteriorment mostren una certa relació tant a nivell de mobilitat obligada com de dotació d'equipaments entre la part septentrional del Maresme i les poblacions de Blanes i Lloret, com també amb Sant Celoni encara que menys intensa. Quant a l'estructura econòmica, l'eix de la Tordera avui és una zona homogènia bàsicament en els aspectes industrial (8), turístic estacional (9) i de turisme en urbanitzacions de segona residència a les zones interiors.

La millor adequació d'aquest model d'estructuració territorial del Maresme als nivells funcionals primer (administració) i tercer (problemàtica supramunicipal) depèn, respectivament, de la menor concentració demogràfica de la regió i del reconeixement tant de les zones amb diferent intensitat de conflictes d'usos del sòl, com de les àrees funcionals internes. Pel que fa al nivell de referència per al planejament econòmic i territorial de la Generalitat, la delimitació proposada s'ajusta a una àrea de descongestió del creixement, malgrat que sempre té en compte la important restricció que suposa la macrocefàlia industrial i econòmica barcelonina.

mataró: un centre regional a potenciar

De l'examen realitzat fins aquí sobre els conflictes d'ús del sòl, sobre la definició d'àrees funcionals internes i sobre l'estructura territorial general del Maresme, se'n dedueix una pèrdua progressiva del paper de Mataró com a capital i nucli central de l'activitat de la comarca. Aquest fenomen, agreujat als municipis de la zona sud molt vinculats actualment amb Barcelona, és palès per l'escàs pes del terciari a Mataró (31,5 % de la població activa) inferior al del conjunt comarcal i amb més de deu punts percentuals al total català.

L'objectiu de la potenciació de Mataró com a centre social i de serveis del Maresme obliga, però, a fer una consideració prèvia, en el sentit de reconèixer la dificultat que representa trencar la vinculació natural i creixent de l'à-

rea amb Barcelona. La no llunyana Llei de Divisió Territorial de Catalunya pot representar el punt d'inflexió cap a aquesta necessària i urgent consolidació de Mataró. Necessària des d'un punt de vista d'assumpció dels serveis territorials de la Generalitat; en aquesta línia, tant se val que Mataró constitueixi una ciutat perifèrica de descongestió de la regió I, o bé que esdevingui la capital de la seva pròpia vegueria. I és urgent des d'una doble perspectiva per al manteniment a llarg termini del pes específic de la ciutat dins el conjunt urbà de Catalunya i alhora per a la transformació sectorial de l'activitat ciutadana en terciària, previsiblement el més dinàmic en l'economia dels propers anys.

Fins aquí, l'abast i els efectes de les transformacions territorials ocorregudes al Maresme en els darrers vint anys; la conclusió bàsica que se n'extreu exigeix un tractament conjunt dels aspectes d'ordenació del territori amb una política de desenvolupament econòmic per tal d'evitar possibles disfuncionalitats i desequilibris interns a la comarca.

Ricard Frigola. Economista.

(1) Vegeu: Gaspar, J. i Lluch, E.: *Els preus del sòl a Catalunya*. 1970 i 1981.

(2) Confirmant aquestes relacions vegeu també: Clusa, J. i Casassas, Ll.: *L'organització territorial de Catalunya*. Fundació J. Bofill 1981.

(3) Vegeu: Alusa, T.: «Centres d'atracció i influència entre municipis de Catalunya» a *El Món* del 10 de febrer de 1984, a més de la tesi doctoral presentada pel mateix autor.

(4) Vegeu: Santolalla, J. (Director): *Estructura comercial del Maresme Sud*. Generalitat de Catalunya, octubre, 1983.

(5) Vegeu: Cortes, G.: «Alguns aspectes de la realitat supramunicipal de Catalunya a l'hora de la seva organització territorial». *Papers de Seminari*, n.º 19. Centre d'Estudis de Planificació. 1979.

(6) Aquest model ha estat plantejat per diversos autors i essencialment recollit a Clusa, J. i Casassas, Ll.: *L'organització territorial de Catalunya*. Fundació Jaume Bofill. 1981.

(7) Ribas i Piera, M.: «La base espacial de referència» a *Reconeixement Territorial de Catalunya*. CEP, 1983.

(8) Lleó, P.: *Els atractius industrials de 29 ciutats de Catalunya*. Banca Catalana. 1980.

(9) El turisme de temporada centrat a Calella mostra un seguit de factors comuns amb el de la zona de Lloret: inestabilitat, baix poder adquisitiu, viatges organitzats, alta dotació hotelera. Vegeu: Gaviria, M. *Turismo de Playa en España*. Edicions Turner. Madrid, 1975.

JOSEP M. MIRALLES

La situació econòmica

El Maresme ha estat de molt antic una comarca molt poblada. El 1719 la seva densitat de població era la segona de Catalunya després del Barcelonès, posició que va mantenir fins a l'any 1950, quan la puixança de les ciutats de Sabadell i Terrassa va permetre que el Vallès Occidental la superés.

En conjunt el Maresme manté una dinàmica demogràfica discreta en el context de la regió de Barcelona, i fins i tot arriba a perdre població a la segona meitat del segle XIX a conseqüència de la plaga de la fil·loxera i de la davallada de la marina de vela.

En els darrers cent anys el creixement de la població de Barcelona s'ha anat estenent cap a les comarques veïnes que n'han absorbit els excedents de població i la immigració atreta pel seu potencial econòmic. Aquesta extensió del creixement va afectar el Barcelonès, posteriorment el Vallès Occidental, i més tard el Baix Llobregat i sembla que actualment es dirigeix cap al Vallès Oriental. El Maresme, que tenia ja de partida una població molt notable, també s'ha vist afectat pel creixement de Barcelona, però l'impacte relatiu ha estat més baix i, fins als últims anys (75-81) sempre ha estat una de les dues comarques de la regió i amb taxes de creixement més baixes. En relació amb Catalunya, però, el Maresme se situa entre les comarques dinàmiques del període de gran creixement 60-75, comarques que van absorbir la major part del creixement natural i migratori de la població.

A l'interior de la comarca, la distribució de la població ha variat al llarg dels segles. Fins a mitjan segle XVI la major part de la població del Maresme viu als municipis de l'interior. Els municipis costaners, inexistents abans dels segles XIV-XV, tenen l'origen en els barris mariners que a partir de finals del segle XVI es van independitzar

Quadre núm. 1

Evolució de la població en relació amb les altres comarques de la regió i a Catalunya (Densitat)						
Habitants/Km ²						
	1857	1900	1930	1960	1970	1981
Maresme	180,68	180,22	244,00	316,00	480,14	638,77
Barcelonès	1.601,80	3.638,50	7.026,90	11.703,00	14.746,00	16.149,64
Baix Llob.	81,90	97,22	165,02	327,00	739,37	1.089,25
Vallès occidental	84,99	117,17	214,08	438,11	732,73	983,65
Vallès oriental	52,44	51,73	73,43	102,70	179,74	264,07
Catalunya	51,55	61,35	87,09	122,49	159,83	185,90

Font: Josep Iglesias i Fort «El movimiento demográfico en Cataluña durante los últimos cien años» i «Avance sobre el movimiento y la distribución comarcal de la población de Cataluña entre 1960 y 1970». C.I.D.C. «Població dels municipis i comarques de Catalunya, 1975-1981».

El sector tèxtil ocupa un lloc important en la economia del Maresme.

EL MARESME

Quadre núm. 2

Població dels municipis del Maresme								
	1857	1887	1910	1936	1950	1960	1970	1981
Alella	1.605	1.507	1.387	1.652	1.673	1.903	2.300	3.381
Arenys de Mar	5.385	4.591	4.812	5.896	6.477	6.665	8.325	10.087
Arenys de Munt	3.079	2.998	3.095	3.179	3.066	3.423	4.023	4.531
Argentona	2.061	1.952	2.131	2.674	2.889	3.522	4.058	6.554
Cabrera de Mataró	1.078	722	991	1.162	1.262	1.487	1.705	1.703
Cabrils	808	781	801	792	715	884	913	1.472
Caldetes	631	735	783	936	854	1.038	1.053	1.162
Calella	3.529	3.813	5.054	8.207	7.642	7.947	9.696	10.586
Canet de Mar	3.301	3.257	3.488	4.984	4.831	5.067	6.556	8.062
Dosrius	1.152	995	943	887	921	886	767	737
Malgrat	3.287	3.602	3.915	4.507	4.859	5.794	9.174	10.972
El Masnou	3.933	3.188	3.487	5.069	5.098	6.091	10.410	14.522
Mataró	16.595	18.425	19.918	28.804	31.642	41.128	73.129	97.008
Montgat (1)	—	—	—	2.613	2.911	3.728	5.020	6.994
Òrrius	387	354	259	248	245	259	218	255
Orsavinyà (2)	574	357	326	—	—	—	—	—
Palafolls	1.033	981	831	1.034	1.153	1.339	2.270	2.609
Pineda	1.855	1.859	1.889	3.275	3.188	3.718	7.776	11.747
Premià de Dalt	1.482	1.085	1.055	1.028	1.134	1.501	3.037	5.241
Premià de Mar	1.290	1.735	2.924	3.380	3.947	5.513	11.284	20.034
Sant Andreu de Llavaneres	1.439	1.206	1.196	1.508	1.758	2.003	2.575	2.949
Sant Cebrià de Vallalta	437	467	403	368	381	428	537	614
Sant Iscle de Vallalta	905	840	826	661	706	667	521	490
Sant Pol de Mar	1.483	1.471	1.492	1.658	1.723	1.845	2.041	2.275
Sant Vicenç de Montalt	775	716	755	823	802	947	939	1.191
Santa Susanna	528	456	420	434	455	540	565	509
Teià	1.373	1.210	1.298	1.528	1.461	1.715	2.025	2.258
Tiana	2.096	2.047	2.647	3.805	1.596	2.198	2.608	3.028
Tordera	3.295	2.895	2.889	3.357	3.593	4.483	6.431	7.560
Vilassar de Dalt	3.357	2.970	3.349	3.374	3.306	4.441	5.257	5.527
Vilassar de Mar	3.102	2.630	3.021	3.655	3.875	4.500	5.736	9.519
MARESME	71.855	69.845	76.385	97.056	104.163	125.650	190.945	253.527
CATALUNYA	1.652.611	1.844.019	2.084.868	2.920.786	3.240.313	3.925.871	5.122.690	5.958.283
% MARESME/CATALUNYA	4,3	3,8	3,7	3,4	3,2	3,2	3,7	4,3

Font: J. Iglesias i Fort «El movimiento demográfico en Cataluña durante los últimos cien años» i «Avance sobre el movimiento y la distribución comarcal de la población de Cataluña entre 1960 y 1970» C.I.D.C. «Població dels municipis.»

Nota (1) Montgat apareix amb Tiana a 1857, 1887 i 1910.

(2) Orsavinyà quedà annexionat a Tordera a partir del cens de 1930.

successivament dels pobles de l'interior (el darrer, als anys 30, va ésser Montgat) i acaben per adquirir una importància demogràfica molt superior a la dels municipis de què depenien en un principi. El pes dels municipis costaners augmenta continuament respecte a la població comarcal total i és del 64 % al 1719, 67 % al 1857, any del primer cens efectuat amb tècniques modernes, 7 % al 1950 i 82 % al 1981.

En tots aquestes anys Mataró es manté com a primera ciutat de la comarca. La segona població del Maresme és sempre, fins a 1970, un municipi del nord de la comarca: Tordera fins al segle XVII, Arenys de Mar des dels inicis del XVIII fins a 1910, i Calella des de 1910 fins a 1970. L'expansió geogràfica del creixement de població de Barcelona, ha fet, però, que a partir de 1970 creixin més intensament els municipis més pròxims a aquesta ciutat. Així, en el padró de 1975 i en el cens de 1981 figuren ja com a municipis més poblats després de Mataró, Premià de Mar i el Masnou a l'àrea d'influència directa de Barcelona, i d'altra banda, dotze dels catorze municipis amb un creixement més intens en aquest període es troben a la meitat sud de la comarca.

La concentració del creixement demogràfic al sud de la comarca reflecteix el fet que aquest creixement és induït principalment per l'emigració procedent de Barcelona. Les migracions procedents de fora de Catalunya, que en el període anterior havien estat responsables de la major part del creixement de les comarques dinàmiques, van quedar pràcticament aturades arran de la crisi econòmica, i en els darrers anys l'única font d'emigració important a Catalunya és la ciutat de Barcelona i la seva comarca, que han creat un flux net de 56.281 emigrants. Al contrari, les comarques veïnes del Barcelonès, les úniques amb creixements migratoris importants, tenen un saldo net positiu de 62.037.

El Maresme és en aquests anys la comarca catalana amb més immigració i, contràriament al Baix Llobregat i el Vallès Occidental, el creixement migratori és molt superior al natural i representa el 76 % del creixement total. La seva dinàmica demogràfica per tant és condicionada per la continuïtat del corrent migratori barceloní. Pel que fa a la capital, Mataró, el creixement en els darrers anys ha estat petit, després d'haver estat molt intens entre el 60 i el 75.

L'estructura econòmica

El Maresme forma part del nucli central de la indústria catalana. La seva població activa a la indústria manufacturera era en 1975 de 40.635 persones, és a dir el 45,0 % de la població activa comarcal, quan aquesta proporció era a Catalunya del 39,3 %. També hi tenien una participació superior la construcció i l'agricultura, aquesta darrera molt lleugerament; vint-i-nou comarques tenen percentatges d'actius primaris superiors, però, entre les comarques bàsicament industrials, que coincideixen amb les més poblades, el Maresme és de les que tenen un pes de població agrària superior.

El sector de serveis queda, en conseqüència, postergat, cosa especialment destacable en una comarca eminentment costanera i amb possibilitats i tradició d'aprofitament del fenomen turístic. La debilitat del sector de serveis inclou el subsector d'hoteleria i restauració, amb un pes inferior a la mitjana catalana. Aquest subsector destaca únicament al municipi de Calella, on representa un 27 % de la població activa.

Pel que fa al sector primari, que absorbeix el 7,84 % dels actius comar-

Quadre núm. 3

Estructura de la població activa (1975)									
	Agricultura, pesca		Indústria		Construcció		Serveis		Total Actius
	Actius	%	Actius	%	Actius	%	Actius	%	
Mataró	1.585	4,2	19.220	50,8	5.125	13,5	11.910	31,5	37.840
Maresme	7.080	7,8	41.090	45,5	13.030	14,4	29.150	32,3	90.350
Catalunya	145.031	6,3	921.960	40,4	240.801	10,5	975.973	42,8	283.765

Font: Reconeixement Territorial de Catalunya. Generalitat de Catalunya, CEP 1983.

Quadre núm. 4

Estructura industrial (Percentatge de l'ocupació industrial)		
Branca	Maresme	Catalunya
Alimentació	3,95	8,55
Tèxtil	49,54	18,63
Calçat, confecció i pell	6,19	5,97
Fusta, suro i mobles	3,35	5,35
Paper i arts gràfiques	3,25	5,82
Química	7,22	7,87
Metall	16,73	34,92
Altres indústries	9,76	12,89
TOTAL	100	100

Font: Reconeixement Territorial de Catalunya. Generalitat de Catalunya. CEP 1983 (Explotació del cens industrial de 1978).

Quadre núm. 5

Places turístiques al Maresme					
	Hostals, hotels, etc.		Càmpings		Habitatges secundaris
	Establ.	Llits (apx)	Establ.	Places	Nombre
Calella	84	13.582	4	1.025	1.230
Total dels municipis del nord de la comarca	194	26.902	32	6.919	16.117
Resta de la comarca	35	1.798	7	1.140	17.446
Conjunt comarcal	229	28.700	39	8.059	33.563

Font: Guia comarcal del Maresme, Ed. Blume. Guia de Càmpings de la Generalitat de Catalunya. Cens d'habitatsges, 1981. I.N.E.

NOTA: Es consideren a la meitat nord els municipis situats entre Arenys de Mar, Arenys de Munt i el límit amb la Selva. Les places de càmping són espais per plantar una tenda.

Els vins d'Alella han contribuït al prestigi alimentari del Maresme.

cals, el seu pes és superior, com és lògic, als municipis petits, de menys de 5.000 habitants, que no assoleixen el caràcter urbà. En el conjunt d'aquests municipis representa el 14 % de la població activa. També alguns municipis grans com Argentona, Pineda, Tordera i sobretot Vilassar de Mar, tenen una població agrària important.

La indústria és, però, sens dubte, el principal sector d'activitat a la comarca. La seva estructura està fortament especialitzada en el sector més tradicional a Catalunya: el tèxtil. L'any 1978, quan es va fer l'últim cens industrial a Espanya, el sector tèxtil proporcionava el 50 % dels llocs de treball industrials del Maresme i, junt amb el calçat i la confecció, la construcció naval i la indústria de productes minerals no metàl·lics, aquesta branca pràcticament inexistente a la regió, eren les úniques en les quals la comarca s'especialitzava respecte a Catalunya. La indústria tèxtil i concretament el gènere de punt, té al Maresme una llarga tradició procedent del segle XIX i que va experimentar un fort creixement arran de l'expansió de les vendes els anys de la primera guerra mundial. La seva estructura és molt dispersa, amb moltes empreses de petita dimensió situades a diferents municipis si bé Mataró n'acull una gran part.

Les principals diferències entre l'estructura industrial del Maresme i la del conjunt de Catalunya són la forta especialització comarcal en el sector tèxtil i el poc pes de l'alimentació i el metall.

D'altra banda, la indústria del Maresme és de dimensions reduïdes. A totes les branques el nombre d'ocupats per establiment és menor que la mitjana catalana, i hi ha molt poques empreses de grans dimensions.

El principal nucli industrial és Mataró, amb prop de la meitat dels actius industrials comarcals i especialitzada en el gènere de punt. El tèxtil és el sector predominant a la població industrial de quasi tots els municipis, amb les úniques excepcions de Montgat, Tiana, Vilassar de Mar, Alella i Premià de Mar. En aquests municipis més pròxims al Barcelonès prenen importància els sectors metal·lúrgic i químic. El químic també té un pes important en alguns municipis de l'extrem més septentrional de la comarca (Palafolls, Malgrat).

Pel que fa als serveis, Mataró té una proporció de població activa inferior a la mitjana comarcal, cosa que sembla posar en dubte la seva funció com a capital i centre de serveis. Aquesta impressió també s'obté si es compara el nombre de llicències comarcals per 1.000 habitants de Mataró (unes 29),

Quadre núm. 6

L'atur al Maresme, la regió i Catalunya				
	Atur registrat Novembre 1983	Taxa d'atur	Atur juvenil (16-24 anys) Desembre 82	Taxa d'atur juvenil Desembre 82
Maresme	14.643	16,2	5.632	14,5
Barcelonès	191.078	17,9	72.821	18,6
Baix Llobregat	49.644	29,1	21.046	26,7
Vallès Occidental	68.599	32,0	32.392	33,3
Vallès Oriental	16.750	23,0	6.712	20,2
Catalunya	432.757	18,8	176.974	19,1

Font: Butlletins i Fulls d'Ocupació del Departament de Treball. Generalitat de Catalunya. Elaboració pròpia.

Quadre núm. 7

Estructura sectorial de l'atur (Desembre 1982)				
	Maresme		Catalunya	
	Atur registrat	%	Atur registrat	%
Agricultura	121	0,9	1.787	0,5
Extractives	52	0,4	2.628	0,7
Alimentació	169	1,3	9.200	2,5
Tèxtil	2.829	21,0	32.652	8,7
Calçat, confecció i pell	33	0,2	7.017	1,9
Fusta, suro, mobles	289	2,1	8.592	2,3
Paper i arts gràfiques	237	1,8	8.518	2,3
Químiques	278	2,1	10.832	2,9
Metal·lúrgiques	789	5,8	53.170	14,2
Altres fabrils	73	0,5	6.443	1,7
Electricitat, gas, aigua	8	0,1	565	0,2
Construcció	2.621	19,4	60.264	16,1
Comerç, restauració i hoteleria	2.114	15,7	44.162	11,8
Transports i comunicacions	184	1,4	7.951	2,1
Institucions financeres	152	1,1	12.286	3,3
Serveis socials	556	4,1	24.363	6,5
Sense ocupació anterior	2.997	22,2	83.241	22,3
TOTAL	13.502	100	373.671	100

Font: Butlletí d'Ocupació, desembre 1982. Departament de Treball. Generalitat de Catalunya.

Quadre núm. 8

Nous llocs de treball industrials 1973-1982, per branques					
	Període 1973-1977		Període 1978-1982		Índex de dinàmica 78-82 respecte a Catalunya
	Nombre	%	Nombre	%	
Alimentació	59	1,98	22	1,20	0,42
Tèxtil	1.567	52,69	248	13,54	0,84
Confecció	374	12,58	101	5,51	1,00
Fusta	82	2,76	49	2,67	0,99
Paper	67	2,25	46	32,51	1,24
Químic	362	12,17	566	30,90	2,07
Metall	350	11,77	701	38,26	1,60
Altres	113	3,80	99	5,40	1,34
TOTAL	2.974	100,00	1.832	100,00	1,05

Font: Inversions registrades. C.O.C.I.N.B. i elaboració pròpia.

amb el d'altres municipis, com Calella (79), Arenys de Mar (44), Canet de Mar (39), Malgrat (43), el Masnou (38), Pineda (46) o fins i tot Montgat (32), Premià de Mar (32) o la mitjana comarcal (34 llicències per 1.000 habitants).

La branca de serveis més important és el comerç al detall, amb més de 7.000 actius. Juntament amb l'hoteleria i la restauració constitueix el sector més típicament turístic i representa l'11 % de la població activa del Maresme, xifra inferior a la de la major part de comarques costaneres.

El sector turístic del Maresme es concentra a la meitat nord de la comarca i especialment a Calella-Pineda. Calella constitueix una de les concentracions hoteleres més importants del país i ofereix prop del 50 % de les places hoteleres de la comarca.

Els càmpings, que tenen en conjunt una capacitat d'acolliment superior, es concentren també en uns pocs municipis al nord d'Arenys de Mar.

La meitat sud de la comarca presenta en canvi una notable oferta d'habitatges secundaris i d'urbanitzacions de segona residència, destinats a satisfer la demanda procedent de l'àrea de Barcelona. Cal dir que l'habitatge secundari representa a molts municipis més del 50 % del total d'habitatges ocupats. Quant a les urbanitzacions és especialment destacable el cas del Masnou, on ocupen el 45 % del terme.

la incidència de la crisi

L'especialització industrial del Maresme en un sector, el tèxtil, que ha estat dels més afectats per la crisi econòmica sembla, en principi, una debilitat greu del seu sistema productiu. La crisi, en efecte, ha incidit fortament en l'activitat econòmica a la comarca, però la major part dels indicadors assenyalen que n'ha sabut resistir millor que la resta de comarques industrials els efectes.

Tant la taxa d'atur registrat total com la d'atur juvenil del Maresme, són les més baixes de la regió i. D'altra banda, és l'única comarca amb una taxa d'atur juvenil inferior a la global, cosa que és una dada important perquè significa que els joves que arriben per primera vegada al mercat de treball tenen més possibilitats de trobar feina i, per tant, es redueix el problema de l'existència de grups marginats sense perspectives d'integració que en altres llocs constitueixen una part important de la població.

L'atur registrat a les dues oficines d'ocupació del Maresme, era, a l'octubre de 1983, de 13.928 persones. L'àm-

bit territorial d'aquestes oficines no abasta, però, tot el Maresme. Els habitants de Montgat, Teià, Tiana i probablement bona part dels del Masnou, van a l'oficina d'ocupació de Badalona. Suposant per a aquests municipis una taxa d'atur intermèdia entre la taxa de Badalona i la de la resta de la comarca, el càlcul anterior de l'atur s'incrementaria entre uns 800 i 1.800 desocupats.

El Maresme va ésser de les primeres comarques que van notar els efectes de la crisi, començant pel sector tèxtil i els subsectors metal·lúrgics que li submi-

nistraven maquinària, branques en què es van produir les primeres fallides, ja el 1973.

El 1979, la seva taxa d'atur era una mica més alta que la del conjunt de Catalunya, si bé més baixa que a la resta de comarques de la regió i. D'aleshores ençà, el creixement de l'atur ha estat molt més elevat a Catalunya, especialment al metall i a la construcció. Els sectors en què ha augmentat més poc el nombre de desocupats entre desembre del 79 i desembre del 82 han estat la confecció, amb molt poc atur registrat,

La floricultura i els mercats de les flors han acabat per ser un dels aspectes que identifiquen la comarca.

el metall, amb un nombre de desocupats estabilitzat i la construcció, que des de 1979 ha disminuït l'atur registrat. El tèxtil, pel seu pes en l'estructura econòmica comarcal i la seva situació de crisi, és el sector que més contribueix a l'atur comarcal, després dels desocupats sense feina anterior, i en els últims anys ha significat un 23 % de l'increment de l'atur al Maresme, i el 62 % de l'increment de l'atur industrial. Des de 1979, però, el principal responsable de l'increment de l'atur ha estat el sector del comerç, la restauració i l'hoteleria, amb una activitat fortament estacional, que representa el 24 % de l'increment de l'atur al Maresme. Aquests tres sectors, tèxtil, comerç, restauració i hoteleria i la població activa sense feina anterior, han contribuït amb un 75 % a l'augment de la desocupació entre el 1979 i el 1982.

De la resta de sectors es pot destacar l'increment superior a la mitjana en tots els sectors de serveis, el fort increment de l'atur a la branca d'indústries de la fusta, suro i mobles de fusta, i l'increment espectacular a l'agricultura.

Un indicador de l'impacte de la crisi al sector industrial el pot proporcionar la relació entre l'atur registrat (desembre 1982) i l'ocupació segons l'últim cens industrial (1978). Aquest indicador era al Maresme del 17,2 % i al conjunt

de Catalunya molt superior (19,6 %). L'indicador era favorable al Maresme a les branques d'alimentació, tèxtil, confecció, químic, metall i altres, i només afavoria Catalunya en les branques de fusta i paper -arts gràfiques.

Un altre indicador que reflecteix la capacitat de renovació o recuperació de cada sector és l'índex de dinàmica respecte a Catalunya, que compara la relació entre nous llocs de treball i ocupació el 1978 per a cada branca industrial, al Maresme i a Catalunya. Aquest indicador mostra una situació global de la indústria millor al Maresme, a causa principalment de les branques metal·lúrgiques, i al químic, que compensen la situació d'estancament d'altres branques i principalment del tèxtil.

Els canvis en l'estructura de l'ocupació creada per noves inversions i ampliacions es poden constatar al quadre anterior. El químic i el metall passen a tenir un pes molt superior al que els correspon, donada l'estructura industrial de la comarca a l'inrevés que el tèxtil.

Els darrers anys, la major part de les inversions s'han dirigit a la construcció i han estat molt repartides pel territori comarcal. Dins del sector industrial en sentit estricte les inversions més importants quant als llocs de treball creats s'han dirigit a les branques del metal

i la química, i, després de 1978, no se n'ha destinada cap a Mataró, si bé algunes ho han fet al seu entorn (Argentona, Sant Andreu de Llavaneres). La major part es dirigeixen a la meitat sud de la comarca, més pròxima a Barcelona. Pel que fa a les característiques de la inversió destaca el fet que la relació entre pessetes invertides i lloc de treball creat és més baixa al Maresme en totes les branques industrials que en el conjunt de Catalunya.

En definitiva, es pot dir que si bé el Maresme ha rebut amb intensitat l'impacte de la crisi, l'assentament de la seva estructura social i econòmica li ha permès afrontar-la millor que altres comarques del nucli industrial català.

Josep M. Miralles. Economista.

JOSEP MONTASELL

Una agricultura oberta a la innovació

El Maresme, una comarca amb una llarga tradició agrícola, és la capdavantera a introduir conreus nous i aplicar tècniques avançades. Els pagesos han tingut una capacitat d'evolució per anar adaptant la seva activitat a les circumstàncies econòmiques, climatològiques i històrico-socials del moment.

L'evolució del Maresme es caracteritza per la precocitat amb què ha canviat la seva estructura agrària, respecte a la resta de Catalunya. La comarca inicià el procés de substitució de conreus per al propi consum (blat i oli) per uns altres bàsicament comercials, com la vinya, als voltants del 1700. Aquest procés d'especialització comarcal no s'inicià a la resta de Catalunya fins a la segona meitat del segle XVIII.

El conreu de la vinya per a la producció, bàsicament, d'aiguardents, el progrés del garrofer i de l'horta, juntament amb el conreu del taronger són els aspectes més destacables dels segles XVIII i XIX, sempre sobre la base de la petita explotació agrària. L'aparició de la plaga de l'oidium a la meitat del segle XIX i la invasió de la fil·loxera en el darrer terç del segle provoquen una reducció dràstica de la superfície dedicada a la vinya i un increment de la de patata primerenca. A partir de 1932 comença el procés exportador de patates a Europa, comercialitzades amb la denominació d'origen Mataró Potatoes.

L'agricultura és un dels sectors més importants, per a l'economia del Maresme.

El segle XX inaugura una nova etapa en l'evolució de l'agricultura del Maresme. Es potencien conreus com la patata i l'hortalissa comestible i se n'impulsen de nous, com ara el maduixot, a Calella, pels volts de l'any 1920. L'any 1923 s'introdueix el conreu intensiu de la flor tallada, especialment el del clavell. L'evolució continua i, a partir dels anys 60, s'utilitzen els hivernacles tant per al conreu floral com per a les hortalisses comestibles. Els trets més destacables dels darrers anys són les noves espècies i varietats d'hortalisses, les flors noves i el conreu de plantes ornamentals.

una agricultura intensiva en un territori especialitzat

La preferència per conreus més intensius no és casual, sinó que respon a la necessitat de donar resposta a la tendència de destrucció de la base tradicional de l'agricultura de la comarca. L'alça del preu del sòl causada per la competència de les rendes urbanes i de les generades per la segona residència, la necessitat d'inversions importants en capital fix (maquinària, hivernacles, planters, etc.), la presència de noves zones hortícoles a l'Estat espanyol, la necessitat d'ésser competitiu, les característiques climatològiques, el règim de tinença de la terra, la dimensió de les explotacions, l'orografia, etc. han definit un tipus d'agricultura al Maresme i una especialització a les poblacions de la comarca. L'horticultura comestible, la floricultura, el maduixot i un petit nucli de vinya i fruiters defineixen l'estructura dels conreus.

La major part dels conreus de la comarca són actualment de tipus intensiu; l'agricultura extensiva queda limitada a espais molt reduïts i com a testimoni del passat.

A la comarca poden delimitar-se cinc zones agrícoles amb unes característiques ben definides.

Zona de la Tordera: aquesta zona s'estén des de la població de Tordera fins a Pineda de Mar i ocupa la conca del riu Tordera. Comprèn cinc municipis.

El conreu característic és la producció d'hortalisses amb la introducció accelerada en els darrers anys del conreu d'hivernacle. El conreu de la flor es limita a quatre o cinc explotacions.

Aquí es localitza un percentatge més gran de ramaderia, en concret a la població de Tordera, sobretot de bestiar boví per a la producció de llet. També és en aquesta zona on la figura del pagès a temps parcial és més rellevant.

Zona central: comprèn set municipis, els quals s'estenen des de Calella fins a Caldes d'Estrac. El conreu bàsic és la producció de maduixots que, en un gran nombre d'explotacions agràries, és un monoconreu. Tot i que els pendents dels terrenys de cultiu són forts, aquest inconvenient —que ho seria per a l'horta— es transforma en un avantatge en el conreu del maduixot si s'aprofiten bé tots els vessants que miren cap al sud perquè, en rebre una insolació més intensa, fan d'autèntics hivernacles naturals. Les explotacions són per terme mig d'1 ha, o menys, de superfície.

Zona de la riera d'Argentona: està formada per la conca de la riera esmentada i comprèn els municipis de Dosrius, Argentona, Mataró i Cabrera de Mar. En aquesta zona torna a aparèixer el conreu d'horta comestible i alguns caps de ramaderia a les poblacions de l'interior, en especial a Dosrius. Les explotacions agràries tenen superfícies més grans, entre 3 i 4 ha com a mitjana.

Zona del Maresme sud: a partir de Vilassar de Mar fins a Montgat s'estén una franja de 9 municipis, on el conreu bàsic és la flor tallada i la planta ornamental. Les explotacions agràries són, en general, petites, d'1,5 a 2 ha, però no es pot oblidar la presència d'empreses de 5 a 6 ha, algunes amb penetració de capital estranger. Les explotacions agràries presenten una elevada utilització de tecnologia amb l'ús d'hivernacles, regs localitzats i tècniques de conreu modernes (programadors, panells d'energia solar per a la calefacció, etc.).

Zona d'Alella: Si bé aquesta zona forma part del Maresme sud, cal diferen-

ciar-la per raó que s'hi troben les vinyes que estan sota la denominació d'origen «Alella». El nombre de vinyes que va quedant és molt reduït i constitueix el reducte d'un conreu que havia estat bàsic per a la comarca.

la població activa agrària

El Maresme, com la resta de Catalunya, ha patit una pèrdua d'actius agraris en el transcurs dels anys. Aquesta pèrdua, l'han soferta bàsicament aquells pagesos que conreaven sota règims de contractes de conreu, ja fossin d'arrendament o de parceria.

La població activa a la comarca oscil·la entre un 5 i un 5,5 %, segons estimació feta a partir del cens de titulars d'explotació; aquest percentatge es manté estable i s'hi aprecia una major presència de joves que han optat per ésser pagesos. El tipus de conreu intensiu que hi ha al Maresme exigeix una quantitat elevada de mà d'obra que queda coberta per la família del titular de l'explotació i pels treballadors assa-

Quadre núm. 1

Aproximació a la superfície conreada per municipis i tipus de conreu (1980)						
Municipis	Flor	Horta	Maduixot	Altres	Total	% conreat sobre superfície municipal
ZONA DEL TORDERA						
Tordera	—	275	10	90	375	4,5
Palafolls	—	350	—	—	350	21,5
Malgrat	—	460	—	—	460	44,7
Santa Susanna	—	250	—	—	250	20
Pineda	—	230	90	30	350	33,8
ZONA CENTRAL						
Calella	—	10	130	30	170	21,5
Sant Pol	—	30	160	10	200	26,7
Sant Cebrià de Vallalta	—	25	215	50	290	18,3
Sant Iscle de Vallalta	—	15	70	5	90	5,1
Canet	1	3	105	4	113	18,2
Arenys de Munt	1	90	105	110	306	14,7
Arenys de Mar	1	90	41	—	132	20,5
ZONA RIERA ARGENTONA						
Mataró	23	400	2	—	425	18,8
Dosrius	—	25	—	—	25	0,6
Argentona	10	250	2	—	262	10,4
Cabrera de Mar	15	280	—	—	295	32,6
ZONA MARESME SUD						
Cabrils	40	20	—	5	65	9,2
Vilassar de Dalt	70	15	—	10	95	10,4
Vilassar de Mar	150	20	—	—	170	43,4
Premià de Mar	25	10	—	—	35	18,2
Premià de Dalt	35	35	—	3	73	10,7
Teià	25	25	—	30	80	12
El Masnou	20	1	—	5	26	7,8
Alella	10	10	—	40	60	6,2
Tiana	20	20	—	10	50	6,3
ALTRES						
Caldes d'Estrac	2	—	—	—	2	2,7
Sant Vicenç de Montalt	4	45	3	—	52	6,5
Llavaneres	80	40	—	2	122	10
Montgat	1	5	—	—	6	2,1
Òrrius	—	3	—	3	6	1
TOTAL	533	3.032	933	437	4.935	12,5 %

Font: Elaboració pròpia a partir del Mapa de Conreus de la Unió de Pagesos.

lariats, si bé aquests han anat disminuint en gran nombre.

Els llocs de treball destinats als assalariats han estat tradicionalment coberts per immigracions procedents de diferents llocs de Catalunya mateix (Girona, Tarragona) o de l'Estat Espanyol (Múrcia, Aragó, País Valencià i, en els darrers anys, Andalusia). A més, és important la presència d'immigrants estrangers procedents d'Àfrica. Actualment, la presència d'africans al Maresme es calcula en uns 2.000 treballadors.

El desajust que hi ha entre les possibilitats de generar llocs de treball i la necessitat de fer rendible les explotacions agràries és el principal problema dels pagesos de la comarca. El cost de la mà d'obra suposa un percentatge molt elevat de les despeses de producció, el qual en alguns casos ultrapassa el 40 %; aquest encariment progressiu del cost del treball, d'una banda, i una certa estabilització dels preus, de l'altra, ha provocat la utilització per part dels pagesos de dues opcions ben clares en els darrers anys. La primera alternativa adoptada ha estat l'ús de mà d'obra clandestina amb clars avantatges salarials, per bé que aquesta opció ha representat en els darrers anys costos creixents per la progressiva sensibilització social i de l'administració públi-

ca, respecte al problema. A més, s'ha de fer esment dels grans perjudicis que representa per a la resta de pagesos, en funció de la competència deslleial que se'ls fa. Tanmateix, la segona opció ha estat la majoritària a la comarca i s'ha caracteritzat per una major intensificació de conreus, tot cercant aquells més rendibles i disminuint, si calia, la superfície conreada. En aquests casos, les explotacions han esdevingut cada cop més de tipus familiar o, com a molt, de dos treballadors assalariats.

distribució de la superfície conreada

La superfície agrària conreada del Maresme ha sofert una constant evolució al llarg dels anys, tant pel que fa als conreus predominants com pel nombre d'hectàrees que es conreen.

Aquesta tendència és conseqüència de la introducció de sistemes de reg localitzat o per aspersió, que han permès regar superfícies amb pendents forts, on era difícil anivellar el sòl.

No es pot oblidar la pressió que exerceixen els nuclis de població en demanda d'espai per expansionar-se i poder establir segones residències. Les terres de secà, amb escassa rendibilitat per manca d'aigua, no han tingut més

Quadre núm. 2

Temps horari i llocs de treball segons el tipus de conreu		
Activitat	Hores/ha/any	Llocs treball/h
Cereal	12	0,004
Vinya	400	0,1
Horta aire lliure	3.000-4.000	1 - 1,5
Horta hivernacle	4.000-5.000	1,5 - 1,8
Maduixot hivernacle	6.000	2
Clavell aire lliure	10.000-12.000	3,5 - 4,5
Clavell hivernacle	12.000-14.000	4,5 - 5

Font: Elaboració pròpia.

Quadre núm. 3

Distribució de la superfície conreada en funció del sistema de conreu. 1980			
Conreu	Superfície en ha Aire lliure	Protegit	Total
- Flor tallada	364	169	533
clavell	250	90	340
roser	2	18	20
espàrrec plomós	—	15	15
stelitzia	—	3	3
gerdera	—	1	1
gladiol	70	10	80
altres flors	15	2	17
plantes ornamentals	27	30	57
- Horta	2.972	60	3.032
- Maduixot	400	100	500 (933)
- Altres	437	—	437
- TOTAL	4.173	329	4.502 (4.935)

(*) NOTA: Anualment en el conreu de maduixot només es posa en producció la meitat de la superfície, aproximadament.

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Servei d'Extensió Agrària de Mataró.

Diferents seqüències del procés de conreu de les flors.

El conreu del maduixot representa aproximadament el 12% de la producció agrícola del Maresme.

sortida que transformar-se en regadiu progressivament. En cas contrari, aquestes terres han estat edificades o hi ha l'expectativa que ho siguin i, per tant, resten ermes i plenes de brolla.

Un mapa detallat sobre els conreus del Maresme referit a l'any 1070 elaborat per la Unió de Pagesos, estima que la superfície agrícola de la comarca se situa als voltants de les 4.900 ha de les quals el 61 % són conreus d'horta, un 10 % de flor, el 19 % de maduixot i un 8 % de conreus diversos, generalment de secà i en especial la vinya i els fruiters (cirerers, castanyers, presseguers), la majoria a la zona d'Arenys de Munt i Torrenbò.

Aquesta superfície conreada suposa el 17 % del total de la superfície municipal de la comarca del Maresme; aquest percentatge varia molt, segons els municipis. Mentre municipis com Malgrat de Mar, Vilassar de Mar i Cabrera de Mar representen percentatges situats entre el 50 i el 30 %, d'altres —Dosrius, Òrrius i Caldetes— presenten índexs entre el 0,6 i el 3 %.

Una característica dels conreus de la comarca és la seva intensificació i el seu forçament mitjançant la utilització de cobertes, túnels, encoixinats i hivernacles.

En el conreu del maduixot la superfície coberta amb túnels de polietilè, que avancen la producció, està als voltants de les 100 ha que representen el 20 % de la superfície conreada. Cal recordar que, si bé aquest conreu ocupa 936 ha, anualment sols se'n conreen la meitat, ja que s'utilitza el sistema de

conreu altern. La superfície dedicada a aquest conreu s'incrementa anualment d'una manera progressiva.

La gran majoria del conreu d'hortalisses comestibles es realitza a l'aire lliure, però cal fer menció de l'elevada producció dels conreus protegits que ocupen unes 60 ha i representen el 2 % del total de la superfície d'horta conreada.

Les proteccions més generalitzades són a base de cobertures de polietilè amb estructures de fusta de castanyer o bé de ferro. Sota aquestes proteccions, s'hi conreen tomàquets en un 80 % i la resta es reparteix entre cogombres, mongetes, pebrots i enciams.

A l'aire lliure els conreus més importants són: patates (1.000 ha), tomàquets (800 ha), mongetes (600 ha), enciams (600 ha), apís (500 ha), cebes (200 ha), etc.

La flor tallada i les plantes ornamentals es conreen a l'aire lliure i sota hivernacles o abrics per tal d'aconseguir precocitat o d'intensificar els conreus. De les 533 ha conreades, 169 ha, el 32 %, són conreus protegits.

A aquestes 154 ha, s'hi ha d'afegir unes 15 ha ocupades per umbracles rústics per al conreu d'esparreguera ornamental i altres plantes d'ombra.

La superfície ocupada anualment per cada conreu està expressada aproximadament en el quadre n° 2. Destaca el conreu del clavell, que suposa més del 60 % del total de flor conreada al Maresme, si bé la seva superfície no s'incrementa d'una manera ràpida, sinó que dona pas a altres flors o plantes.

Quadre núm. 4

Evolució de la producció mitjana de tomàquet en hivernacle en Kg/m ²	
Any	Producció Kg/m ²
1973	7,230
1975	7,700
1978	7,760
1980	8,300

Font: SEA. Oficina de Mataró.

Quadre núm. 5

Valoració aproximada de la producció agrícola del Maresme				
Conreu	Superfície en Mes	PBV ptes./ha	Total conreu	% sobre el total
Horta	3.032	2.200.000	6.670.400.000	48
Maduixot	500	3.300.000	1.650.000.000	12
Flor tallada	476	8.000.000	3.808.000.000	27
Planta ornamental	57	30.000.000	1.710.000.000	12
Altres	437	300.000	131.100.000	1
TOTAL	4.502	43.800.000	13.969.500.000	100 %

Font: Elaboració pròpia.

la producció i la rendibilitat dels conreus

El pagès del Maresme fa un gran esforç d'aplicació de noves tècniques de conreu i n'utilitza, entre d'altres, les següents: reg localitzat, racionalització de l'adob, noves varietats de plantes, etc., les quals responen a les necessitats de precocitat, producció i qualitat. És un esforç dirigit a incrementar la productivitat i a poder aconseguir una renda més elevada. Alguns dels mitjans que fan que el pagès del Maresme continuï evolucionant i responen a la pressió que el mercat exerceix constantment són: la participació en cursos de formació, els consells del Servei d'Extensió Agrària, les investigacions i experimentacions del Servei d'Investigació de Cabriels, les visites a explotacions agràries estrangeres del sud de França, Holanda i Itàlia, etc.

En el quadre núm 3 o núm 4 es posa de manifest l'evolució de la producció mitjana del tomàquet en hivernacle. A més, la racionalització del conreu ha fet possible un increment constant de producció al llarg dels anys. Aquest és un dels molts exemples que podríem mostrar.

L'anàlisi de la rendibilitat agrària del Maresme es realitza a partir de les dades del quadre núm 4 sobre el Producte Brut Vendible en pessetes/hectàrea(1). Els rendiments bruts es reparteixen de la manera següent: el 19 % per a despeses variables, el 30 % per remunerar el treball i el 37 % per despeses fixes. El cost total d'explotació se situa en un 86 % del PBV, la qual cosa representa una renda mitjana del 14 %. Són dades mitjanes aproximades que presenten una gran variabilitat en funció del tipus de conreu, de la seva intensificació i de la productivitat de l'explotació agrària.

Hom estima que el valor brut en pessetes del conreu del Maresme suposa uns 14.000.000.000,- de pessetes, de les quals el 48 % correspon a horta, el 39 % a conreus de flors i plantes ornamentals, el 12 % a maduixot i l'1 % a altres conreus.

Els trets fonamentals que caracteritzen el present i el futur de les explotacions agràries del Maresme són:

- Les explotacions familiars agràries que presenten major rendibilitat són aquelles en què el cap d'explotació té una edat inferior a 40 anys.

- Si bé els conreus de maduixot i els de flor presenten rendibilitats més grans, els d'horta, si se cerquen bones productivitats del treball i es racionalitza el conreu, poden presentar rendibilitats interessants.

- La intensificació de conreus suposa

A la tradició cal afegir les modernes tècniques de comercialització.

un increment de llocs de treball, factor a tenir present a l'hora de valorar rendibilitats, ja que aquest té una incidència mitjana del 40 % sobre el PBV. És, doncs, important que junt a un increment de producció se cerqui una major productivitat.

- Una major inversió en les explotacions suposa, en general, un increment de rendibilitat.

En conseqüència, l'increment de la renda del sector depèn en gran part d'una major professionalització i preparació tècnica dels pagesos i assalariats que treballen en el sector i d'un nivell d'inversió continuat en el temps que permeti avançar cap a una major rendibilitat i competitivitat. No s'ha d'oblidar, però, la importància d'una intervenció activa de l'administració en la potenciació de l'agricultura al Maresme.

el repte de la comercialització

Una de les característiques que du-

rant molts anys ha estat una tònica general és la disgregació de la producció amb una dispersió de l'oferta que ha afavorit en molts casos canals de comercialització llargs, cars i que han allunyat el pagès del consumidor. El pagès rep una informació dolenta del mercat i dels preus de les seves mercaderies i el consumidor paga preus molt allunyats dels percebuts pel productor.

En els darrers anys s'han anat millorant alguns canals de comercialització a fi d'aconseguir una millor transparència del mercat, atansar les produccions al consumidor i fer desaparèixer els intermediaris innecessaris. Amb aquest objectiu es fan esforços per valorar i promocionar la qualitat dels productes propis.

La concentració de l'oferta és un dels processos més recents, duts a terme per tal de millorar la comercialització. Aquesta concentració es realitza mitjançant la constitució de cooperatives o societats agràries de transformació (SAT), que intenten agrupar el major nombre de pagesos de la comarca.

Una part important del maduixot es comercialitza directament a través de les cooperatives on acudeix el comprador, majorista o minorista. Mercabarna n'absorbeix una petita quantitat, al mateix temps que l'exportació s'incrementa en els darrers anys.

Pel que fa a l'hortalissa comestible, la comercialització a través de cooperatives és reduïda respecte al volum total. Aquest sector aprofita la demanda dels mercats locals o mercats centrals mitjançant un assentador a Mercabarna, L'Hospitalet, Girona, Sabadell/Terrassa. Els principals problemes del mercat d'hortalissa rau en la seva manca de transparència i en l'elevada concentració. L'exportació d'aquestes produccions és escassa i es basa en el Mataró Potatoes a Anglaterra i algunes verdures (apis, col xinesa, raves) de Pineda de Mar al mercat francès o nòrdic.

La necessitat d'un mercat de la flor, produïda per una elevada dispersió de mercats, diversitat d'agents comercials i manca d'una normativa de qualitat, i la demanda que els pagesos en fan queda clarament reflectida en una enquesta realitzada per la Unió de Pagesos l'any 1978 a 135 floricultors, que representaven el 43 % del total de la superfície conreada.

Després d'un llarg procés de discussions es decidí fer el Mercat de la Flor al Maresme i s'instal·là a Vilassar de Mar. L'any passat s'inauguraven unes

naus provisionals, que serveixen per comercialitzar-les directament o mitjançant el sistema de subhasta a la baixa.

El camí ja s'ha començat. Cal que aquest mercat sàpiga trobar una orientació comercial que faci possible millorar la rendibilitat de les explotacions, en funció d'una revalorització de les produccions, resultat d'una millora de la qualitat, d'una diversificació dels cultius, d'una especialització de les explotacions i d'una presència dels compradors interessats en els serveis que el mercat ofereix. Un mercat, doncs, on trobin el que busquen.

perspectives del sector i entrada a la CEE

El sector agrari del Maresme es troba amb un important repte a mig termini: l'entrada de Catalunya a la CEE. Aquest fet comportarà indubtablement un seguit de transformacions en les relacions comercials i, per tant, en l'estructura productiva. Tant l'ampliació dels mercats exportadors com l'augment de la competència són dos efectes derivats de la integració al Mercat Comú.

El Maresme ha de saber aprofitar, per un costat, els avantatges d'estar prop d'un nucli molt important de població com és Barcelona i el seu cinturó, i, per l'altre, ha de tenir suficient capa-

citat per augmentar la productivitat agrària i, alhora, per adaptar la seva estructura de producció a les noves possibilitats de comercialització a la resta d'Espanya i d'Europa.

Les mesures d'ordre general a assumir, fonamentalment des del sector públic, per tal de donar major i creixent eficiència al sector serien: el foment de la formació professional agrària, una política d'investigació i experimentació entre d'altres, un assessorament tècnic suficient i una correcta política de crèdits.

Distingint entre actuacions per sectors, el mercat de la flor ha de complir la funció d'un centre bàsic de contractació, tant de la demanda interior com de la de l'exterior. Les cooperatives del maduixot han d'ésser el centre de l'oferta d'aquest fruit i s'han d'intentar agrupar en una cooperativa de segon grau que eviti la dispersió de l'oferta i disminueixi les despeses. S'ha de pensar en produccions primerenques d'hortalissa comestible, fora de temps, per comercialitzar en els mercats locals o de les poblacions properes; solament algunes produccions molt concretes podran exportar-se com a conseqüència de problemes de continuïtat en el mercat exterior.

Tota aquesta política comercial ha d'anar acompanyada d'una política de promoció de les produccions amb les denominacions genèriques de qualitat, com ja ha iniciat enguany el sector del maduixot amb la D.G.O. Maduixot del Maresme.

El Maresme, contràriament al que alguns volen fer creure, és una comarca amb tradició i, el que és més important, amb futur agrari. Només cal que els pagesos, els polítics i els ciutadans en general tinguin la voluntat que això sigui una realitat, i que, per tant, no es converteixi la comarca en un apèndix destinat a ésser balneari o segona residència de Barcelona.

Josep Montasell. Enginer Tècnic Agrícola. Unió de Pagesos de Catalunya.

Detall d'una de les espècies de flor conreades al Maresme.

CENTRE D'ESTUDIS DE PLANIFICACIÓ

Perspectives de creixement i equilibri territorial

Conomia i territori són al Maresme dos aspectes d'una mateixa realitat i se n'ha de fer, doncs, un tractament conjunt. Ara bé, la seva importància està determinada per l'existència d'un fet d'influència indiscutible sobre l'activitat de la comarca: la proximitat de Barcelona. El tractament tradicional de les qüestions del Maresme independentment d'una realitat geogràfica que el converteix en la zo-

na d'expansió immediata de l'àrea de Barcelona no té cap sentit en el moment de plantejar les possibilitats del seu desenvolupament futur.

El Maresme sempre ha estat un corredor; no és, per tant, un fenomen de recent aparició l'elevat grau de dependència que el caracteritza. Això ha generat tradicionalment un seguit d'efectes sobre la vida econòmica de la comarca intensos i alhora de caire nega-

tiu i positiu. Els negatius poden centrar-se fonamentalment en una subespecialització progressiva del terciari, un procés d'ocupació del sòl molt intens, una pèrdua de la homogeneïtat de la comarca entesa com un tot i la disminució del paper de capital de Mataró.

Tanmateix, els efectes positius de la proximitat barcelonina són també importants i en bona part expliquen la major capacitat mostrada pel Maresme

La via del tren trenca la relació entre el mar i els pobles de la costa.

per afrontar les conseqüències dels alts i baixos econòmics actuals. L'existència d'un mercat agrari i industrial tant important com el de Barcelona, la generació d'una demanda turística estable en els seus contingents i la consolidació, malgrat les seves deficiències, d'una completa xarxa de comunicacions, són els trets fonamentals que han permès l'elevada diversificació de l'estructura econòmica de la comarca com també la major resistència als efectes de la crisi.

Malgrat tot, els efectes de la davallada econòmica general d'aquests darrers anys afecten també el Maresme i, en particular, els sectors tèxtil, bàsic a la comarca, i de la construcció.

En aquest context, l'engegada d'un procés de recuperació requereix, en primer lloc, la superació, tant com es pugui dins l'àmbit comarcal, de l'actual situació recessiva. La variable objectiu fonamental que hauria d'emmarcar aquesta política és la progressiva articulació de l'actual estructura econòmica, mitjançant la consolidació dels diversos sectors avui dia troncal en l'activitat del Maresme. En aquest sentit, el que cal és potenciar i afermar aquestes activitats ja desenvolupades abans d'introduir-ne altres de noves en una comarca amb un aprofitament tan considerable de la seva base geogràfica i econòmica.

El sector tèxtil del Maresme particularment concentrat en el gènere de punt basa qualsevol política de reequilibri i desenvolupament en el seguiment de dos blocs de mesures: primer, l'augment de la productivitat, via renovació de capital fix, la recerca de la dimensió òptima empresarial i l'especialització de les produccions, i segon, la millora de la comercialització tant amb l'obertura cap a nous mercats com per la promoció d'intangibles.

En l'aspecte industrial s'ha de fer esment de les possibilitats de diversificació cap a d'altres sectors com poden ser el químic i l'auxiliar de la construcció.

Pel que fa a l'agricultura s'ha d'insistir en la millora de la rendibilitat de les explotacions amb els ulls posats en una propra integració de Catalunya a la CEE. Tanmateix, el sector agrari del Maresme ja es caracteritza per una elevada especialització i productivitat en les seves produccions.

El tercer sector actualment important però amb possibilitats d'ésser dinamitzat és el turístic. En aquest cas s'ha de distingir, en primer lloc, la necessària ordenació del creixement de les urbanitzacions de segona residència, mitjançant l'establiment d'un marc urbanístic adequat, en especial, als conflictes d'usos del sòl al sud de la co-

marca. Cal remarcar en aquest punt la creixent significació que representa l'existència al municipi d'un planejament definitiu, amb la consegüent zonificació, per a la revalorització dels terrenys. Aquest fet és conseqüència dels greus desgavells urbanístics provocats fins no fa gaire per la no definició d'una ordenació estable.

Pel que fa al turisme de temporada o estacional concentrat al nord del Maresme és necessària l'adopció d'un seguit d'actuacions de promoció de l'oferta turística i dels atractius específics de l'àrea. L'homogeneïtzació de les característiques del Maresme nord entre els municipis que el componen i amb la zona meridional de la Costa Brava pot ser un primer pas en la potenciació del sector, d'acord amb les característiques semblants d'ambdues zones.

Les actuacions urbanístiques recents contrasten amb les d'èpoques anteriors.

La problemàtica, a hores d'ara de forta actualitat, a l'entorn de les qüestions de la xarxa de comunicacions del Maresme, s'ha de plantejar des d'un punt de vista de promoció del turisme en funció del doble efecte que la seva potenciació suposa quant a aportació de nous contingents o bé quant a fugida d'aquests cap a zones de competència turística amb menor congestió. En aquest sentit, doncs, la consolidació del Maresme com a comarca corredor no sembla recomanable.

Un cop analitzades les perspectives de creixement en els tres sectors actualment rellevants a la comarca cal fer esment de la necessària recuperació del sector serveis. El manteniment de la subspecialització del terciari comarcal pot generar a mig termini un doble efecte negatiu: l'agreuament de la dependència funcional respecte a Barcelona i la limitació quant a possibilitats

de desenvolupament econòmic i de generació de treball. Pel que fa al primer aspecte (l'expansió barcelonina tendeix a convertir la comarca en un Maresme Ciutat) l'esforç ha de centrar-se, atesa una probable inevitabilitat del procés, en el manteniment de la seva personalitat pròpia. Amb aquest afany el treball s'ha de centrar en uns criteris clars d'ordenació del territori per tal d'evitar, tant com es pugui, la transformació del Maresme en un Barri residencial de Barcelona.

Les perspectives econòmiques dels propers anys fonamenten la seva vitalitat en un seguit d'activitats terciàries relacionades cada cop més intensament amb les qüestions plantejades per una societat industrial molt tecnificada i, per tant, escassament generadora d'ocupació per aquest cantó. El Maresme és actualment una comarca ben preparada per assumir les exigències d'aquesta no tan llunyana societat del lleure. Tanmateix, l'adequació a aquests requeriments demana el desenvolupament d'un sector serveis que complementi la definició de les àrees on es concentraran.

Dins aquest procés general de potenciació del terciari comarcal, hi juga un paper important la dinamització de Mataró com a veritable capital regional, tant des de la perspectiva d'assumpció dels serveis descentralitzats de la Generalitat, com d'articulació del territori del Maresme. En aquest aspecte la propra Divisió Territorial de Catalunya tindrà una elevada significació en funció del caràcter donat a Mataró, com també de l'abast de la seva influència.

Del plec de consideracions fins aquí considerades, en resulta la impossible separació dels aspectes d'ordenació territorial dels d'una política de desenvolupament integral per al Maresme en els propers anys. En conseqüència, l'ordre de prioritats s'emmarca dins el manteniment de l'equilibri de l'economia mitjançant una potenciació de les activitats bàsiques de l'estructura econòmica, i a més una recuperació del sector terciari comarcal i en concret mataroní, com també una política urbanística i d'ordenació que reconegui els conflictes existents i la seva diversitat. En definitiva, el Maresme està obligat a trobar un model de desenvolupament propi que reculli la força d'atracció del nucli de Barcelona tot presentant-li una alternativa coherent quant a possibilitats de complement i alhora de contrapès. ☺

PERE M. ISERN I REGÀS, IMMA CABALLÉ I MARTIN

El costumari festiu a la costa de Llevant

Com podeu veure, el títol d'aquest article no fa referència explícitament a la comarca del Maresme. Aquesta franja litoral no respon exactament a una unitat històrica, geogràfica, jurídica, econòmica, lingüística ni tampoc costumística. Però no es tracta aquí de parlar d'aquest afer, sinó tan sols del calendari festiu d'un àmbit geogràfic que comprèn, si fa no fa, les poblacions que s'inclogueren a la comarca del Maresme, a la Divisió Territorial de la Generalitat republicana. A principis de segle aquesta zona l'anomenaven costa de Llevant.

Si prenem el calendari veurem que dins cada cicle festiu, Advent i Nadal, Carnestoltes, Quaresma i Pasqües, Festes del Foc i l'Aigua, Tardor i Estiu de Sant Martí, les mateixes festes que trobem en general a Catalunya, es repeteixen a la Costa de Llevant però amb uns trets diferencials que tractarem d'explicar.

Cal assenyalar que en aquest àmbit geogràfic la pèrdua de les tradicions i costums s'ha esdevingut abans que en molts altres llocs de terra endins. Les comunicacions marítimes i ferroviàries han fet avançar en la modernitat i els nous costums les poblacions costaneres. Així doncs, en molts casos parlarem de costums ja apartats per la cultura popular d'avui. No pretenem ser exhaustius amb les poques pàgines de què disposem i per això poden produir-se algunes omissions.

La festa de la Santa Creu a Mataró. Concurs de Tabernacles.

cicle d'advent i nadal

Abans d'arribar a les dates de Nadal s'havia celebrat per Sant Nicolau, el 6 de desembre, la festa dels minyons i en alguns llocs fins i tot s'elegia el Bisbetó. A Malgrat celebren la Festa Major d'Hivern.

Per la Puríssima, el dia 8, a Arenys de Mar és costum que els infants fumin matafaluga i grana de fonoll. Per això l'anomenen la Mare de Déu Fumadora.

Per Santa Llúcia, a més a més de ser la patrona de les modistes, se celebra la Festa Major d'Hivern a Caldes d'Estrac.

Els dies de Nadal presenten uns trets força generalitzats. Per exemple, a Mataró el 21 de desembre s'havia celebrat a la Riera la lluida Fira de Sant Tomàs, on es podien trobar galls dindis, bestiar i altres menjars propis de Nadal. El diumenge abans també hi ha fira a Tordera. Per aquestes dates s'inauguren les exposicions de pessebres com la que té lloc a la rectoria de Santa Maria de Mataró, la d'Arenys de Munt i altres.

La Nit de Nadal, a Sant Vicenç de Montalt el jovent encara recorre els corrals, agafa els carros, palla, etc., i ho col·loquen a la plaça del poble. Si bé avui aquest costum ha perdut els seus orígens i s'interpreta com una malifeta, possiblement formava part del conjunt ritual de Carnestoltes, que en aquest poble havia tingut una gran importància.

El 27 de desembre a Pineda s'ha celebrat tradicionalment la festa de Sant Joan de Nadal.

La vigília de Reis és propi assistir a la cavalcada i anar-los a rebre amb fanalots. Abans, a Mataró sortien colles de xicots proveïts de fogalls, que eren una mena de cordes d'esparg degudament preparades; els encenien i els feien brandar, perquè s'encengués una flama respectable. A Arenys de Mar, les colles de joves arpleguen naps i els penjen a les cases de les fadrines que han fet parlar durant el darrer any, si

bé actualment això es fa més aviat de forma indiscriminada.

Arreu se segueix menjant el tortell de Reis amb la corresponent sorpresa o fava.

Dins el mes de gener tenia lloc la Mort del porc. Es tractava d'una festa familiar amb un ritual ben característic.

El 7 de gener se celebra a Argentona la Festa Major d'Hivern, en honor de Sant Julià. Per Sant Antoni, el 17 de gener s'havien fet nombroses cavalcades arreu i d'uns anys ençà s'ha reprès el costum, si bé ja no són els traginers i els pagesos els que hi participen —en queden ben pocs—, sinó genets que cavalquen pel seu compte, i així la festa resta sols per al lluïment d'una minoria. El Tres Tombs han perdut el seu sentit inicial, si bé en llocs com Mataró, Argentona i Vilassar, on encara se celebren, resulta una diada agradable.

És propi d'aquest dia el tortell de Sant Antoni, que és pagat pel qui ha tret la fava en el tortell de Reis. A Malgrat se celebra una fira.

Sant Sebastià havia estat venerat com a advocat contra la pesta i per això a Mataró i a Sant Genís de Palafolls eren Vot de Vila; a Tordera aquest dia, el 20 de gener, celebren la Festa Major d'Hivern en honor al mateix sant.

A Sant Vicenç de Montalt, el 22 de gener se celebra la Festa Major d'Hivern; antigament s'hi havia ballat el Ball Pla.

A Sant Pol de Mar, el 25 de gener, per Sant Pau, hi havia aplec i fira de molta anomenada; hi conflüen els artesans de diverses contrades de Catalunya, ja fos per vendre torrons, esclops o boixets entre d'altres productes. Aquest mateix dia a Mataró es venien els tortells de Sant Pau, que havien de comprar aquells a qui, al tortell de Sant Antoni, els havia tocat la fava. El dia 3 de febrer, també a Mataró, es repartien els Panets de Sant Blai, per guarir el mal de coll.

cicle de carnestoltes

Si bé el Carnestoltes és un cicle que actualment comença el Dijous Gras i arriba al Dimecres de Cendra, antigament en començaven les primeres manifestacions molt més aviat i quan prenien força era els dos dijous abans del gras, el de Comares i el de Compares. Aquests dies a Arenys de Mar, fins al final del segle passat, havia començat el Ball de Cançons, danses senzilles al so d'una cançó que ballaven diverses colles tot recorrent la vila. Semblantment, en altres poblacions costaneres com Calella, Sant Pol i Canet dansaven

En Pellofa, rei del Carnestoltes mataroní.

el «Toquen a córrer», una variant del Ball de Cançons.

El Dijous Gras era dia de fontades, la gent sortia fora vila a menjar truita amb botifarra i coca de llardons; el Carnestoltes començava a prendre cos. A Mataró sortia per aquests dies el Ball d'en Serrallonga, peça de teatre de carrer on diversos bandolers expliquen les seves trapelleries per tal que el cap els incorpori a la colla. D'uns anys ençà, el Carnestoltes mataroní s'ha revifat i s'hi han incorporat de nou els seus elements com la Mumarota, el bou de foc; els Botarges, la Guàrdia Reial d'en Carnestoltes; l'arenga i les serenates i els balls; l'escudella, agonia i mort; l'enterrament de la sardina; el testament, etc. En altres indrets com Calella, Canet, Arenys de Mar, la revifalla ha estat similar. A Argentona sortia el Ball de Gitanes i també a Sant Iscle de Vallalta. A Malgrat feien el Ball de l'Embrolla, amb una xarxa; a Palafolls dansaven el Rotlletó i el Ball de Cantirets; a Premià de Dalt, l'Espolsada; a Sant Genís de Palafolls, el Contrapàs. A Sant Vicenç de Montalt per Carnestoltes sortien els

Bòvols i les Margaridasses, els primers disfressats tots blancs amb una armilla de cuir a la qual lligaven una branca de gatosa; al cap, hi duïen un cabàs amb banyes; les Margaridasses eren homes vestits de dona. Sortien per Carnestoltes i atrapaven i apallissaven els qui no volien ballar les Gitanes o el Ball Pla; el dilluns anaven a «matar la gallina» i també entraven per les cases i ho regiraven tot. Tot aquest seguit de costums recorda una primitiva extraordinària, el Carnestoltes, el capgirament de les coses, la disbauxa, el regnat dels poca-soltes. Finalment, el Dimecres de Cendra, amb l'enterrament de la sardina, es tancava el cicle carnestoltesc per iniciar un període de recolliment profund.

cicle de quaresma i pasqua

La Quaresma s'havia representat com una vella de set cames, que es corresponien amb les set setmanes i que eren tallades en el transcurs d'aquest cicle. Era un costum propi que a mitja

En Robafaves per les Santes de 1979.

Quaresma sortís una capta infantil, les Serra-Velles, que anava per les cases i alhora que cantaven una cançó imitaven l'acció de serrar. A les cases solien donar-los ous, botifarres i llaminadures. A Mataró encara se celebra, i cada diumenge, a la Plaça de la Peixateria, se serra una cama de la vella, que hi està exposada tota la Quaresma. També tenia lloc aquests dies el salpàs, un ritu de purificació contra els mals esperits, que consistia a esquitjar sal humida a les parets de l'entrada de la casa.

A Canet, per Santa Florentina, el 14 de març, se celebrava un aplec al castell d'aquest mateix nom. A final d'abril, el 29, a Vilassar se celebra la Festa dels Sants Màrtirs.

El cicle pasqual comença el Diumenge de Rams, amb la benedicció de palmes, palmons i rams de llorer. Arreu és propi d'aquest dia penjar rosaris de pinyons al palmó i també s'hi pengen els Senyors i les Senyores, espècie de galleta que molt sovint s'acaba menjant.

El Dimecres Sant tenia lloc el salpàs, cerimònia de purificació ritual de les cases.

La nit de Pasqua se surt a cantar caramelles en llocs com Mataró i antigament a Sant Pere de Riu. A Sant Vicenç de Montalt, el cor parroquial ho fa l'endemà. Aquest és un dels costums que possiblement es perdran ben aviat, ja que pot observar-se que els dies de Pasqua han perdut el seu sentit ritual dins el calendari de festes per passar a ser dies de vacances de primavera dins un calendari laboral.

Les Trampes i l'Herald del dia de les Santes.

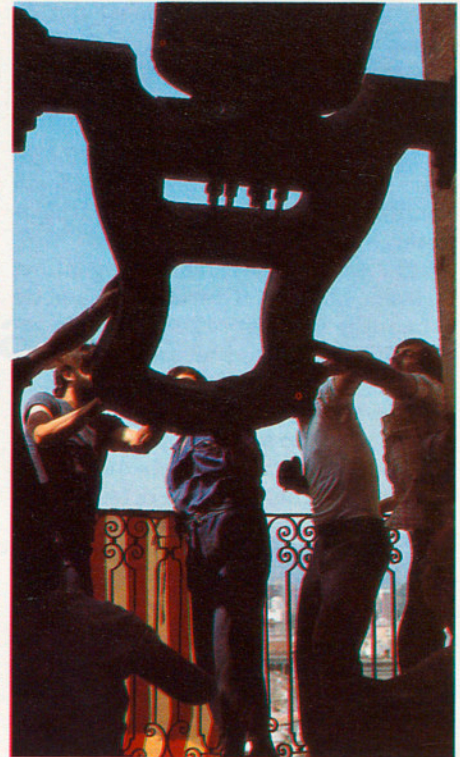
Antigament tota la Setmana Santa estava farcida de processons i manifestacions religioses, que en l'actualitat han desaparegut pràcticament. El dia de Pasqua, a Arenys de Mar, al matí sortien dues processons, l'una amb el Santíssim Sagrament i l'altra amb la Mare de Déu, que conflüen i per això l'anomenaven la Processó de l'"Encuentro". Abans s'havia fet en molts altres llocs de l'Ardiacaonat de la Selva; actualment encara se celebra a Calella.

festes del foc i l'aigua

Sota aquest nom s'agrupa tot un seguit de festes que comprenen del maig a Sant Joan i tot l'estiu.

El mes de maig és un període de culte a la vegetació. Aquest nom servia per designar l'arbre, que presidia les festes. Una darrera manifestació d'aquest culte havia estat a Mataró la Festa de la Santa Creu, viva fins no fa gaires anys. El dia 3 de maig, la Invenció de la Santa Creu, se celebrava un captiri infantil, on la quitxalla, en colles de cinc, es llençava al carrer tot dient: «Un dineret per la Santa Creu, qui no el dona no va la cel». Entre quatre sostenien un tabernacle guarnit de ramatge i flors, amb unes creus representant el calvari o altres misteris de la passió de Crist; el que feia cinc era l'encarregat de la capta.

A Arenys de Mar, el mateix dia es col·loca la bandera al campanar, antic costum que recorda la primera reunió del comú de la vila.

El toc de la Barram a les festes de les Santes.

El 8 de maig se celebra l'aplec a Sant Miquel de Mata, prop de Mataró, i l'11 de maig, per Sant Ponç, se celebra a Tordera un aplec a l'ermita. El 22 de maig tenia lloc un aplec a l'ermita de Santa Rita, al veïnat de Valldeix, prop de Mataró.

Per l'Ascensió, a Argentona plantaven un arbre a la plaça que formava part de les festes de culte a la vegetació, i dansaven el Ball del Ciri.

La Fira de Mataró se celebra el Dilluns de Pasqua Granada, si bé en l'actualitat s'allarga més dies, però sense el contingut artesà que la distingia.

El Corpus havia estat una festa molt lluïda: arreu se celebraven processons, sortien els gegants i nans, etc. Argentona s'ha destacat sempre per les catifes de flors que confegia cada carrer. Avui, aquest costum es va perdent. En poblacions com Arenys de Munt, Arenys de Mar, Canet, Sant Andreu de Llavaneres, Mataró, tenien lloc les bredes o enramades. Actualment se'n continuen fent en algun d'aquests llocs, on es troben en franca recuperació, hi ha balls, serenates, jocs de cucanya i cercaviles, per cada carrer o veïnat.

A Calella el primer diumenge de juny té lloc un aplec sardanista de molta anomenada. Antigament, per la festa major de Sant Quirze i Santa Julita, el 16 de juny, s'havia fet el Ball de Morratxes i semblantment ho feien a Pineda, on també n'hi havia per la festa major.

La tradició de les fogueres de Sant Joan s'ha mantingut i fins i tot s'ha reviscolat els darrers anys. Aquesta nit

era anomenada de bruixes. A Arenys de Mar, Mataró i molts altres pobles era l'ocasió de curar la trencadura dels nens; el ritu es deia «fer passar pel roure».

A Vilassar de Dalt se celebra Festa Major i també a Sant Iscle de Vallalta i a Pineda, que l'anomenen la festa de Sant Joan Petit. A Malgrat celebren Vot de Vila per Sant Joan i Sant Pau.

Per la revetlla de Sant Pere es «crema la bóta» a Arenys de Mar i es fa una gran foguera per celebrar la dedicació de l'església.

El dia de Sant Pere és dia de festes majors a Canet, El Masnou i Premià de Dalt. Abans, a Pineda es ballava la Dansa, la Bolangera i el Ball Pla en la festa dels pescadors.

El 9 de juliol és la Festa Major d'Arenys de Mar en honor a Sant Zenó. L'endemà, Sant Cristòfol, és Festa Major a Premià de Mar. El dia 16, la Mare de Déu del Carme, és una diada en què tenen lloc processons marítimes com la d'Arenys de Mar.

El 25 de juliol és Festa Major a Sant Pol; antigament també s'hi ballava el Ball de Morratxes. El 27 és Les Santes, la Festa Major de Mataró. Hem de destacar la «Missa» cantada per un cor popular, les dormides dels gegants, la cercavila amb els Gegants, les Trampes, la Mumarota i altres elements festius i els balls i serenates que tenen lloc en el transcurs d'aquests dies. Antigament se celebrava el Llevant de Taula i el Ball de Morratxes, i també sortia l'Àguila i els Aguilons a la processó de la tarda.

L'impuls donat els darrers anys en aquesta festa és una mostra palpable d'un renovament en el contingut festiu en una societat que cada dia menysprea més aquest lleure i aquesta manifestació de cultura popular.

El 30 de juliol, Sant Nin i Sant Non, és Festa Major a Òrrius. L'1 d'agost, Sant Feliu, ho és a Cabrera i a Alella. L'endemà és Festa Major a Sant Iscle de Vallalta.

Per Sant Domènec, el 4 d'agost, se celebra la Festa Major a Argentona: hi ha Fira de Càntirs i nombrosos actes que contribueixen a una manifestació molt reeixida.

El 7 d'agost, per Sant Albert i Sant Gaietà, s'anava a buscar aigua a la gruta de Sant Josep a Mataró i s'hi menjaven anissos. L'11 d'agost és Festa Major a Santa Susanna i per la Mare de Déu d'Agost ho és a Sant Vicenç de Montalt i a Teià.

Per Sant Roc, el 16 d'agost, a Arenys de Mar se celebra el Vot de Vila. De bon matí hi ha un captiri pels carrers, fet pels macips, que, portant morratxes, ruixen amb aigua de roses tots els estandants de cada casa. Abans, com que es

feia a la tarda, s'anomenava Llevant de Taula; actualment, té lloc un ball de morratxes anomenat Ball de Plaça. La Dansa d'Arenys, actualment és ballada per un esbart si bé antigament era tota la població que hi participava, i així ha deixat de ser una manifestació popular per convertir-se en un espectacle.

A Malgrat se celebra el Vot de Vila i és propi d'aquest dia el Ball de Sant Joan i Sant Pere.

El 18 d'agost hi ha un aplec a Santa Helena d'Agelli i Festa Major a Cabriels.

El dia 24 és Festa Major a Tordera, i el 25 a Sant Genís de Palafolls i Vilassar de Dalt. Per Santa Rosa, el 30, hi ha festa al Masnou.

L'1 de setembre se celebra un aplec a l'ermita de Sant Llop de Dosrius, on es reparteixen pans beneïts. També s'havia fet antigament un aplec a l'ermita que aquest sant té dedicada a Sant Vicenç de Montalt.

El dia 8, les Marededéus trobades, és Festa Major a Caldetes i a les Ferreries de Palafolls. El mateix dia hi ha aplecs als santuaris de la Cisa (Premià de Dalt) i de la Misericòrdia (Canet de

Mar). El 16 de setembre és Festa Major a Sant Cebrià i a Tiana.

cicle de tardor i estiu de sant martí

La darrera setmana de setembre trobem les Festes de la Minerva a Calella, el dia 22, i a Sant Andreu de Llavaneres, el tercer diumenge, on tenia lloc el Ball de Gitanes (darrerament n'han canviat les dates per tal que en puguin gaudir els estiuers).

El 27 de setembre, a Sant Cebrià de Vallalta, celebren la festa dels Sants Metges.

El 21 d'octubre hi havia una festa extraordinària al castell de Santa Florentina de Canet; hi prenen part gegants, nans, cavallers, i al pati del castell hi havia una fira de flors i galindanes. El segon diumenge té lloc l'aplec del Remei a Arenys de Munt.

Per Sant Simó, el 28 d'octubre, se celebra un aplec a l'ermita que té dedicada a Mataró. Es venen els Sabres, un pa ritual en forma d'espasa i fet d'una pasta semblant al brioix.

El dia 2 de novembre començava a Mataró el novenari d'ànimes i els escolans feien rifes força originals mitjançant rodolins. En altres llocs, com Arenys de Mar, hi havia les rifes de panellets, fetes amb una cantarella grotesca enmig de la riera. Per Sant Martí, l'11 de novembre, és Festa Major a Arenys de Munt i Teià, i el diumenge immediat se celebra un aplec a l'ermita de Sant Martí de Mata als afores de Mataró. El 17 de novembre, Sant Iscle i Santa Victòria, és Festa Major a Sant Iscle de Vallalta i a Dosrius; el 30 de novembre, Sant Andreu, és Festa Major a Sant Andreu de Llavaneres.

Com heu pogut veure, en moltes poblacions hi ha dues festes majors, que corresponien a l'estiu i a l'hivern; en altres s'hi afegeixen les festes del Vot de Vila, o sigui les veneracions per algun sant que els va curar de la pesta o d'altres epidèmies. Al costat d'aquestes festes pròpies hi ha les que segueixen el calendari festiu general per a la nostra cultura d'influència. En alguns casos hem pogut observar «supervivències de costums primitius», com en diuen els etnòlegs; en d'altres, festes renovades amb el pas del temps.

La relació de festes que hem exposat no és definitiva: en alguns casos ens en pot haver passat per alt alguna i constantment cal actualitzar les dades. Tot i així, esperem haver contribuït a fer conèixer la riquesa del calendari festiu de la Costa de Llevant. ☺

Pere M. Isern i Regàs. Economista per ESADE. Imma Caballé i Martín. Experta en temes folklòrics.

La dansa d'Arenys per la Festa de Sant Roc.

En Tallaferro, gegant arenyenc.

FRANCESSA COSTA

La recepció de les estètiques literàries

Es considera de manera tradicional com a literatura pròpia d'una comarca, vila o ciutat aquella que escriuen, o han escrit, els homes i les dones que hi han nascut. Així, per exemple, és una glòria mataronina l'insigne literat i polític Antoni Puigblanch, que tot i haver estat circumstancialment diputat pel districte, no té, pràcticament, cap relació literària ni cultural amb la seva ciutat nadiua, i menys la seva obra. Els exemples com aquest són innumerables, i així el cofoisme queda agraït amb una llarga llista de persones que varen marxar de petites de la contrada i que només aquella circumstància les hi relaciona.

Parlar de literatura d'una entitat geogràfica o econòmica natural o d'una ciutat té sentit si la qüestió s'agafa per un altre cantó, el que assenyalam al títol: la recepció de les diferents estètiques produïdes al llarg dels anys pel centre cultural. La recepció i, és clar, la producció pròpia de models, en el casafortunat que s'hagi dut a terme. I té sentit perquè sempre s'acostuma a enfocar la història de la cultura catalana a través de l'òptica barcelonina, la fonamental, és clar, però que no resumeix en si mateixa la riquesa i varietat de tot el fenomen d'adopció de les propostes lingüístiques i ideològiques noves.

El cas del Maresme ha estat sempre perifèric en la formulació d'alternatives culturals originals. És com un ressò tardà dels corrents que ja han passat, perquè aquí hi havia romàntics quan ja ningú no gosava escriure d'aquella manera. I els escriptors que han escrit des d'aquestes ciutats i poblets de la costa ho han fet més moguts per l'entusiasme que no per cap gram de genialitat.

La primera mostra de tipus literari al Maresme és de caràcter interactiu: som a la baixa Edat Mitjana, quan gairebé ningú no sap escriure i la literatura pren forma parlada. Hi ha trobadors que van per les ciutats i els castells escampant les novetats sota formes musicals plaents i en textos heroics com la

Chanson de Roland. L'èxit d'aquella literatura va ser tan important, que la gent noble cuitava a fer-se'n ressò batejant amb els noms del herois els fills de la casa. Així sabem que Adaledis, senyora del castell de Burriac, tenia a final del segle XI un fill de nom Roland.

Un altre exemple medieval també es produeix a Burriac, al segle XV. Pere Joan Ferrer, senyor feudal, entretenia els seus moments d'oci escrivint poemes amorosos molt retòrics i manuals de batalla a l'ús de cavallers amants de combats d'honor.

El Renaixement i la Decadència són els segles de la poesia popular i de la llengua al redós del poblet i la família. Tot i així, hi ha aquelles acostumades figures que varen néixer a Mataró per dur el seu nom per països diversos: el barroc Joan Pujol, l'erudit Francesc Xavier Llampillas, que morí a Gènova, i l'autor neoclàssic que morí entre nosaltres, Jaume Vada.

El segle XIX té les figures cabdals de ja citat Puigblanch i del polígraf integrista Josep M. Riera i Comas (Mataró, 1827-Madrid, 1858). Però és molt interessant de fer un escorcoll sistemàtic a la premsa de l'època per anar veient com s'incorpora el despuntar de la Renaixença, ja que l'edició de llibres és molt escassa o inexistent.

A grans trets podem assenyalar que el català s'introdueix en primer lloc en la sàtira costumista, i que sovint la premsa publicava, a partir de la dècada dels seixanta, poemes de Pifarrer, Bofarull, Aguiló, Aribau i altres pròcers del nou batec del català que coexisteixen amb autors del romanticisme espanyol com Alarcón, Martínez de la Rosa, Zorrilla i d'altres. De caràcter local, i en castellà, podem citar les proses romàntiques de tipus històric del mataroní Josep de Palau i Català i d'altres fulletons anònims.

En la segona part del segle destaca l'obra dels germans Thos i Codina. Silví i Terenci eren autors jocfloralescos que tenien com a temes predilectes l'evoca-

ció de passades grandeses de la pàtria, la fibra religiosa i l'amorosa. També cal recordar la gran popularitat arreu d'Espanya del mataroní Melcior de Palau, les obres del qual aconseguien sovint diverses edicions.

Però la literatura, tal com es rebia al Maresme, era subsidiària dels corrents d'avançada i les estètiques del dia. Així, quan el modernisme era una pràctica nova, aquí es continuava, i per molts anys, amb els esquemes bucòlics evocadors del passat, propis del moviment romàntic. Cosa que té una explicació en l'èxit polític del catalanisme a final de segle, que va fer actuals molts autors ja periclitats.

En aquells moments els periòdics eren els receptacles exclusius de la literatura i publicacions catalanistes com *La Costa de Llevant* (1894), la primera revista comarcal de la història, la utilitzaven per donar més ressò als seus pressupòsits polítics. El catalanisme polític també va ajudar a una transformació estètica, fent populars aquí persones com Verdaguer, Monserdà, Ruyra, Vayreda, Oller i d'altres, ja que sovint en reproduïen poemes i narracions. De tota manera, en els anys de transició de segle la literatura era subsidiària de la política.

El que era una pràctica autòctona de l'escriptura es reduïa a una forta allau d'autors de segona fila: narradors, poetes i comediògrafs autodidactes, de treball artesanal, que escrivien per encàrrec de teatres i grups d'aficionats amb motiu de les festes assenyalades. Entre aquests conreadors del costumisme local hi ha: Joan Portals (Arenys de Mar), Josep M. Arnau (Arenys de Mar, 1832-1913) i Josep Cortils (Blanes, 1839-1898). També hi ha el cas de Salvador Llanas (Mataró, 1854-1928), que aspirava a convertir-se en un autor de prestigi i escrivia llarguíssimes tirallongues de versos en castellà i alguna obra de teatre d'un cert èxit.

El segle XX caldria considerar-lo en la imatge que projecten diverses revis-

Detall de la « Lucrecia » de Damià Campeny.

tes de caràcter literari: *Arenys* (1915), *Fortitut* (Mataró, 1917), *La Nau* (Mataró, 1917), *Galanies* (Mataró, 1922), *Diari de Mataró* (1923), *L'Ona* (Vilassar de Mar, 1926, i *Mediterrànea* (Mataró, 1925). De la seva anàlisi es desprèn, una vegada més, la imposició centralista d'una estètica que s'inventava a Barcelona i que els lletraferits de comarca adoptaven amb entusiasme generalment uns anys després, quan ja havia passat la foguerada al centre.

Aquest és el cas de *Fortitut-Mediterrànea*, o sia del grup mataroní dels anys

vint, format per Saleta, Rabat, Duran, Rossetti i un conjunt de joves radicals políticament, que, tot i dependre estèticament dels corrents a l'ús, formulaven alternatives regeneracionistes al sistema i utilitzaven un llenguatge de to satíric una mica apartat de les convencions noucentistes.

La postguerra representa una tornada als motlles expressius del realisme, amb autors com Esteve Albert (Dosrius), Joaquim Casas (Mataró-Blanes) i d'altres figures, com Lluís Ferran de Pol, que representa l'herència de l'exili re-

publicà. Però curiosament el Maresme ha brillat en un lloc més alt com a referència literària que no com a residència d'autors. Em refereixo, és clar, a l'àmbit mític de Sinera de Salvador Espriu, que ha dit en paraules les històries dels sorrals i els homes, com no ho havien sabut fer durant tants anys el nombrós grup de lletraferits casolans, només amb bons propòsits. ☞

Francesc Costa. Historiador.

FERRAN DE POL

La gent de la cultura

Hem cregut adient de demanar a l'escriptor i advocat Lluís Ferran de Pol, fill d'Arenys de Mar (1911) i bon coneixedor del Maresme, que confegís un breu però il·lustre diccionari dels personatges que la comarca ha fornint a Catalunya. El mateix Ferran de Pol ens aclaria quins han estat els criteris que ha seguit a l'hora de fer la tria dels noms que hi apareixen. L'autor de *Érem quatre* explica que en primer lloc «el criteri seguit per portar aquí els noms triats ha estat naturalment el del poble, vila o ciutat de naixença. Ho adverteixo d'antuvi perquè, encara que sembli obligat i lògic, sovint se cercarà algú per la vinculació amb certa població i el lector podria quedar defraudat en no trobar-lo. Posaré dos exemples contraposats. El gran lluitador sindical Joan Peiró té bona part de la seva combativa vida lligada a Mataró, però no el trobareu aquí perquè va néixer a Barcelona. En canvi hi ha el pianista Carles Gumersind Vidiella que, nascut a Arenys de Mar, en sortí a quatre anys per anar a Barcelona i a París després, ciutats on es formà. Tampoc no s'assenyalen els escriptors que han magnificat llocs de la comarca, malgrat el seu gran valor, com per exemple Eugeni d'Ors amb *La ben plantada* i *Gualba, la de mil veus*. Tampoc ho hi he inclòs el més gran valor arenyenc, Salvador Espriu, nat a Santa Coloma de Farners (La Selva), perquè n'era notari el seu pare l'any 1910, però amb totals arrels, de parentiu i d'estada, a Arenys de Mar. N'és fill adoptiu i tota la seva obra té l'arrel i la projecció en el binomi Arenys-Sinera».

Diguem de passada que el diccionari ha estat confegit per ordre alfabètic tant pel que fa a les poblacions de la comarca com pel que respecta als noms propis que hi són esmentats. Ferran de Pol es va llicenciar en dret l'any 1933 i quatre anys més tard va guanyar el premi de narracions Narcís Oller amb el recull intítulat *Tríptic* que no va poder ser publicat fins a l'any 1964. L'any 1939 es va exiliar i va residir uns vuit anys a Mèxic, on fou director del *Full Català* i dels històrics *Quaderns de l'exili*. Va ser durant aquests anys que es llicencià en lletres (1946) i escriví aleshores sobre qüestions de literatura i art a la premsa. Altres obres seves són: *Abans de l'alba* (1954) evocació de la mitologia maia, *La ciutat i el tròpic*, recull de narracions (1956), *Miralls tèrbols* (1966) i *De lluny i de prop* (1973).

ALELLA

FRANCESC FERRER I GUÀRDIA (1854-1909)

Fou ferroviari, republicà i francmà, i es va exiliar a París el 1885. Tornat a Barcelona, creà l'Escola Moderna on establí un ensenyament laic i racionalista, adreçat principalment als obrers, i amb contactes amb les escoles populars lerrouxistes. L'Escola dirigida per Soledat Vilafranca, amb la qual s'uní,

tingué un ampli desenvolupament. El 1905, Mateu Morral, empleat a l'editorial de l'Escola Moderna, atempta contra Alfons XIII i Ferrer i Guàrdia és processat per bé que absolt per manca de proves. En els esdeveniments de la Setmana Tràgica procurà que els republicans radicals n'assumissin la direcció, sense aconseguir-ho. Fou detingut i condemnat a mort sense proves. L'afusellaren el 13 d'octubre del 1909, fet que provocà una intensa campanya eu-

ropea al seu favor fins a tenir-se'l per màrtir de l'educació laica. Li fou dedicat un monument a Brussel·les.

ARENYS DE MAR

JOSEP MARIA ARNAU I PASCUAL (1851-1915)

Va escriure comèdies de costums on la intriga és discreta i el realisme i la comicitat gens estridents. Fou mantenedor dels Jocs Florals de Barcelona els anys 1869 i 1887. Passà per la universitat i potser per això estalvià la broma grassa que solia caracteritzar el teatre català de l'època. Les seves millors obres foren *Les ametlles d'Arenys* (1886), *Les pubilles i els hereus* (1869) i especialment *La mitja taronja* (1868) que passa per ser la seva obra més assolida.

JOSEP BARALT I TORRES (1740-1829)

Membre d'una vella família de navegants, ell mateix actuà com a marí mercant de guerra, i fins practicà el cors. Era propietari de diversos vaixells que feien la ruta d'Amèrica. Alferes de fragata, fou ascendit a tinent graduat. Organitzà una escola de nàutica, primer a casa seva —avui Museu d'Arenys—, i després enfront del mar a l'anomenat Estudi dels Pilots. Una ordre de l'any 1792 establia que l'Escola Nàutica d'Arenys fos l'única de la província marítima de Mataró.

L'ensenyament teòric anava acompanyat de viatges a Amèrica, abans que els alumnes assolissin el títol de pilot. Per Reial Ordre del 6 de febrer de 1798 es disposa que l'Escola Nàutica d'Arenys passi a la ciutat de Mataró ja que aquesta ciutat era capital de la ja esmentada província marítima. Baralt no acceptà el trasllat i continuà a Arenys de Mar, malgrat que fou nomenat cap de la de Mataró. Una Ordre del 1798 disposa la permanència de la d'Arenys de Mar simultàniament amb la de Mataró, que acabà per no funcionar. En ocasió de la visita del rei Carles IV a Arenys aquest concedí el títol de reial a l'escola. Baralt és autor d'obres, en castellà, com *Cosmografia*, *Descripció del*

globus terraquii, Taules de navegació, Ús de les esferes artificials, Hidrografia, Taules de declinacions del sol, etc.

ELS QUATRE BISBES

Bisbe Pasqual (1645-1704)

Va ser doctor i catedràtic a Barcelona i Bolonya i l'any 1684 va arribar a ser bisbe de Vic. Va escriure l'obra *Ordinaris per les esglésies del Bisbat*.

Dr. Jaume Català i Albosa (1835-1899).

Fou bisbe de Barcelona l'any 1885 i essent Vicari General el Dr. Francesc de Pol i Baralt (que fou bisbe de Girona l'any 1907), s'esdevingué la famosa crisi del poeta i sacerdot Jacint Verdaguer. Com ex-almoïner dels Comillas i en relació amb les pràctiques exorcistes i el lligam amb la família de la no menys famosa Desidèria (Deseada), Verdaguer va patir la persecució del bisbe de Vic, Morgadas. El poeta, vell i pobre, perseguit i sense poder dir missa trobà acolliment al Bisbat de Barcelona. Explica el poeta a *En Defensa Pròpia* que en dir-li algú «busqueu un bisbe que us vulgui...» tot seguit anà a donar-ne compte al doctor Pol, «qui rebent-me amablement, després d'enraonar-ho amb el senyor bisbe, no em posà obstacles que residís i celebràs a Barcelona». I també: «Lo senyor Vicari General de Barcelona em digué el dia 10 del passat mes d'agost aquestes paraules: és un escàndol per Barcelona que vostè estiga dos anys sense poder celebrar missa. Lo que deia el Dr. Pol ho diu tothom que se n'entera bé.»

FRANCESC XAVIER VILÀ I MATEU (1854-1913)

Va ser caputxí i després de successives estades a França, Estats Units i l'Equador, entre d'altres, fou nomenat bisbe d'Adra i Vicari Apostòlic de Guam (Illes Marianes), on morí.

SALVADOR CASTELLÓ I CARRERAS (1863-1950)

Estudià a Bèlgica, Anglaterra i França i s'especialitzà en l'estudi dels coloms missatgers i en les seves aplicacions militars. El 1896 introduí a Espanya l'enseyança de l'avicultura a la seva Escola, instal·lada a la «Granja Paraiso», a Arenys de Mar, després també «reial». Se li atorgà la Creu del Mèrit Militar i és autor d'una sèrie d'obres d'avicultura. Fou professor de l'Escola Superior de la Mancomunitat de Catalunya i la seva escola assolí un prestigi internacional.

JOAN COLOM (1879-1969)

La seva formació la va fer al costat del pintor Ramon Alsina. Passà llargues temporades a les Balears lliurat a la se-

va tasca de paisatgista, i, com a tal, fou un dels artistes catalans amb més alta estima i cotització durant el segon quart de segle. Va exposar amb gran èxit a Venècia, Pittsbourgh, Londres, París, Madrid i naturalment Barcelona i Arenys de Mar. La darrera part de la seva vida visqué a Arenys, en una bella finca situada a la Muntanya del Mal Temps.

FÈLIX CUCURULL I TEY (1919)

Personalitat prou coneguda arreu de Catalunya, la seva activitat abasta la poesia, la narrativa i la història. Els seus poemes, de gran perfecció formal, són una veu original i en els seus millors moments, transcendents. *A mig camí del seny* (1946), *Vida terrena* (1948), *El temps que se'ns escapa* (1959), però sobretot *Els altres mons* (1952) ens el revelen angoixat pels misteris de l'esperit del cosmos. Com a narrador es decanta per un realisme minucios. Nacionalista integral, té el merit d'haver demostrat amb textos l'existència del sentiment de la Nació Catalana perseguida pràcticament des del 1640 i sense interrupció. La seva monumental *Història del Nacionalisme Català* ha donat un sentit nou al patriotisme i s'ha convertit en inesgotable pedrera on han furgat altres historiadors no sempre amb cita de la font. Especialment important és la seva virtual descoberta de Josep Narcís Roca i Farreres. La seva llista d'obres històriques fóra interminable d'enumerar.

FIDEL FITA I COLOMER (1836-1917)

Jesuïta des del 1850, la seva rigorosa aportació a la història i a la lingüística és enorme. Membre de l'Academia Española, fixà l'origen germànic, hebreu, sànscrit, celta i basc de gran nombre de paraules castellanques. Director de l'Academia de la Historia (1911) fins a la seva mort. És impossible de donar una llista de les seves obres i en citarem algunes, gairebé a l'atzar: *Lápidas hebreas de Gerona* (1874), *Barcelona en 1079* (1903), *Epigrafia visigòtica en Barcelona* (1907), *Los Reis d'Aragó i la seu de Girona* (1873). A l'Academia de la Historia es conserven, sense inventariar, gran quantitat de manuscrits seus. La Biblioteca Popular d'Arenys de Mar i el seu Arxiu porten el seu prestigiós nom.

FRANCESC FLOS I CALCAT (1859-1917)

Fou el fundador del primer col·legi totalment català (1898) anomenat Sant Jordi, en el qual realitzà una veritable revolució pedagògica. Pintat al terra de l'aula hi havia un mapa amb els ferrocarrils i carreteres de Catalunya i així els alumnes anaven figuradament d'un poble a l'altre. Utilitzà lletres mòbils i

així els nens creaven ells mateixos les paraules. Organitzà també una granja escolar on els alumnes assistien al meravellós misteri del naixement, creixença i maduració dels vegetals. Aprenien geometria amb figures de cartró i ensenyà el castellà i el francès en funció del català ja après, i així no els barrejava. Practicaven el ball ritmat i gimnàstica, aprenien notació musical i solfeig. L'any 1899 estimulà la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

JOSEP M.ª MIQUEL I VERGÉS (1905-1964)

Començà les carreres de medicina i lleis a Barcelona, que aviat abandonà. Cultivà el teatre i en aprofitar el fons de la Biblioteca Surribas d'Arenys de Mar —per desgràcia dispersada—, s'especialitzà en estudis de la Renaixença catalana. *La premsa catalana del vuitcents* (1937) fou portada a terme amb gran minuciositat i informació. Presenta els autors de la Renaixença en l'*Antologia general de la poesia catalana* (1936), en la qual Martí de Riquer tingué cura de la poesia popular i clàssica i Joan Teixidor de la moderna. Durant la guerra fou secretari de Bosch Gimpera i s'exilià a Mèxic on estudià la premsa insurgent de manera total. Es doctorà en lletres i fou catedràtic d'història de la independència mexicana. Publicà també *Els primers romàntics dels països de llengua catalana* (Mèxic, 1944, reeditada en facsimil fa pocs anys per «Leteradura» de Barcelona) i fou, també, cofundador del *Full Català* i dels *Quaderns de l'exili*. Miquel i Vergés és presentat com a docte en humanitats per Salvador Espriu en alguna obra seva, però a part de català i castellà no conegué cap altra llengua, com admetia divertit, actitud que segurament explica la mitificació irònica de l'Espriu.

JOSEP PALOMER I ALSINA (1885-1961)

Va impulsar, entre d'altres, la restauració del Monestir de Poblet. En els seus treballs hi sol haver una barreja de documentació històrica i de fantasia literària, sovint interessants. Pot dir-se que va ser un historiador doblat de literat i al servei d'una certa aspiració del poble d'Arenys de Mar de constituir-se en una petita pàtria. Sense desconèixer els mèrits de mossèn Palomer com a historiador local i general, té a més la gràcia d'haver ajudat a crear una mena de mitologia arenyenca. Va escampar un polsim d'or a la menuda història d'Arenys de Mar i aquest és el caire més creador del seu talent. Entre d'altres obres va escriure: *Anècdotes arenyenes* (1917), *Un patge de Maria Antonieta* (1917), *Chopin a Arenys de Mar* (1921), *Estampes de Poblet, Siluetes de Santes Creus* (1927) i, entre d'altres, *La decadència de Poblet* (1929).

GUMERSIND CARLES VIDIELLA I ESTEBAN
(1856-1915)

Als quatre anys la seva família es va traslladar a Barcelona. Apassionat pianista, es va conformar de tocar en un cafè, però, descobert el seu talent assolí d'anar a París amb una pensió l'any 1878. Va estudiar gairebé un any amb Marmontel i sota el seu mestratge es convertí en un pianista reconegut. Per bé que va assolir grans triomfs a París, retornà a Barcelona, on donà concerts a les sales més destacades. Al seu torn va ser un excel·lent professor de piano i entre les seves composicions cal esmentar *La primavera*, *Romances* i *Estudis*.

JOSEP M.ª PONS I GURI (1909)

Historiador i jurista especialitzat en dret català, del qual fa la presentació a l'Enciclopèdia Catalana. Fundador i director de l'Arxiu i Museu Fidel Fita (1934), entre els seus treballs jurídics cal fer esment de: *El testament parroquial en el segle XIV* (1963), *Constitucions conciliars tarraconenses de 1229 a 1330*, i edició del text original de les *Constitucions i altres drets de Catalunya* (1952), *Diplomatari del monestir de Sant Pol de Mar* (1966), etc. Sobre història de l'art va publicar obres com *Un segle de arte religioso en San Martín de Arenys* (1942), *Noticias de artistas arenyeses en el segle XVIII* (1943), *El retablo mayor de Arenys de Mar obra de Pau Costa* (1944). Finalment d'entre els seus treballs històrics cal assenyalar aquí *Estudi dels pilots* (1960), *Nomenclátors de la diòcesis gerundense en el segle XIV* (1965). Pons i Guri ha format i forma joves investigadors i la seva intervenció guiadora en tesis i obres diverses és essencial.

MATARÓ

MIQUEL BIADA I BUNYOL (1784-1848)

Pilot per l'escola nàutica d'Arenys de Mar, emigrà a Venècia, on fou armador, consignatari i comerciant a Maracaibo. Contrari al moviment d'independència de Simón Bolívar, lluità a favor de la metròpoli amb les armes a la mà, en mar i en terra. En triomfar el moviment independentista, arruïnat, es traslladà a Cuba, on reféu la seva fortuna i lluità també sempre contra els moviments secessionistes. Impressionat per les possibilitats del ferrocarril—Cuba fou el segon país americà que l'implantà (1834-37), després d'Estats Units (1830)—, volgué portar-lo a Catalunya, i amb l'ajut tècnic i financer britànic féu projectar (1845) i portar a terme la línia Barcelona-Mataró, la primera de l'Estat Espanyol, inaugurada el 28 d'octubre del 1848, mig any després de la seva mort. Aquest ferrocarril, que l'any 1856 arribava a Arenys de Mar, ha tingut molta importància en la discutida comarca del Maresme.

MANUEL BLANCH I PUIG (1827-1883)

Mestre de capella a Santa Maria de Mataró, són obres seves: dos graduals per a orquestra (1855-57), un *Miserere* per a veus i orgue (1860) i *Tu es Petrus*. També és autor de la *Missa de Glòria* per a quatre solistes, orgue i orquestra que coneixem amb el nom de *Missa de les Santes* (Juliana i Semproniana), que va ser revisada i reorquestrada el 1966 pels mestres Cristòfor Taltabull i Joaquim Soler.

DAMIÀ CAMPENY I ESTRANY (1771-1883)

Fou pensionat el 1796 per estudiar a Roma, on anà l'any següent ingressant a l'Accademia di San Luca. Fou amic i deixeble d'Antoni Canova i treballà als tallers del Vaticà. El 1815 tornà a Barcelona i esdevingué professor d'escultura a Llotja, fou nomenat acadèmic de mèrit de la de San Fernando a Madrid i escultor de cambra honorari. El 1850 fou membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona i és un dels millors escultors catalans de l'època i estil neoclàssics i cultivador de temes principalment mitològics: *Hèrcules*, *Farnesi*, *Neptú*, *Lucrecia*, *Cleopatra*, *Himeneu*, *Vestal*, *Paris* són algunes de les seves millors obres.

PERE JOAN FERRER I DESORRENT
(1431-1504)

En les lluites del temps de Joan II, intervingué primer contra ell (defensa de Barcelona el 1462) però l'any 1471 al seu favor essent-li concedida la senyoria de Mataró, Argentona, Cabrera, Vilassar, Premià i del castell de Burriac. Lluità al Rosselló contra França el 1474 i se li concediren la jurisdicció civil i militar sobre les poblacions esmentades, però el rei Ferran el Catòlic el desposseí i tornà els llocs a la jurisdicció reial. És autor d'un tractat de cavalleria *Sumari de batalla a ultrança* i d'un *Pensament*, debat entre Amor i Cavalleria.

ANTONI COMAS I PUJOL (1931-1981)

Historiador i crític literari. Es doctorà el 1956 amb un estudi sobre Ramon Vidal de Besalú. Catedràtic de llengua i literatura catalanes a la Universitat de Barcelona (1965). Publicà edicions crítiques de Teresa de Jesús i de Joan Boscà. També ha publicat títols com *Assaigs sobre literatura catalana* (1968), *Excel·lències de la llengua catalana* (1967), *Un segle de poesia catalana* (1968) i el volum IV de la *Història de la literatura catalana* (1972) dirigida per Martí de Riquer, dedicat a l'estudi del conreu de la literatura catalana als països de llengua catalana durant el segle XVIII, que és la seva obra més rica.

MELCIOR DE PALAU I BOSCH (1600-1670)

Polític i eclesiàstic, fill del batlle i capità d'infanteria Melcior de Palau Arnau i de Palau. Ardiaca de Vic el 1637 prengué part el mateix any a la batalla de Salses. El comte de Santa Coloma el trameté a Madrid per explicar l'agitació catalana provocada pels fets del 1640. Actuà amb gran activitat a la Guerra dels Segadors i assolí el bisbat d'Urgell el 1664.

ANTONI PUIG I BLANCH (1795-1840)

Era més conegut com Antoni Puigblanch, que és com signava les seves obres. Sembla, però, que no arribà a ordenar-se tot i haver seguit estudis eclesiàstics a Girona. També va estudiar a Madrid i a la Universitat d'Alcalà, on fou catedràtic d'hebreu. Va anar a Cadis devers el 1811 i, liberal convençut com era, publicà amb el pseudònim de Natanael Jomtob *La Inquisició sin máscara*, per la qual cosa va ser jutjat i absolt. S'exilià a Londres i allà publicà la traducció a l'anglès del llibre esmentat sobre la Inquisició. Amb el pronunciament de Riego va tornar i fou elegit diputat per Catalunya. La posterior reacció absolutista l'obligà a refugiar-se altre cop a Anglaterra on, contra l'exiliat valencià Joaquim Llorenç Villanueva, publicà *Opúsculos gramático-satíricos* (1828). També va ajudar a fer possible l'edició catalana de *Lo Nou Testament* de Josep Melcior Prat i Colom. D'altra banda, se'l considera un precursor de la Renaixença per les seves inèdites *Observaciones sobre la lengua catalana* on comenta la *Gramática* de Ballot. Una altra obra inèdita seva és *La regeneración política de España*, on dividia Espanya en tres estats independents: Celtibèria, Hispània Oriental—és a dir, països de llengua catalana—i Hispània Occidental.

FRANK MARSHALL I KING (1883-1959)

Anglès d'origen, estudià música a Barcelona amb Enric Granados. Fou un notable pianista però es decantà per l'ensenyament musical. Dirigi l'Acadèmia Granados des del 1916 i l'any 1920 fundà l'Acadèmia Marshall. Entre d'altres fou professor de Carme Monturiol, autora teatral i bona intèrpret. És autor de *Suite Catalònia*, *Allegro di concerto*, *Fantasia* i nombroses cançons. També va escriure *Mecanismo del pedal y la sonoridad del piano*.

JOSEP PUIG I CADAFALCH (1867-1957)

Arquitecte, historiador de l'art i polític, és una de les figures més conegudes de la recent història política i cultural catalana. Es doctorà a Madrid (1888) després d'estudiar arquitectura i ciències exactes a Barcelona. Va ser ar-

quitec municipal de Mataró. Finalment s'establí a Barcelona, on treballà com a arquitecte amb un estil fet d'elements tradicionals catalans, gòtics, flamenecs, platerescs i on l'originalitat rau en la seva fusió. Cofundador de l'Institut d'Estudis Catalans, estimulà les excavacions a Empúries. És autor d'obres com *L'arquitectura romànica catalana* (1909-18), *La geografia i els orígens del primer art romànic* (1932), *L'Architecture gothique civile en Catalogne* (1935) i *L'escultura romànica a Catalunya* (1949). De la seva activitat acadèmica cal remarcar que donà cursos a la Sorbonne, Harvard, Cornell, París, Roma, Bucarest i Belgrad i obtingué el títol de doctor «honoris causa» de les universitats de Friburg, París i Tolosa. Va ser cofundador de la Lliga de Catalunya i, com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona, promogué els museus de la ciutat. Va ser diputat a Corts quan la Solidaritat (1907) i col·laborà amb Prat de la Riba sobretot en la promoció de l'ensenyament tècnic. El 1919 fou president de la Mancomunitat i donà impuls a les biblioteques populars i a l'ensenyament agrícola i ramader. El servei de meteorologia, l'Escola de teixit de punt a Canet i la d'infermeres, també van estar creacions seves. La seva participació en la campanya per assolir un Estatut d'Autonomia va ser molt activa, fins que fou destituït pel cop d'Estat de Primo de Rivera l'any 1923.

JOAN PUJOL (?-1603)

Fou prevere de Mataró i possiblement hi va néixer. Poeta bilingüe, en català i castellà, va escriure en la primera d'aquestes llengües un poema èpic a la victòria de Lepant, una *Visió en somni* on Ausias March se li apareix i se li plany per la incomprensió de la seva obra i de les males traduccions. També va publicar algunes gloses de poemes d'Ausias March així com composicions didàctiques i religioses. El poeta valencià, no cal dir-ho, exercí una gran influència en Joan Pujol, la qual cosa el mena a ser-ne gairebé un propagandista.

TERENCI THOS I CODINA (1841-1903)

Doctor en dret i mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona (1863). Mestre en gai saber el 1887. Fou diputat provincial per Mataró del 1877 al 1880. Traduí al català el *Tractat de la imitació de Crist* (1894), però se'l recorda sobretot per la seva col·lecció de rondalles d'inspiració popular *Lo llibre de la infantesa* (1866).

FRANCESC XAVIER LLAMPILLES (1731-1810)

El seu nom era en realitat F.X. de Cerdà i de Cerdà. Jesuïta des del 1748, després de l'exili de l'any 1767, visqué a

Ferrara i Gènova, on publicà en sis volums (1782-84) el seu *Saggio storico-apologetico della letteratura spagnola*. Aquesta obra és una història de la cultura hispànica —des dels hispano-romans, visigòtics i arabo-hispànics fins al Renaixement— i de la literatura provençal, que ell identificà amb la catalana. Té valor principalment com a erudit.

MALGRAT

MARIÀ CUBÍ I SOLER (1801-1875)

Visqué als Estats Units, Cuba i Mèxic, on fundà col·legis i la famosa *Revista bimestre cubana* (1831) que durà fins al 1959. Tornat a Barcelona, s'apassionà per la frenologia fundada per Franz Josef Gall i va ser acusat davant el tribunal eclesiàstic de Compostel·la. També s'interessà pel magnetisme animal de Mesmer. És autor del llibre *La frenologia y sus glorias*, que es va publicar també en francès. S'interessà també per la lingüística i proposà una ortografia castellana amb criteris i punts de vista que després s'han acceptat. Demostrà sempre simpatia per les llengües minoritàries i prologà *O Benzo* considerat avui dia com un antecedent del renaixement del galleg. Fundà la revista *La Antorcha* (1848-50) amb agudes observacions sobre la societat de la seva època.

PREMIÀ DE DALT

JOSEP MAS I DOMÈNECH (1870-1942)

Erudit autodidacte és la definició que millor li escau. Investigà els fons documentals de la Catedral de Barcelona i dels Arxius Diocesà, de la Corona d'Aragó i d'Història de la ciutat. Oferí gran quantitat de dades inèdites sobre els pobles i esglésies del Bisbat de Barcelona als estudiosos. Entre les seves obres de divulgació cal esmentar: *Notes sobre antics pintors a Catalunya* (1911-12), *Notes sobre escultors antics de Barcelona* (1913), *Guia itinerario de la catedral de Barcelona* (1916), *Efemèrides de l'arxiprestat de Mataró* (1923), *Notes històriques del bisbat de Barcelona* (1906-21) en tretze volums.

TORDERA

PRUDENCI BERTRANA (1867-1941)

Féu el batxillerat a Girona i l'any 1885 es matriculà a Llotja. Novament a Girona i perduda l'herència paterna, fa de professor de dibuix i es guanya difícilment la vida com a pintor. Fou perseguit com a republicà i, novament a Barcelona, dirigí «*L'Esquella de la Torratxa*» i «*La Campana de Gràcia*». Fou periodista, escriptor i professor de pintura. És un dels nostres grans escriptors, i *Josafat* (1906), *Nàufrags* (1907), els con-

tes recollits a *Crisàlides* (1907) i sobretot *Proses bàrbares* (1911) el consagren i afermen per sempre pel prestigi. És també important *L'ós benemerit i altres bèsties* (1932). *Jo!** produí un gran escàndol per al·ludir de manera transparent al metge i escriptor Dídac Ruiz. Fou també autor teatral d'obres com *Enyorada solitud!* (1917), *Les ales d'Ernestina* (1921), *La dona neta* (1924), *El comiat de Teresa* (1931). La seva trilogia *Entre la terra i els núvols* (*L'Hereu*, 1931; *El vagabund*, 1933; i *L'impenitent*, 1948) ens ofereix l'autobiografia i la seva visió antiintel·lectual. Aurora Bertrana i Salazar, filla seva nascuda a Girona, és autora d'interessants llibres on es reflecteixen els seus viatges.

* *Jo! Memòries d'un metge filòsof* és el títol complet de l'obra.

VILASSAR DE DALT

FRANCESC FELIU DE LA PENYA (1801-1851)

Descendent col·lateral de Narcís Fel·liu de la Penya, participà a la Guerra del Francès com a sots-tinent. Fou destinat a Costa Rica (1817-21) i, en tornar, fou secretari del ministre de la guerra. Publicà, a Sevilla, una novel·la, *Elena y Paulina*. Publicà també *Gomera* contra l'ús dels presidis africans i diversos escrits sobre qüestions militars.

VILASSAR DE MAR

JAUME ALMERA I COMAS (1845-1919)

Geòleg. Doctor en Ciències per la Universitat de Barcelona i en Teologia a València. Ingressà a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i, amb l'ajut de la Diputació de Barcelona, inicià la confecció del mapa geològic de la província malgrat la manca de material topogràfic i de plànols. És autor del primer mapa geològic de la zona del Pla de Barcelona (amb el cartògraf Eduard Brossa), presentat al Congrés Geològic Internacional de Londres (1888). Se li reconegué una categoria internacional i el 1907 fou president de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. Algunes de les seves obres més interessants són: *Descripción geológica y génesis de la Plana de Vich* (1906), *Memoria sobre los depósitos pliocénicos de la cuenca del bajo Llobregat* (1894-95), *Excursión geológica dirigida a estudiar las relaciones del grupo de Montgat con el de Vallcarca* (1902), entre d'altres.

JOAN MAS I MARCARÓ (1892)

Dibuixant, pintor i gravador. Distingit com a autor d'aquarel·les i d'aiguaforts, entre ells l'àlbum *Les més belles vistes de la catedral de Barcelona* (1929). Ha participat en exposicions a Barcelona i a ciutats d'Amèrica, tant del Nord com del Sud. Col·laborà amb Puig i Cadafalch. ☞

Ferran de Pol. Escriptor i advocat.

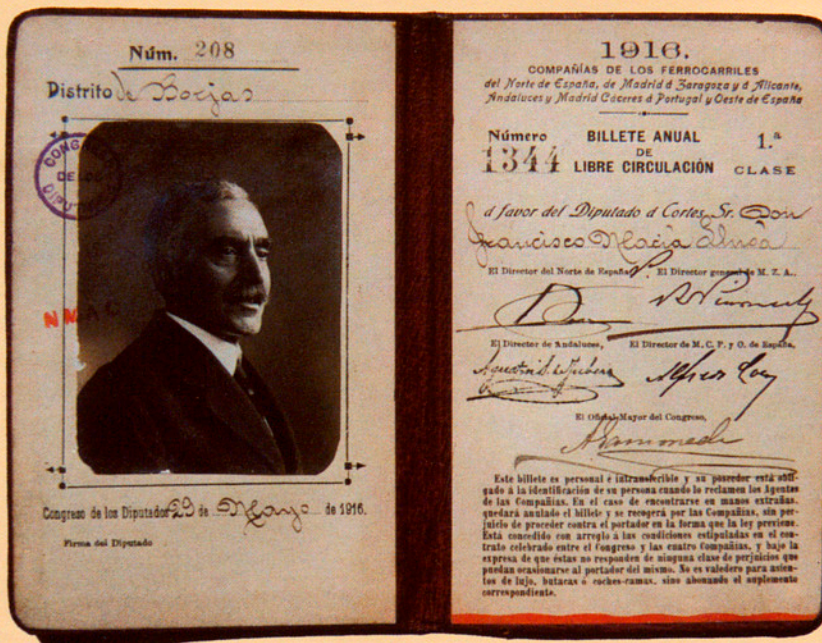
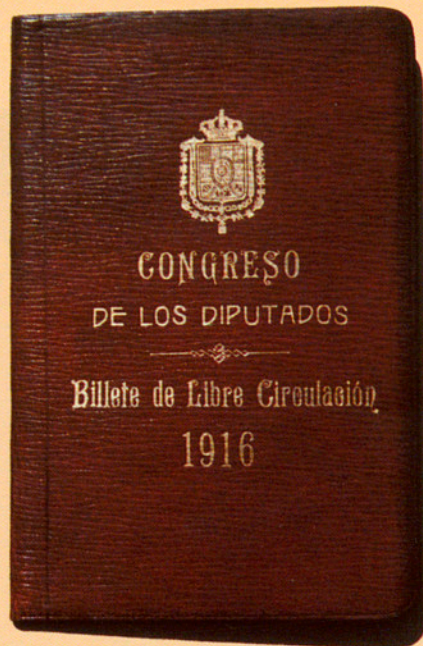
«1984»: L'ANY MACIÀ

F Catalunya es pot dir sense gaires embuts i sense por d'quivocar-se que l'any 1984 el nom de Francesc Macià ha pres el lloc a la profecia catastrofista que va fer Orwell a la seva famosa novel·la. Efectivament, 1984 ha estat «l'any Macià». I això no sols perquè s'ha complert el cinquantè aniversari de la seva mort ni perquè per aquesta raó la Diputació de Barcelona hagi organitzat en el marc de Ca l'Ardiaca l'exposició-homenatge, «L'Avi Macià i el seu temps». També ho ha estat per dues troballes de diferent significació però igualment representatives de la figura de Francesc Macià. D'una banda tenim la troballa de les anomenades «capses verdes» del qui va ser primer president de la Generalitat d'aquest segle i que contenen, entre d'altres papers, una colla de documents personals i aclaridors dels fets de Prats de Molló. De l'altra, ens hem trobat davant d'un fet més anecdòtic, però no menys sentimental, com és la descoberta d'una reproducció a escala d'un llagut que els pescadors de la confraria de la platja de la Mar Bella (Poble Nou) van fer a Macià l'any 1932. No se sap ben bé per quines raons, el llagut s'havia perdut i va ser trobat a Andalusia. També cal recordar que la Generalitat de Catalunya ha publicat enguany un llibre intítulat *Francesc Macià, una vida en imatges*, i que el passat dia 24 de desembre el Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya descobrí un bust a la memòria del President Francesc Macià que ha quedat instal·lat en el pati dels Tarongers.

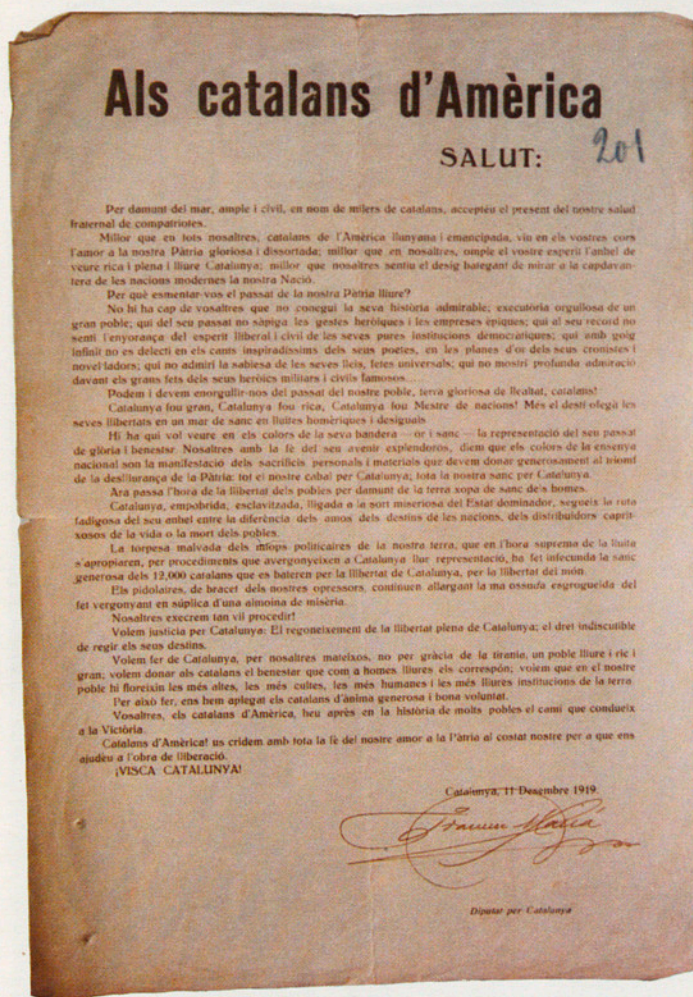
En aquesta història, però, cal anar a pams. La commemoració del cinquantè aniversari de la mort de Francesc Macià, ja ho hem assenyalat, va rebre el suport de l'exposició organitzada per la Diputació de Barcelona. Aquesta exposició va ser inaugurada la diada de Sant Jordi i es va perllongar fins al 30 de maig a Ca l'Ardiaca. Segurament fou aquesta inauguració l'activitat més important de la festa de Sant Jordi d'enguany, que es va escaure coincidint amb Pasqua i la tradicional venda de llibres i roses va ser ajornada fins al cap d'uns quants dies. Tornant, però, a l'exposició sobre Macià i el seu temps, val a dir que el muntatge ha estat menat sota la direcció de l'historiador Enric Ucelay da Cal i Jaume Sobrequés, amb la col·laboració en els muntatges fotogràfics de Francesc Simó i Pau Oliva. La mostra s'inaugurava amb els dos records més antics que es conserven de Francesc Macià: la banda del col·legi on va estudiar a Vilanova l'any 1874 i una fotografia d'estudi, ja clàssica, on el veiem al costat d'un gerro ple de flors. Pel que fa a la resta, l'exposició és un recorregut a través de documents de tota mena mitjançant els quals es pot resseguir la trajectòria no sols personal de Macià, sinó també de l'època i els esdeveni-

ments que li tocà de viure. La mostra estava ordenada cronològicament i afavoria aquesta doble vessant, que es palesava molt millor gràcies a diferents plafons explicatius de caràcter eminentment didàctic. L'exposició va ser possible en primer lloc, gràcies a la col·laboració de la filla de Macià, Maria, i de diferents personalitats i institucions públiques i privades. Amb aquestes ajudes es van donar a conèixer aspectes de la vida i la personalitat de Macià que s'han perdut irremissiblement —la seva casa natal a Vilanova, per exemple— o aspectes que eren desconeguts per les generacions que han crescut sota la més gran ignorància de la història del país.

Això de banda, cal remarcar també alguns aspectes fetitxistes de la mostra, tal com és la possibilitat de contemplar objectes que havien estat d'ús normal de Macià: la seva taula de treball, un fragment d'escopeta amb la qual solia anar a cacera, el rellotge d'or, la cigarra, etcètera. Finalment, un altre aspecte sobre el qual calia fixar l'atenció era un vídeo de poc més de mitja hora de durada i on es recull una colla d'imatges fins ara inèdites de Macià, que comprenen diferents passatges de la seva vida pública i privada.

Un parell de documents que l'acreditaven com a diputat per Catalunya al Congrés davant dels Transports de Ferrocarrils.

Un dels molts manifestes que Macià va adreçar als catalans d'arreu.

En tot cas, la mostra va ser prou significativa per entendre de manera didàctica quins van ser els trets fonamentals d'una personalitat tan complexa com la de Macià, que va patir al llarg de la seva vida profundes evolucions en el seu pensament, i que podrien semblar contradictòries amb els seus orígens si els comparem amb el pregon impacte popular de la seva figura política. Val a dir també que aquesta exposició ha estat presentada en diferents poblacions de Catalunya, i entre aquestes Vilanova. També cal remarcar que l'exposició, mentre va estar a Ca l'Ardiaca, va ser visitada per trenta-cinc mil persones.

el misteri de les «capses verdes»

Per aquestes mateixes dates, la premsa es feia ressò de la troballa d'uns documents fins ara perduts i que il·luminaven un dels períodes més foscos, per a la història, de la vida política de Francesc Macià. És a dir, el període posterior a l'any 1925, llavors que l'il·lustre polític hagué d'exiliar-se a Bois-Colombes (França). La recerca d'aquests importants i valuosos documents ja

El permís de residència a França.

havia començat fa uns quants mesos sota l'impuls de la Diputació de Barcelona a l'arxiu de la qual en va ser trobat aquest primer conjunt. Paga la pena de recordar, però, que si no hagués estat per la ferma i decidida voluntat de la família del primer president de la Generalitat d'aquest segle i, molt especialment, pel que fa a la tasca incansable i sense defallencs de la seva filla, Maria Macià, que, lentament des de la seva arribada de l'exili mexicà els anys 50, i amb tota la prudència necessària en aquells anys foscos, tenint-ne coneixement, havia començat a investigar pel seu compte; sense tots aquests factors, dèiem, aquesta descoberta no s'hauria produït tan oportunament.

Quan la situació política va començar a canviar, Maria Macià s'adreçà a Josep Tarradellas, aleshores president de la Generalitat provisional i de la Diputació de Barcelona. L'ex-president en va informar el director de la Biblioteca de Catalunya, senyor Jaume de Puig, per tal d'endegar les investigacions del cas. De papers o documents no en van aparèixer pas, però si més no aquestes primeres investigacions van servir per establir contactes amb antics treballadors de la casa, que pogueren donar algunes orientacions. Pel que sembla,

Documents trobats a les «capses verdes».

pels volts de l'any 1963, l'aleshores director de la Biblioteca de Catalunya (abans Central), senyor Felip Mateu i Llopis, va donar ordre de traslladar les capses verdes a l'arxiu de la Diputació de Barcelona. No havent-hi registre d'entrada en aquest arxiu, poques persones en sabien l'existència ni el trasllat. Posteriorment, Maria Macià s'entrevistaria amb el president de la Diputació de Barcelona, senyor Francesc Martí i Jusmet, i al cap d'un quant temps amb el seu successor en el càrrec, senyor Antoni Dalmau. Va ser aquest qui va ordenar una investigació a fons de l'arxiu. Aquesta investigació va ser feta per la directora de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, senyora Assumpta Rodon, que finalment va localitzar en unes lleixes a quatre metres d'alçada catorze paquets, el contingut dels quals coincideix amb el de les «capses verdes». Tot fa pensar que tant l'antic director de la Biblioteca de Catalunya, ja abans de jubilar-se, com després algú des de l'interior mateix de la Diputació (sembla que el senyor Rubio Cambronero) van fer per manera que el llegat de documents passés com més desaparegut millor davant la situació política que es vivia i que posava els documents en perill evident de desaparició. Ara bé, també en

aquest sentit el secret del trasllat dels documents de la Biblioteca de Catalunya a l'arxiu de la Diputació, segons explicava una informació apareguda al setmanari «El Món» (21 juny d'enguany) deia que «no es va fer d'amagat, sinó que fins i tot se'n firmaren els rebuts de lliurament».

la llarga marxa d'uns documents

La història d'aquests documents ve de lluny. Té origen en la temptativa frustrada d'un grup de militants d'«Estat Català» d'envair el país entrant per la Garrotxa des de França. Amb la fallida o l'avortament del projecte, Macià i els seus companys foren detinguts pels francesos, jutjats a París i els documents confiscats. Però durant el darrer any de govern de Macià, només un any abans de la seva mort, el govern francès que li concedia la màxima condecoració que dona aquell Estat, és a dir, la placa de Gran Oficial de la Legió d'Honor, i alhora li restituïa tots els documents que feien referència a les activitats d'uns anys abans. És a partir d'aquest moment que els documents semblen comen-

134

CATALUNYA.

Fulla n.º 6.

Documents trobats a les «capses verdes».

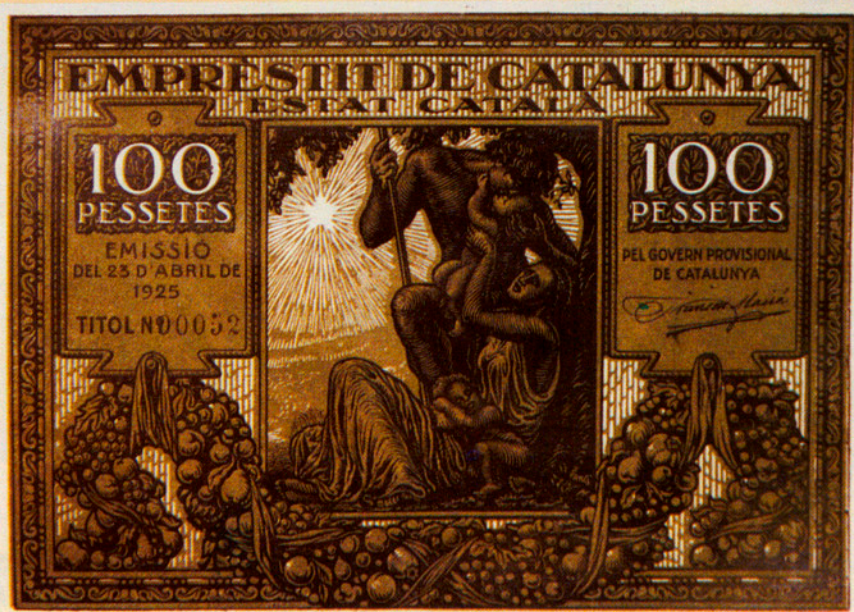
çar un llarg pelegrinatge i una vida més aviat catacumbal.

Francesc Macià, en recuperar tots els documents que feien referència als fets de Prats de Molló, va fer-los guardar a la casa que tenia a Vallmanya per raons que no se saben exactament. El cas és que allí es van estar fins que va esclatar la guerra i ja es veia venir que el front d'Aragó perillava. Va ser aleshores que el Servei de Recuperació Documental creat per la Generalitat de Catalunya l'any 1937 i del qual tenia cura Ricard Albert es va posar en moviment per salvar els documents. Va ser el mateix senyor Ricard Albert qui va anar a can Macià a Vallmanya. En unes declaracions fetes al suplement «Quadern de Cultura» del diari «El País» (17 de juny d'enguany), el senyor Albert deia: «Noestic segur que fos de nit, ni tampoc tan novel·lesc com avui volen fer creure alguns cronistes de diaris». I tot seguit hi afegia: «Les revolucions no són divertides i trencar amb les velles estructures que pesaven en l'Espanya del 36 va ser un prova de foc que va costar una guerra civil, que té molt poc d'aventurer i gairebé res de novel·lesc. A Vallmanya ens vam discutir amb els masovers, que lògicament desconfiaven, però això és tot».

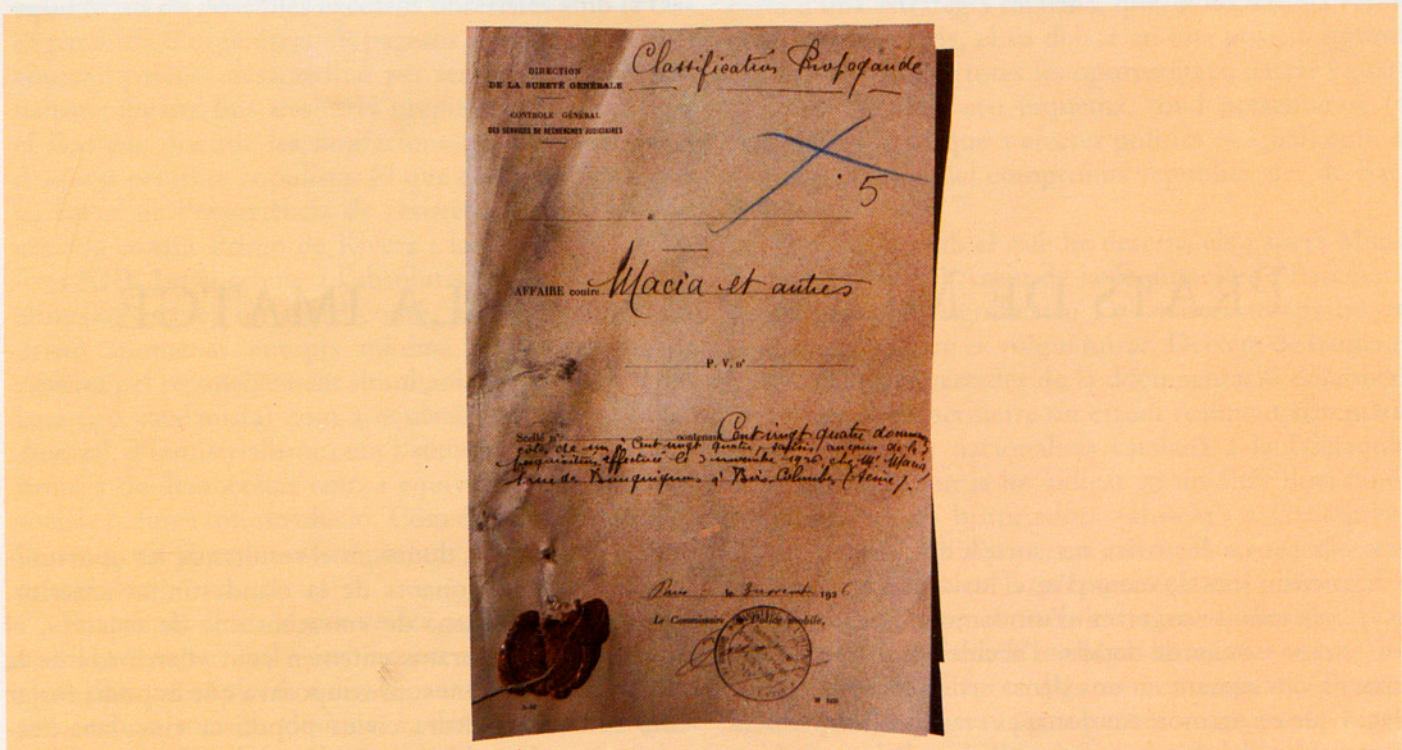
Finalment els documents de Macià foren traslladats al soterrani del jardí de l'Institut d'Estudis Catalans, justament davant de la Biblioteca de Catalunya, i van restar-hi fins a l'any 1963, que van passar a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona, tal com hem explicat suara.

el llagut

Finalment, per completar el que hem anomenat «any Macià», tenim la descoberta de la reproducció a escala d'un llagut que els pescadors del Poble Nou van regalar a Francesc Macià el 19 de març de 1932. Pel que sembla i expliquen les cròniques, fou un 12 d'octubre de 1931, dia del Pilar, que va ploure a bots i barrals damunt Barcelona. Les inundacions, a la barriada de Pequín del Poble Nou, no li foren estalviades ni per una vegada. La Generalitat aleshores tot just constituïda i presidida per Francesc Macià va donar tota l'ajuda que va poder per tal d'atenuar en el possible els danys. Si fa no fa, mig any després l'agraïment dels pescadors a Macià es palesava fent-li el present del llagut. Amb la guerra, la barca es va perdre com tantes

Diferents models de paper moneda emesos l'any 1925.

Document de la policia francesa sobre l'afar de Prats de Molló.

Document pel qual el govern francès va concedir a Macià la Gran Creu de l'Ordre National de la Légion d'Honneur.

altres coses, fins ara, que sortosament ha estat recuperada i instal·lada a les sales del Museu Marítim. El periodista Josep Ma. Huertas és el qui n'ha seguit millor la història i en sap tots els detalls gairebé. Segons va explicar en un article publicat al diari «El Periódico» (11 de juliol d'enguany), va ser «un advocat laboralista de Barcelona, Antonio Martín, el qui, passant les vacances d'estiu com cada any a Écija, va descobrir dalt

d'un graner el vell llagut. Això era encara sota el franquisme i l'intent de retornar a Barcelona el record de Macià semblava força inútil. De moment, doncs, Antonio Martín va conservar el llagut en una casa que tenia a Vilanova i la Geltrú tot esperant temps millors. Són aquests d'ara, que han coincidit amb una sèrie d'esdeveniments que s'han aplegat al volt del cinquantenari de la mort de Francesc Macià. ■

ENRIC UCELAY DA CAL

PRATS DE MOLLÓ ENTRE LA IMATGE I LA REALITAT

ls canvis històrics no surten del no-res, com si fossin jocs de mans d'un il·lusionista. Al contrari, els canvis sorgeixen d'un conjunt de circumstàncies –sovint de detalls, d'accidents, de trivialitats– que es van sumant en una densa sedimentació, acumulació que en un moment donat es reajusta abruptament, quan el pes dels fets menuts coincideix d'alguna manera amb les pressions lentes o les tensions latents vingudes del més profund d'una societat. Així, el canvi del 1931 –la proclamació de la República i la seva vinculació a l'autonomia institucional catalana– no fou una transmutació màgica. Les condicions immediates que feren possible i que definiren la «revolució republicana» i la Generalitat catalana es troben en els anys anteriors, en l'oposició a la Dictadura del General Primo de Rivera.

La Dictadura, que sota Primo durà del 1923 al 1930, i més matisadament fins a l'abril mateix del 1932, tingué un caràcter explícitament anticatalà. El règim va reprimir molts dels signes més innocents del tracte social a Catalunya –des de l'entusiasme pel Barça fins a les predicacions eclesiàstiques en *lengua vernàcula*, el desplegament de la senyera, o l'ús de noms catalans al Col·legi d'Advocats de Barcelona– al mateix temps que no intentà una eradicació sistemàtica de l'idioma; el resultat fou un veritable *boom* en les publicacions catalanes, tant periòdics com llibres, i una forta tendència a la reafirmació en la identitat, una transformació –o millor, agudització– de la catalanitat passiva en sentiment catalanista. L'extensió d'aquesta identificació i la seva possible operativitat política quedaren garantides en la mesura que el règim –que ideològicament sols ofería un *patrioterismo* espanyolista bastant tronat– assumia paral·lelament la desarticulació sistemàtica del moviment obrer sindicalista que s'havia forjat la dècada anterior al cop d'Estat. Pels obreristes –i els que els seguien– la persecució comuna va cremar bona part del tuf de sargristia que tradicionalment havia marcat el catalanisme, al mateix temps que Macià va poder donar mostres públiques que existia un potencial revolucionari dins el catalanisme.

El projecte polític i social de l'Esquerra Republicana

na els anys trenta, doncs, és el resultat de les oportunitats i els condicionants de la clandestinitat anterior. L'oferta d'una mena de «noucentisme de masses», el que els contemporanis entenien com «l'arribada de la massa al catalanisme», pressuposava que es podia forjar una autèntica cultura cívica populista vinculant l'esquerra catalana històrica amb el moviment obrer i

Francesc Macià a la seva finca de Lleida practicant la caça.

equilibrant els possibles excessos obreristes amb la tasca paral·lela d'organitzar els pagesos arrendataris, i—pel contrast patent— desacreditar per sempre més el regionalisme lligaire fins aleshores prepotent. No és aquest el lloc per discutir les limitacions o l'eventual fracàs d'aquest projecte populista. El que cal entendre és que va sortir de l'experiència de resistència més o menys armada contra Primo de Rivera i la Monarquia d'Alfons XIII. En el rebuig a l'absolutisme i el militarisme alfonsins es creà un acord comú, un terreny que podríem anomenar «utopia mínima compartida», que passava pel reconeixement simultani de la societat catalana (i/o catalanista) com a equivalent de societat industrial, d'industrialisme com a sinònim de progrés i de futur, i de democràcia com a equivalent a conquestes socials o, fins i tot, revolució. Com és ben sabut, Macià va tenir un paper molt important en aquesta síntesi imatgística.

En primer lloc, Macià va fer aquesta funció a un nivell més superficial —però no per això menys important— com a l'«Avi», és a dir, la pantalla sobre la qual es projectaven tots els desitjos, i, doncs, com la figura emblemàtica que havia de resoldre totes les contradiccions. Però a un nivell més profund, menys de consum popular i més de relació política, Macià va poder arribar a la imatge, a ésser el personatge de l'«Avi», no tant pel que va poder fer a la resistència contra l'absolutisme monàrquic (al capdavant, els fets de «Prats de Molló» van ser un fracàs com a insurrecció), com per la capacitat bastant única de connectar amb tothom, d'establir vincles virtualment amb tots els altres sectors polítics o sindicals que s'oposaven a la Dictadura. Això va significar un capital d'amistats polítiques que saltava per sobre de barreres infranquejables des de qualsevol altra posició: Macià pactà amb els comunistes, amb els nacionalistes bascos, tractà amb els irlandesos del Sinn Féin, però també amb la Internacional Comunista, sopà amb el pretendent carlí i es féu amic de molts anarquistes. Prats de Molló no va sotir bé, però no va ésser menys eficaç que qualsevol altra de les temptatives dels militars, ni del *viejo zorro* republicà, Lerroux, ni evidentment del dirigent conservador Sánchez Guerra. En contrast amb gairebé tots els altres conspiradors contra el Dictador o contra el rei «llapissera», Macià retingué les relacions personals, que li servirien com a capital polític després de l'abril de 1931. La seva gràcia personal, el seu «encís», si ho volen dir així, li donà també el benefici de les relacions públiques: la seva temptativa fou tota seva, i prou llunyana i retallada pels censors del règim perquè en quedés solament el regust genèric, o sia, el que era bonic, i no els aspectes més ridículs per contrast (com va passar a Sánchez Guerra amb el seu aixecament d'opereta còmica a València el 1929). Mentre els republicans com Companys optaren per una estratègia espanyola amb l'Alianza Republicana amb Lerroux i Azaña el febrer del 1926, Macià jugà, el novembre del mateix any amb els fets de Prats de Molló, la

carta d'una estratègia catalana, que, si no li donà resultats revolucionaris, el va deixar en una posició òptima el 1931 d'aprofitar totes les oportunitats, pactar i guardar l'essència del seu esquema, tot i presentar-se (o essent presentat, que a efectes polítics és igual) com el ciment personal del compromís republicà des de Barcelona.

En relació amb el que he descrit, els papers Macià trobats fa poc a l'Arxiu de la Diputació de Barcelona tenen una gran significació i al mateix temps no en tenen, segons com es vulgui mirar. Deixem de banda el que és l'interès vertader de la documentació descoberta, que és el de permetre un estudi realment sistemàtic de la resistència nacionalista catalana a la Dictadura monàrquica. Com ja he indicat en un altre lloc, no és freqüent que els historiadors —almenys a Catalunya— hagin tingut accés al paperam intern d'una organització política, i menys en la preparació d'una insurrecció. Són coses que normalment s'estudien als diaris o, quan es pot, amb l'ajuda de la memòria humana, i en tots dos casos es tracta de fonts diguem-ne irregulars. Tanmateix, l'interès generat per aquestes «capses» de Macià evidentment no ve d'aquí. És, al contrari, un interès fonamentalment polític, o més precisament el record encara viu d'un interès polític en el passat. Prats de Molló fou un «gran esdeveniment» en la percepció col·lectiva de la història catalana, encara que gairebé no fou ni un esdeveniment. Una cosa va ser el que va passar, i una altra de ben diferent el que preocupà (o encara preocupa) a tothom. No és que fossin tan diferents entre elles, la imatge i la realitat, o que no ho fossin, sinó que la importància del fet no estava en la realitat, sinó en la imatge. Per a l'historiador, però, l'interès està en la relació entre una cosa i l'altra. Els documents ofereixen una oportunitat de veure com funciona la mecànica d'una conspiració i de contrastar això amb les projeccions recordades —fins i tot vives— que s'han fet sobre aquestes accions oblidades. ■

Enric Ucelay da Cal. Historiador.

Macià després d'un miting electoral a les Borges Blanques.

EVOCACIÓ DE LOLA ANGLADA

Quan arriba l'hora de la mort d'una persona estimada, ens acompanya sovint l'afany de preservar en el nostre record un gest, una mirada, uns mots. En la mort d'un artista l'esforç de la memòria descansa més fàcilment en l'obra física que resta. Així s'esdevindrà sortosament en el cas de Lola Anglada: infants de totes les edats i de totes les generacions recordaran sempre els cabells rinxolats dels seus dibuixos, les calaixeres i les nines, les bestioles i les flors.

Jo vull preservar, tanmateix, la imatge més recent que d'ella conservo. Vaig anar a veure la Lola un dia abans del seu traspàs, justament l'Onze de Setembre. Mai no l'havia vista estirada al llit, al seu estudi de la casa de Tiana, repenjada en direcció de la finestra, com si fins al darrer moment volgués abastar amb el seu esguard el límit de la mar blava o els arbres del seu jardí tan estimat.

A penes hi coneixia, però tingué encara el coratge d'insinuar un lleu somriure, pàl·lid reflex d'aquell somriure maliciós, i, segons com, temible, que antany havia tingut. Poc després d'abandonar l'estança sembla que plegà les mans damunt el pit, esperant només el desenllaç, que poc després arribaria, amb placidesa i en pau.

Tot veient-la pensava —jo que l'he coneguda tan tard— en el tremp antic i recent d'aquella dona que havia plantat en Joan Miró com a pretendent i que s'havia llançat amb ardidesa a l'aventura artística de París contra el voler del seu pare. Aquella dona amiga de Juli González, de Francesc Macià i de Francesc Curet que, després de mil dibuixos, havia vibrat amb la Catalunya republicana i que havia

escrit a *El més petit de tots* allò tan bell de... «els braus lluitadors avancen sobre una pluja de flors i branden en l'espai rams de llorer i d'olivera»... Aquella dona, en fi, que s'hagué de recloure en l'amargor de la postguerra i que, amb el pas dels anys, veié reconegut novament el seu treball.

En el reconeixement recent que Lola Anglada havia rebut de Catalunya, em sembla just de recordar el protagonisme que hi tingué, quan encara no havíem recobrat la Generalitat, però també després, la Diputació de Barcelona.

La història d'aquesta relació és antiga i remunta a la donació de la seva col·lecció de nines i de joguines, instal·lada avui a la Casa Llopis de Sitges, donació feta el 1961. Una dotzena d'anys després es produí la donació completa de tota l'obra artística i d'altres béns personals. Fa ben poc, per Nadal de l'any passat, vaig viure la joia que sentí quan li publicàrem *Les meves nines*, després de vint anys sense l'aparició de cap altra obra seva inèdita.

I ara, el silenci definitiu. Fins ara mateix ha conservat una notable lucidesa i jo diria que, fins i tot, una considerable dosi de la sornegueria que els amics de sempre li havien conegut. Ha dibuixat fins no fa gaire, encara que més d'un cop la silueta d'un nassarró d'infant ja es resistís o bé la barbata d'una nena insinués una ganyota estranya. Ha estat fins a la mort una dona intrèpida i treballadora, patriota fidel de Catalunya a les hores dolces i a les hores amargues. Lola Anglada ha emmudit finalment amb el dolç repòs d'aquell qui ha assolit amb el seu art el resultat més noble: fer possible el somni o la rialla dels infants. ■

ANTONI DALMAU I RIBALTA
PRESIDENT DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

A dalt de la pàgina, el primer dibuix que se li va publicar l'any 1905. El cep correspon a l'any 1911 i el retrat de la seva germana al carbonet és del 1910.

ALEXANDRE CIRICI*

ITINERARI A TRAVÉS DE LA VIDA I DE L'OBRA

Jintre el món noucentista, Lola Anglada té un lloc particular. Representa, en efecte, el pol oposat a la pedanteria culturalista de Xènius. Potser millor que ningú, ella hi aporta el cultiu extrem de l'espontaneïtat.

Possiblement és així per l'origen social, la infantesa i la vida familiar de l'artista. El seu pare, el seu avi i els besavis eren de la Barcelona vella i vivien d'administrar les cases que posseïen. La seva mare era de la família aristocratitzant dels Sarriera. La família vivia molt a l'antiga, a la plaça de Santa Anna, i des de doscents anys enrera era propietària d'una casa a Tiana, un conjunt format per una vella masia gòtica i una casa de senyors

neoclàssica del començament del segle XIX, on passaven els estius.

L'àmbit familiar de la ciutat vella i del Maresme, les temporades d'infant malaltís passades a una masia de Tiana mateix, en contacte directe amb els treballs agrícoles, les plantes, les flors, els animals i el pas de les estacions, tot permetia que en la seva obra es pogués realitzar d'una manera natural el desig noucentista de la troballa d'idees arquetípiques materialitzades. No li calgué cercar res per fer del paisatge humanitzat, del mar creuat per veles llatines, de les orenetes, de les nenes i dels vailets de poble, de les masies i de les cases neoclàssiques, dels modestos jardins ordenats o de les terrasses amb balastrades, tota una mitologia de la Catalunya mediterrània. Tampoc no li calgué cercar, per a l'operació, no menys noucentista, de convertir en cultura moderna, en estil, l'heretatge popular de la ico-

(*) Aquest article fou escrit per Alexandre Cirici i Pellicer l'any 1976 i publicat en el catàleg de l'exposició d'homenatge a Lola Anglada que organitzaren, conjuntament, la Generalitat de Catalunya i la Diputació de Barcelona, —llavors presidides pel Molt Honorable Josep Tarradellas— l'any 1979.

Retrat de família. Lola Anglada a la dreta de la imatge, a la segona fila.

Any 1921. És l'època de l'estada a París. El seu interès per la vida als carrers es fa prou palès.

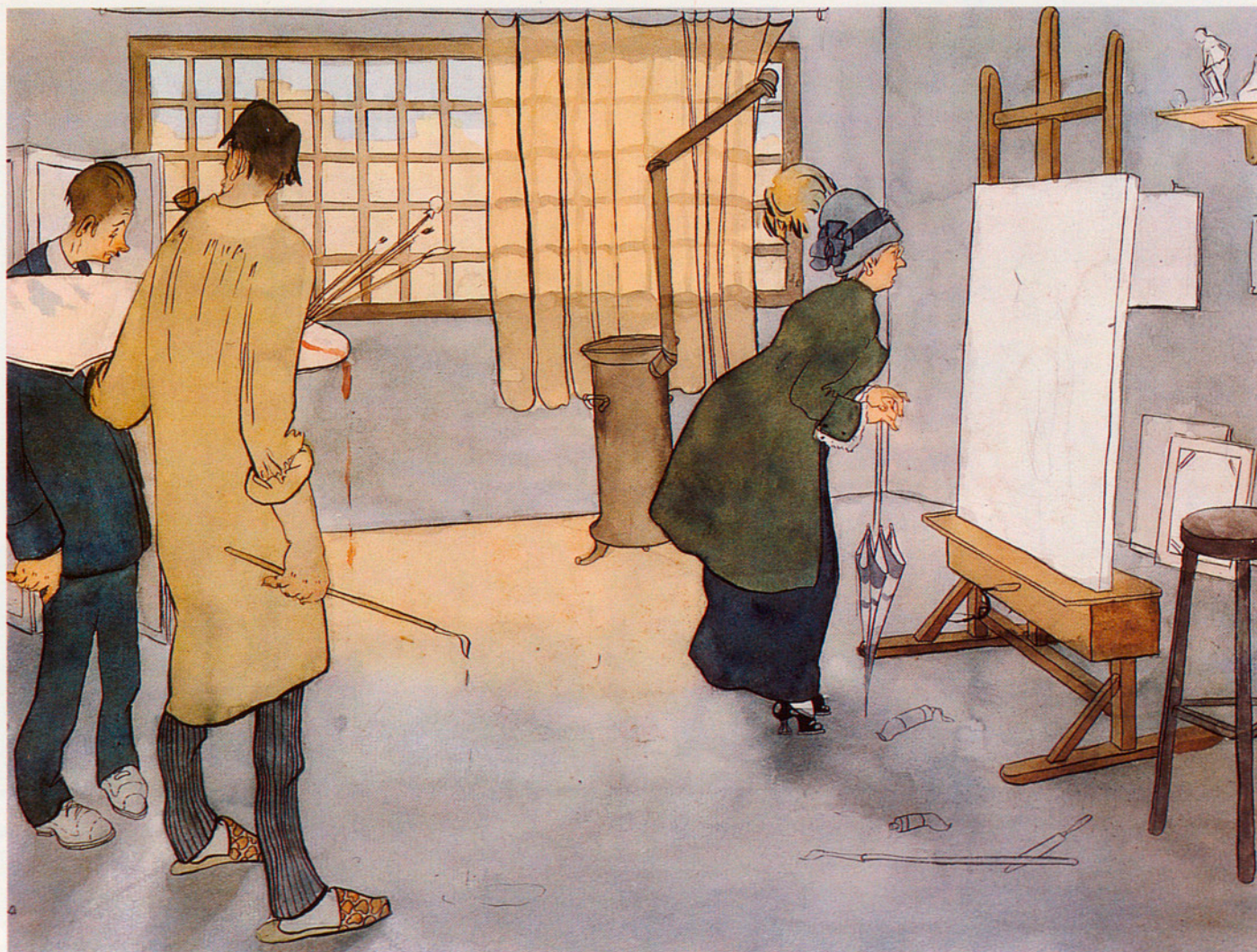
nografia i els grafismes populars, atès que les rajoles i els boixos, les auques, els ventalls, les nines, els sants d'escaparata i les imatges d'Épinal eren elements abundosos del seu entorn quotidià.

Quan llegim els seus textos, com el de «La meva casa i el meu jardí» on resumeix els records vinculats al seu entorn, observem que la font de tots els seus temes i de tot el seu llenguatge es troba en l'amor envers la realitat immediata de la seva infantesa. D'altra banda, quan li preguntem per artistes que l'han interessada o per llibres que l'han influïda, confessa que ni l'art ni els llibres dels altres no l'han interessada mai. Ella ha dibuixat i ha pintat, ella ha escrit abundantment, però només allò que sortia d'ella mateixa. Pràcticament no ha vist art ni ha llegit. Ahuc els dos anys que va viure a París no s'interessà pels museus ni per les galeries, sinó per la vida dels carrers de la ciutat.

D'artistes, als seus textos, només n'hem vist citats Giotto i Fra Angèlic i Bach, Mozart i Beethoven. És una tria que ens suggereix l'atmosfera italianitzant i sobretot musical que respirava l'acadèmia de Francesc Galí, la qual irradiava damunt tota la joventut inquieta de la primera dècada de segle.

La casa a Tiana. El conjunt està format per una vella masia gòtica i una casa de senyors neoclàssica de començament del segle XIX.

També a París (1924). L'artista intenta reflectir l'ambient de l'època.

l'aprenentatge

Des de la primera infantesa, dibuixava espontàniament. Recordava dibuixos fets quan tenia tres anys. L'ambient familiar li era popici. Un avi seu havia anat a classes a Llotja i el seu pare col·leccionava nines. Entre els vuit i els deu anys, anava amb el pare al teatre, a veure la Rojas i la Capeló, i després a casa es feia llibrets amb l'argument de les obres i dibuixos dels personatges amb llurs vestits. Va començar a anar a Llotja molt aviat, va guanyar-hi un concurs dibuixant un Miquel Àngel i va arribar a classe del natural, d'on la van treure perquè no tenia l'edat. Va passar per l'Escola d'Art de Francesc Galí, perquè era veí seu, al carrer de la Cucurulla, on va entaular amistat amb Joan Miró i amb Enric C. Ricart, però Galí mateix opinà que era llàstima treure-li l'espontaneïtat i va proposar al seu pare que no la hi portés més. Va passar pels tallers de l'Antonio Utrillo —el pintor ensucrat que decorava teatres i cafès amb pintures com de país de ventall—, i quan Utrillo se'n va anar a Amèrica continuà amb el seu successor, el paisatgista i animalista Llaverias que fou en realitat el seu únic mestre.

primera professionalitat

Quan tenia catorze anys, Llaverias li proporcionà la primera ocasió de treballar per al «Cu-cut!» fent acudits i caricatures, tot comprès: idea, text i il·lustració. Amb ell va fer la primera exposició, al Faiang Català, el 1912, amb vint-i-cinc caricatures i nou aquarel·les, exposició que fou seguida per una altra d'individual, amb il·lustracions d'Oscar Wilde i de Perrault, a les Galeries Laietanes. El 1915 feia la il·lustració del Pare nostre i de l'Avemaria per a l'editor Dalmau, i el 1917 les grans il·lustracions en color, realment complexes i fetes amb gran empena, per a la *magraneta* i *Les tres taronges d'or* de Pere Aldavert, a l'Editorial Muntanola. El seu estil preciosista, que fa pensar alhora en Arthur Rackman i en Harry Clarke, ja estava constituït.

En aquella època tenia un estudi comú amb Joan Miró i Enric C. Ricart, que fins al 1915 havien treballat a l'Escola Galí. El pare de la Lola els havia proporcionat el pis, per vint-i-cinc pessetes al mes, a la casa Sunyol, gran casal antic, al costat del gremi de velers, per on ara passa la Via Laietana.

L'any 1927, una altra vegada a París. La precisió d'imatge en aquesta aquarel·la resulta sorprenent.

L'estada a París

Quan tenia vint-i-dos anys, el 1918, seguint els passos de Miró i de Ricart, decidí anarse'n a París. Contrariat el pare, però acompanyada de la mare, hi anà per quinze dies. Un suís, Werner, conegut al tren i que, a París, les havia seguides amb un cotxe de cavalls, va obrir-li el camí per obtenir una borsa de l'Estat francès, i així va poder quedar-s'hi. Una amiga de la pensió li donà l'adreça de l'Hachette i ella va anar-se'n'hi amb la carpeta de dibuixos, a oferir-se. M. Hachette en persona els jutjà interessants, però considerà que no podien ésser d'ella. Va haver de fer-ne un davant seu per a convèncer-lo.

Immediatament, entre 1918 i 1931, es dedicà a il·lustrar les obres de la comtessa d'Aulnoy, com *La chatte blanche* o *L'oiseau bleu*; les *Chansons couleur du temps* d'Hermin Dubus; les famosíssimes obres de la comtessa de Ségur: *Histoire de Rosette*, *Histoire de Blondine*, *Le bon petit Henri*, etcètera; *Le bon roi Ortolan* de Monquet, i un cert nombre de publicacions periòdiques, amb acudits i historietes.

D'altra banda, l'editorial F. Nathan li encarregà la

il·lustració d'obres pedagògiques, com *La récitation Française* de Souché (1924). Els directius de la Nathan coneixien els llibres i els quaderns de l'Associació Protectora de L'Ensenyança Catalana i estimaven que eren els millors llibres del món, per a infants. Volien que ella els fes quelcom de semblant.

A París tenia una gran amistat amb Josep Clarà i sobretot amb Juli González, i amb la Pilar i la Lola González, amb els quals visqué molt.

Des del 1920 tornà a viure a Barcelona, encara que continuà col·laborant durant més de deu anys amb les editorials de París, on viatjava sovint. Allí havia fet una gran amistat amb Francesc Macià, del qual conserva diverses lletres, i quan, després del 1926, aquest va ésser desterrat a Bèlgica, l'anà a visitar a Brussel·les. Una vegada que Macià la invità a dinar en un restaurant de luxe als afores, a la Forêt, estigueren mirant-hi molta estona una gran peixera i admirant els peixos. Estimaven tant els animals tots dos, que quan el maître va demanar-los quin peix desitjaven per dinar, malgrat que a Macià li agradava molt el peix, van decidir de menjar carn. No volien fer matar cap d'aquells animals que havien estat admirant.

En aquesta aquarel·la de l'any 1932, les influències del Noucentisme es deixen notar fortament. De la mateixa manera, el paisatge de Tiana s'insinua en un segon pla com a tantes altres obres de Lola Anglada.

A Barcelona, inicià la publicació de llibres totalment seus, text i il·lustracions, dirigits als infants.

els vint i els trentes

El 1920, l'Editorial Catalana li publicà els *Contes del Paradís*, però des del 1928, amb el famós *En Peret*, seguit per *La Margarida*, el *Monsenyor llangardaix* (1929) i el *Narcís* (1930), s'editaria ella mateixa els llibres, amb molta cura, i en confiaria la impressió a Sallent, de Sabadell.

Els pedagogs estimaren molt aquestes publicacions, que foren elogiades per Artur Martorell a «La Paraula Cristiana» i per Alexandre Galí a «La Veu de Catalunya». El crític d'art més escoltat, Joan Sacs (Feliu Elias), hi veié, a la «Revista de Catalunya», els millors llibres per a infants del país. L'elogià també Joaquim Folch i Torres a la «Gasetta de les Arts».

A part les publicacions pròpies, realitzà, per a l'Editorial Poliglota, els cinc volums de la col·lecció «Follet»: *Clavellina i Crisantem*, *El príncep teixidor*, *Ametllonet*, *Estel i Floreta* i *L'herba maleïda* (1933).

Els *Contes d'argent* són del mateix moment.

També col·laborà a les publicacions per a infants de l'època, des d'«En Patufet» i el «Violet», conservadors, fins a la liberal «La Mainada», a la segona època de «La rondalla del dijous» (1924), amb les excel·lents il·lustracions dels cignes salvatges i de la vida de sant Francesc, a la seva pròpia revista, «La Nuri» (1925 i 1926), a «Plançons» i al sofisticat «Jordi» (1928). Durant el mateix període, il·lustrà el *Nick* de Carme Karr, *Els camins de la sort* de R. Raventós i les *Rondalles populars* de Serra i Boldú, i féu exposicions a la Sala Reig (1922), a les galeries Dalmau (1925), i a la Casa de l'Ardiaca (1933) amb quaranta-un dibuixos sobre la Barcelona del segle XIX.

el més petit de tots

Als anys de la guerra, Lola Anglada treballà per a les revistes destinades als infants, com ara la catalana «Estel» i la catalana i castellana «Mirbal».

Durant aquest període creà un personatge simbòlic, «El més petit de tots», vailet vestit amb la granota blava

dels milicians, cofat amb una gorra frígia, aixecant el puny esquerre i portant sempre a la dreta una bandera catalana. Aquest personatge fou una mena de mascota molt popular i fou traduït, en forma d'una figureta, que la gent tenia a casa, per l'escultor Paredes.

El 1937 escriví un llibret, que edità la Generalitat, en diversos idiomes, amb textos poètics referents al «més petit de tots». Com tots els seus llibres, aquest volia ésser didàctic. Ara té tota la gràcia d'un testimoni molt vivent d'aquell moment. Hi veiem l'infant que es fa seguir pel poble, a la Rambla, i al davant de tothom se'n va a la plaça de la República a oferir-se al President de Catalunya. El retrobem amb les colles de gent que passen el diumenge al camp on aprenen a estimar la natura. Ajudant el pagès perquè pugui deixar la rella i prendre el fusell per a la lluita. Parlant amb l'home del carrer i ensenyant-li a estimar els atres. Condemnant el senyoret de l'automòbil, que es pensava que el món era seu. Amainant les baralles, al port. Admirant les columnes de milicians que se'n van al front. Posant ordre entre les dones que fan cua per als queviures. Protestant per la destrucció de monuments i fent una crida al respecte per l'art i per la història. Fent callar els descontents. Vibrant amb els cants del poble. Evocant, en una visió, el somni de la victòria esperada: «Els braus lluitadors avancen sobre una pluja de flors i branden en l'espai rams de llorer i d'olivera».

postguerra i represa

Després del desastre, Lola Anglada abandonà la casa de Tiana, on la coneixien massa, i visqué dos anys amagada en un pis que el seu pare li va proporcionar a Barcelona. No pogué publicar res fins als *Contes meravellosos* (1947), quan li fou possible de treure el cap, sota la protecció de l'abat Escarré, de Montserrat.

Després, s'ha posat a viure a la deliciosa casa familiar de Tiana.

Els darrers trenta anys ha realitzat obra variada: il·lustracions, rajoles abarrocades, *bibelots* amb personatges vuitcentistes. Ha publicat encara un llibre per a infants, el *Martinet* (1962), però s'ha dedicat especialment a les pacients reconstruccions del passat, ben documentades en llibres d'indumentària, gravats, ventalls, auques i tires de soldats. Fruit d'aquest treball d'estudi han estat, en gran part, la continuació de la col·lecció de nines començada pel seu pare, que ara es troba a Maricel de Sitges, i una sèrie de publicacions com *La Barcelona dels nostres avis* (1949), les il·lustracions per a les *Visions barcelonines* de Francesc Curet (1954), amb el qual reuní un gran material sobre mobiliari, indumentària i costums del segle XIX, ara conservat a l'Institut del Teatre, de Barcelona, i les col·leccions de gravats, *guaixos*, litografies sobre temes tradicionals, com la sèrie de trenta cases senyoriales de la Ciutat de Mallorca. També és una evocació del passat el seu llibre, resum de

Aquest conjunt de sis dibuixos representa diferents personatges de teatre que l'artista va realitzar entre els anys 1929 i 1934.

Aquest oli sobre tela pertany als anys seixanta i reflecteix tota l'enyonrança de l'artista per uns ideals que el Noucentisme va desvetllar.

la seva visió del món, *La meua casa i el meu jardí* (1958).

Ara (1976) escriu les seves memòries.

la seva obra

Si en els estudis per a murals i rajoles és visible la seva aspiració neoclàssica, en una forma que recorda molt la de Francesc Galí, plena de concessions barroques i neopopulars, a les il·lustracions no deixa d'acollir una certa atmosfera procedent dels grans gravadors germànics, de Dürer mateix, combinant-la amb un estil cursiu voluntàriament ràpid, emparentable amb el de Xavier Nogués.

Els seus grafismes, rics en ratllats expressius possiblement deriven de Llaverias, però són molt més pacients, aplicats i detallistes. Si els detalls d'arquitectura, mobiliari i vestits revelen sempre el seu coneixement profund de la matèria, com els dels animals i de les plantes, al seu grafisme no hi manquen idealitzacions

primitives —de Fra Angèlic—, detalls barrocs molt familiars, a la seva pròpia casa, i tots els tòpics noucentistes de la cistella de fruits, la pageseta amb el cistell o la gerra, l'atzavara, la masia, la vela llatina, els núvols i les orenetes. No hi manca algun toc *art déco*, encara que moderat, com el dels estels d'*En Peret*, que fan pensar en Valentine Hugo.

Els seus conceptes foren sens dubte l'origen de l'art de Maria Rosa Llongueras, Elvira Elias i Mercè Llimona. ■

Alexandre Cirici i Pellicer fou crític d'art. Morí a Barcelona l'any 1983.

LES RELACIONS DE L'ARTISTA AMB LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

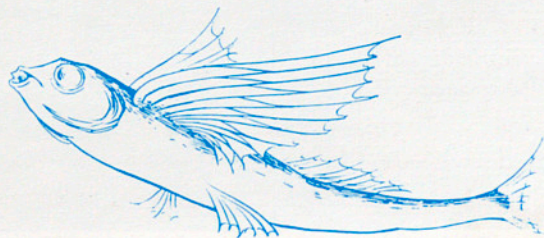
La relació de Lola Anglada amb la Diputació de Barcelona va començar l'any 1961 quan va fer donació de la seva col·lecció de nines d'època i de joguines dels segles XVII al XIX per tal de ser exhibides al Museu Romàntic que la nostra Diputació té a la Casa Llopis de Sitges. Aquesta col·lecció està formada per més de 300 nines catalanes, franceses i alemanyes que l'artista havia reunit tot al llarg de la seva vida i fins i tot n'hi ha algunes que varen pertànyer a la seva mare. L'any 1971 la pintora va fer donació de la seva biblioteca, que va ser acabada d'inventariar l'any 1979. La importància de la donació —de la col·lecció de nines— va fer que l'Ajuntament de Sitges es comprometés a oferir-li una casa de forma vitalícia, benefici que l'artista mai no va reclamar, tot i que hi va traslladar la major part dels mobles i d'altres objectes decoratius de la seva casa de Tiana.

L'any 1973 Lola Anglada va fer una nova donació dels dibuixos que componen la col·lecció «Barcelona en els segles XVIII i XIX», composta per 34 dibuixos del segle XVIII i per 44 del XIX. En aquesta donació estaven inclosos, a més, 30 dibuixos acolorits de Palma de Mallorca, tres plafons de ceràmica, diversos mobles antics i una imatge de la Mare de Déu, de gran valor. L'esmentada donació va fer-se amb la doble condició de crear el «Museu Lola Anglada» a Sitges i d'instituir un premi anual del mateix nom destinat a premiar activitats artístiques de la infància. En el mes d'octubre de l'any 1974 Lola Anglada va fer una nova donació a la Diputació de Barcelona consistent en vuit finques de la seva propietat situades en el nucli antic de la ciutat i un magatzem al carrer de Calaf del barri de Sant Gervasi. També incloïa aquesta donació la totalitat de l'obra artística que es trobava a la seva casa de Tiana, composta per dibuixos, aquarel·les, escriptures i l'obra gràfica de la totalitat dels seus

llibres. A més de l'esmentada donació, l'artista va atorgar testament instituint la Diputació de Barcelona hereva universal de tots els seus béns.

L'any 1975, la Diputació va concedir-li la medalla d'or al Mèrit Cultural. Aquest mateix any la corporació va comprar l'antic Hotel Miramar de Sitges per tal d'instal·lar-hi, després de reformar-lo, el futur «Museu Lola Anglada» que ha de contenir la totalitat de la seva obra artística. Actualment està acabat el projecte d'adequació de l'hotel a les seves funcions futures i queda pendent de definició la distribució dels espais en funció del seu contingut artístic, com també la possible compatibilitat de l'edifici que acollirà el «Museu Lola Anglada» amb altres exhibicions d'obres d'art. En aquest sentit hom està considerant la possibilitat de dissenyar un projecte museístic que, partint del fons de Lola Anglada, donés una visió completa d'allò que ha estat al món de la il·lustració en el nostre país.

L'estreta relació de l'artista amb la Diputació s'ha mantingut fins al darrer moment. Encara no fa gaire, pel Nadal de 1983, la corporació barcelonina editava un llibre inèdit de Lola Anglada, «Les Meves Nines», una obra que ella havia enllestit feia molt de temps i que ha constituït de fet un magnífic —i darrer— homenatge a l'artista en l'etapa final de la seva vida ■

Església de Santa Càndia d'Orpí (Anoia) - (I fase)

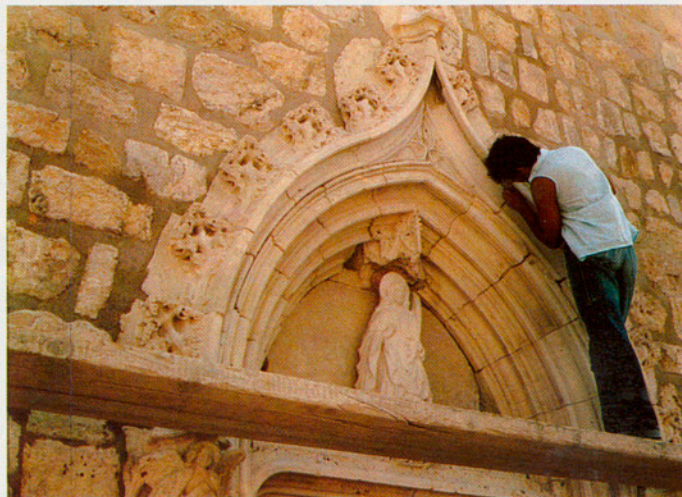
Panoràmica general del conjunt arquitectònic de Santa Càndia d'Orpí abans de la restauració definitiva. La fotografia reflecteix el moment en què s'estaven realitzant les obres de restauració i consolidació de la teulada.

DADES BÀSIQUES DE L'EDIFICI

Comarca:	Anoia.
Municipi:	Orpí.
Localització:	a l'agregat de Santa Càndia a prop de la carretera B.V.- 2131. S'hi arriba per un camí que surt a l'esquerra de l'esmentada ruta en el punt quilomètric 9,700, a uns quatre quilòmetres de Carme.
Tipologia:	església de culte catòlic; d'una nau i amb un absis pentagonal.
Època:	la construcció de l'edifici actual s'inicia a la segona meitat del segle XIV i s'acaba a finals del segle XV o principis del XVI.
Propietat:	Bisbat de Barcelona.

DADES BÀSIQUES DE LA INTERVENCIÓ

Tipus d'intervenció:	investigació documental i arqueològica, amb excavació en extensió de tot l'interior de l'edifici i de l'espai situat entre la portada d'entrada i les escales que accedeixen a la plataforma on està situada l'església. Pel que fa al tipus d'intervenció arquitectònica, s'ha procedit al desmuntatge i a la consolidació de la coberta i també a l'endegament de l'entorn de l'edifici.
Recerca històrica:	director: Albert López i Mullor, arqueòleg; col·laboradors: Maria José Sureda i Bernà, investigació documental; Anna Castellano Tressera, transcripció paleogràfica; Josep M.ª Nuix i Espinosa, investigació numismàtica; Domènec Campillo i Elisenda Vives, estudi antropològic; Xavier Fierro i Macia i Àlvar Caixal i Mata, arqueòleg; Ramon Domingo i Mustarós i Mercè de Juan i Verdejo, estudiants.

Abans i després de les obres fetes per recuperar i millorar la presència de la façana lateral.

A dalt, un moment de les excavacions arqueològiques fetes a Santa Càndia d'Orpí. A baix, els retocs finals.

Projecte autor: Antoni Gonzàlez, arquitecte;
arquitectònic: data: novembre 1982.
Obra: director: Antoni Gonzàlez, arquitecte; col·laboradors: Lluís Preckler, aparellador; contractista: Joan Closa, Copons (Anoia); data de l'inici: 19 d'abril de 1983, els treballs d'intervenció arquitectònica han prosseguit al llarg del 1984.
 pressupost: excavació arqueològica: 1.444.000 pessetes, intervenció arquitectònica: 14.400.00 pessetes.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

L'església i el poblat de Santa Càndia es troben dins el municipi d'Orpí a la comarca d'Anoia. Aquesta comarca, situada a la regió de Manresa, havia estat anomenada en el seu espai més restringit conca d'Òdena i s'hi poden establir tres franges molt diferenciades: la superior, l'Alt Anoia; la central, el pla d'Òdena o d'Igualada i la conca i la riera de Carme i, finalment, el Baix Anoia. En el congost que uneix la conca d'Òdena, entesa en sentit estRICTE, amb el Baix Anoia, cal establir-hi un sector que es pot denominar «de Capellades», que presenta unes característiques hidrogràfiques i industrials lligades al sector paperer.

Les ribes de la riera de Carme estan envoltades d'una vegetació abundosa que contrasta amb el paisatge riberenc de

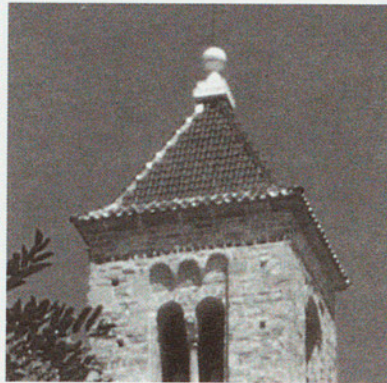
l'Alt Anoia. Aquestes peculiaritats —el riu, el paisatge i també la carretera que segueix el congost— van donar vida a les diferents poblacions que són a prop de les ribes de l'Anoia: Vilanova del Camí, la Pobla de Claramunt, Capellades i Cabrera d'Anoia. D'altra banda a la conca de Carme, hi trobem la Torre de Claramunt, Carme i Orpí.

El municipi d'Orpí, a 20 quilòmetres cap al sud d'Igualada, es troba a 468 metres d'altitud en un terreny accidentat, com és el format per la Serralada Pre-litoral Catalana, que travessa d'est a oest la riera de Carme. Els límits de l'actual terme d'Orpí, d'una superfície de 1.522 hectàrees, coincideixen amb els de l'antic senyoriu del castell i del terme d'Orpí.

El municipi esmentat comprèn, a més del poblat de Santa Càndia, els caserius de can Bou, can Feixes, can Palet i Montserrat. Aquest poblat es troba a 390 metres d'altitud, en una vall a l'esquerra de la riera de Carme, està format per un petit nucli de cases i la seva església està relacionada amb la de Sant Miquel del castell d'Orpí.

La seva situació geogràfica —en una vall a prop d'una riera— és òptima per al desenvolupament agrícola i, per tant, per a l'assentament rural. Tanmateix, s'hi desenvolupa una notable activitat paperera, molt característica d'aquesta zona i documentada des de finals de segle XII.

La capital de la comarca, Igualada, és un centre comercial de gran importància en el seu àmbit geogràfic. Aquesta activitat comercial està ben documentada des del 1196 i condiciona, i amb tota seguretat va condicionar en el passat, el desenvolupament econòmic del terme d'Orpí. ●

Església de Sant Vicenç de Malla (Osona)

El campanar de Sant Vicenç de Malla data del segle XII; aquí es pot veure abans de les obres de restauració.

DADES BÀSIQUES DE L'EDIFICI

Comarca:	Osona.
Municipi:	Malla.
Localització:	Malla és un municipi amb una població dispersa. L'església es troba en un petit nucli de tres o quatre cases, sota un turó. S'hi arriba des de la carretera de Barcelona a Vic, després de l'encreuament amb la de Manresa, o bé des d'aquesta mateixa carretera.
Tipologia:	església de culte catòlic; de tres naus i tres absis amb campanar de base quadrada sobre una nau lateral.
Època:	segle x. L'estructura actual és bàsicament dels segles XVI-XVII. El campanar és del segle XII, amb una coberta del segle XVII. Va ser restaurada entre 1982 i 1983.
Propietat:	Bisbat de Vic.

DADES BÀSIQUES DE LA INTERVENCIÓ

Tipus d'intervenció:	I fase (1982-1983), restauració del campanar. II fase (1983-1984), recerca històrica: investigació documental i arqueològica, amb excavació en extensió de tot el temple, fins i tot de les cobertes i de l'entorn immediat. Intervenció arquitectònica: consolidar les voltes i refer totes les cobertes; escatar i completar les parets interiors; enderrocar un afegit quadrangular de la capçalera i construir un nou absis major. També es va restaurar la porxada d'accés al temple i s'hi va instal·lar la calefacció.
Recerca	director: Albert López i Mullor, arqueòleg;

Encapçala la pàgina tot el conjunt arquitectònic abans de la intervenció. Al dessota hom hi pot veure la nova estructura d'accés al temple i el campanar romànic definitivament restaurat. L'estructura general de l'església és dels segles XVI i XVII.

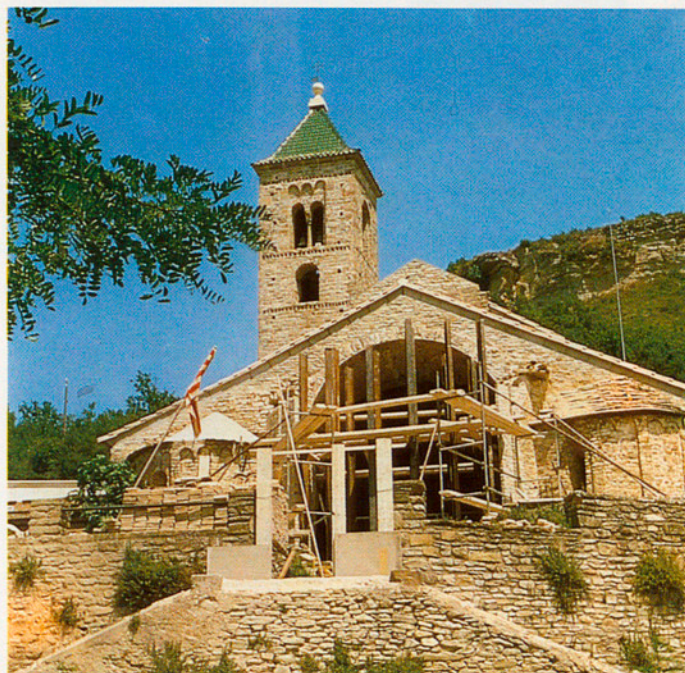
- històrica:** col·laboradors: Maria José Sureda i Bernà, llicenciada (fonts documentals); Josep Maria Nuix i Espinosa, investigació numismàtica; Domènec Campillo i Elisenda Vives, estudi antropològic; Xavier Fierro i Macia i Àlvar Caixal i Mata, arqueòlegs. Ramon Domingo i Mustarós, estudiant.
- Projecte arquitectònic:** autor: Antoni González, arquitecte. col·laboradors: Franc Fernández, Moisés Gallego, arquitectes; Juan Ramón Goitia, aparellador (càlcul estructural). data: 1983.
- Obra:** director: Antoni González, arquitecte. col·laboradors: Pau Carbó i Moisés Gallego, arquitectes; Antoni Rius, aparellador. contractistes: Josep Sabata, COPRHOSA, Granollers. data de l'inici de la intervenció: setembre 1982; realització de la II fase: abril 1983-1984. pressupost total fins a l'abril de 1984: obra arquitectònica, 36 milions de pessetes; treballs de recerca arqueològica: 4.225.000 pessetes.

SITUACIÓ GEOGRÀFICA

L'església de Sant Vicenç de Malla es troba dins el terme municipal del mateix nom, a la comarca d'Osona, i més concretament a la subcomarca anomenada la Plana de Vic. Com que el municipi de Malla té una població dispersa, no es pot dir que l'església de Sant Vicenç es trobi al centre urbà. No obstant això, és innegable que el temple té una posició força dominant sobre la resta de les masies que formen el poble.

El recinte religiós està situat en el vessant oriental del turó del Clascar, en una de les terrasses intermèdies que caracteritzen aquesta elevació en forma d'altiplà formada per margues terciàries i argiles.

Precisament aquesta muntanya, una mica més enlairada que les veïnes, almenys fins al turó de Sant Andreu de Tona,

es caracteritza per la situació estratègica que fa que domini la ruta natural que s'endinsa en la plana. Aquesta característica va ser aprofitada pels ibers, primers pobladors del turó, els quals establiren al cim un poblat que no es troba gaire lluny del lloc on, a l'edat mitjana i a finals del segle IX, es bastí un castell, segurament contemporani a la fundació de l'església. Una bona prova d'aquesta situació privilegiada pel que fa a les comunicacions naturals és que, avui dia, el temple domina la carretera Barcelona-Puigcerdà pel costat est i la ruta Vic-Manresa pel sud.

Actualment la principal activitat dels pobladors de Malla és l'agricultura, activitat que data dels temps de la seva fundació, segons constatació documental. Els conreus principals són els cerealístics, tot i que també hi ha alguns horts. Val a dir que el règim elevat de pluges afavoreix aquestes feines ●

Les revistes «Tothom», «El Bagant» i «Cingles» guanyen el Premi Tasis-Torrent d'enguany

ALT PENEDES • BAIX PENEDES • GARRAF

tothom

Última hora
El Tothom guanya el premi Tasis-Torrent de premsa comarcal

Divendres 7 Desembre de 1984 n.º 810

Ple municipal de Sant Martí Sarroca
L'alcalde Pere Balada, destituït Pág. 8

Vilanova
Inauguració de Can Pahissa Pág. 9

Agermanament amb Vila-real (País Valencià) Pág. 6

Entrevista
L'Escola d'Art del Vendrell Pág. 13

Vilafranca
Fracassa un projecte de pàrquing privat a la Rambla Pág. 6

Constitució de Firavi S.A. Pág. 8

Els Castellers van a Roma i veuen el Papa Pág. 14

Reportage
Els ordinadors a casa Pág. 10 i 11

Vilafranca: enquesta de la Unió de Botiguers Pág. 7

Activitat comercial a Vilanova: quo vadis? Pág. 7

El Vendrell
Una depuradora que fa aigües

A L D I A

7 DIVENDRES
Inauguració de la casa de la vila Santa Fe del Penedès. Dins d'una nova casa a Santa Fe una festa d'inauguració de la nova casa de la vila i d'apogeu dels seus antics propietaris. La festa començarà a les 11 del matí amb una missa de campanya presidida pel cap d'equipament municipal i seguida de diferents actuacions culturals i esportives. La festa començarà a les 11 del matí amb una missa de campanya presidida pel cap d'equipament municipal i seguida de diferents actuacions culturals i esportives.

9 DIUMENGE
Concert a l'auditori Pau Casals de Sant Salvador. EL VENDRELL. El Vendrell, aquest proper diumenge, a les 12 del migdia, començarà amb un concert d'orquestra simfònica amb el nom de "Concert a l'auditori Pau Casals de Sant Salvador". El concert està dirigit pel mestre de capella de l'orquestra, el Sr. Antoni Gual, amb el nom de "Concert a l'auditori Pau Casals de Sant Salvador".

11 DIMARTS
Culí Calom al Vendrell. El Vendrell, de 11 a 20 de desembre, exposa a la sala de la Casa d'Estudis Professionals de Vilanova, a la Rambla, Culí Calom al Vendrell. El grup de Culí Calom al Vendrell, dirigit pel Sr. Antoni Gual, està format per: Antoni Gual, Josep Maria Pons, i Ferran Pons.

12 DIMECRES
Jocs de col·laboració del MAK. Vilanova. El proper dimecres, a les 10 del matí, a la sala de la Casa d'Estudis Professionals de Vilanova, a la Rambla, tindrà lloc una jornada de jocs de col·laboració del MAK. Els jocs de col·laboració són: "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK".

13 DIJOURS
La fira de l'Arboç. Vilanova. Per aquest proper dia, de 13 a 15 de desembre, a la fira de l'Arboç, tindrà lloc una jornada de jocs de col·laboració del MAK. Els jocs de col·laboració són: "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK".

8 DISABATTE
Festiu pre-Catòlic. El Vendrell. Aquest diumenge, a les 12 del migdia, a la sala de la Casa d'Estudis Professionals de Vilanova, a la Rambla, tindrà lloc una jornada de jocs de col·laboració del MAK. Els jocs de col·laboració són: "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK", "Jocs de col·laboració del MAK".

20 tothom

El veredicté corresponent a la quarta edició del Premi Tasis-Torrent que concedeix la Diputació de Barcelona per tal de reforçar la tasca de la premsa comarcal va ser fallat el proppassat dia 6 de desembre a Mataró (Maresme). El jurat, constituït per Josep M.ª Cadena, Jaume Guillamet, Josep Pernau, Josep M.ª Figueres, Jaume Fabre i Joan Brunet i Mauri i presidit pel diputat del Servei de Cultura de la Corporació, senyor Jordi Labòria, va decidir de premiar, com a la millor publicació de periodicitat setmanal o inferior, la revista «TOTHOM» de Vilafranca del Penedès, amb un premi de 500.000 pessetes. Els premis a la millor revista especialitzada i a

la millor revista d'aparició superior a la setmana van recaure respectivament en les publicacions «CINGLES» de Mataró i «EL BAGANT» de Banyoles. Ambdós premis estan dotats amb 200.000 pessetes.

En el curs de l'acte de proclamació i lliurament dels guardons el President de la Diputació de Barcelona, senyor Antoni Dalmau, va anunciar la creació, l'any vinent, d'un premi semblant al Tasis-Torrent per a les emissores municipals. També amb la premsa comarcal per tal d'ampliar-ne el ventall de possibilitats. Aquesta reforma s'anunciarà en el moment precís. ●

Aquest número nou d'ARREL, s'ha acabat de imprimir a Barcelona el mes de desembre de 1984. La composició s'ha realitzat en tipus Egyptienne i Garamont i en els capitals s'ha utilitzat el Supertipo Veloz « Cisnes » de Joan Trochut (1942). Respecte a les fotografies, les del Maresme les ha realitzat Pilar Viladegut, exceptuant les de l'article *Teoria del Maresme i Recepció de les estètiques literàries*, que han estat realitzades per Ramon Manent, i les de l'article el costumari festiu a la costa de Llevant, per Pere M. Isern, les dels documents de Francesc Macià per Jaume Solé i les de Lola Anglada per Oriol Clavell.

L O L A A N G L A D A